

VIGILIA

2013 / 8

RÁCZ GYÖRGY: Szent István király történelmi jelentősége
KÖLCSEI TAMÁS: Rákóczi viszonya a szerzetesrendekhez
NÉMETH GÁBOR: A keresztény hit szerepe Európa kultúrájában
KISS GABRIELLA: Hommage à Joseph Wresinski
PROHÁSZKA LÁSZLÓ: Kmetty János egyházi vonatkozású alkotásai

Boldog John Henry Newman versei
Báger Gusztáv, Kirilla Teréz versei, T. Ágoston László novellája
ASZALÓS JÁNOS: Az örök élet íze

Beszélgetés Klukon Edittel és Ránki Dezsővel

78. évfolyam	VIGILIA	Augusztus
--------------	---------	-----------

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Túl a falainkon	561
----------------	-----------------	-----

RÁCZ GYÖRGY:	Szent István király történelmi jelentősége <i>(tanulmány)</i>	562
--------------	---	-----

KÖLCSEI TAMÁS:	Rákóczi viszonya a szerzetesrendekhez <i>(tanulmány)</i>	567
----------------	--	-----

NÉMETH GÁBOR:	A keresztény hit szerepe Európa mai és holnapi kultúrájában <i>(tanulmány)</i>	570
---------------	--	-----

KISS GABRIELLA:	Hommage à Joseph Wresinski <i>(tanulmány)</i>	580
-----------------	---	-----

PROHÁSZKA LÁSZLÓ:	Kmetty János egyházi vonatkozású alkotásai <i>(tanulmány)</i>	590
-------------------	---	-----

SZÉP/ÍRÁS

SOMOGYI GYÖRGY:	Szándékosan és elszántan. Boldog John Henry Newman versei elé	596
-----------------	---	-----

BOLDOG JOHN HENRY	Míg megvirrad; Az aranybörtön; Órangyal;	
-------------------	--	--

NEWMAN:	A megholtakért <i>(versek)</i> <i>(Somogyi György fordításai)</i>	601
---------	---	-----

BÁGER GUSZTÁV:	Tavas; Átutazó; Kincstár <i>(versek)</i>	605
----------------	--	-----

T. ÁGOSTON LÁSZLÓ:	Győztesek lakomája <i>(novella)</i>	606
--------------------	-------------------------------------	-----

KIRILLA TERÉZ:	Labirintus és vadgalamb <i>(vers)</i>	610
----------------	---------------------------------------	-----

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

HORÁNYI ANNA:	Klukon Edittel és Ránki Dezsővel	612
---------------	----------------------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

ASZALÓS JÁNOS:	Az örök élet íze	621
----------------	------------------	-----

NAPLÓ

RÓNAY LÁSZLÓ:	<i>A katolikus Budapest</i> című műről	629
---------------	--	-----

KRITIKA

BENCZE LÓRÁNT:	Móser Zoltán: <i>A félkör vége</i>	631
----------------	------------------------------------	-----

SZEMLE

	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	633
--	---	-----

*Az 566. oldalon Törley Mária Szent István szobra,
az 591. és 593. oldalon Kmetty János festményei*

Túl a falainkon

Szinte minden vallásban megtaláljuk a körmenetek szokását. Mély emberi igény, hogy az Istennel való kapcsolat ne csak a szív bensőségében szülessen meg, hanem öltön külső, látható formát is, amilyen az ének, a beszéd, az állás, a térdelés. Ide tartozik a hívő közösség közös ünnepélyes vonulása is. A liturgiában a középkor óta egyre jobban elterjedtek a különféle körmenetek, amikor a keresztények áhítatuk kifejezésére a templomból kivonultak az utcákra, a földekre. Az első körmenetek a nagyheti liturgiában Jézus életének eseményeihez kötődtek: virágvasárnap Jézus diadalmas jeruzsálemi bevonulására emlékeztek, nagycsütörtökön pedig az utolsó vacsora emlékéit idézve kísérték őt a szenvedés helyére. Később a feltámadási és az úrnapi körmenet terjedt el Európa-szerte. Főleg az utóbbit számos népszokás kísérte: körbejárták a várost vagy a falut, a menet útvonalában négy oltárt építettek, ott felolvastak egy-egy evangéliumi szakaszt, és az Oltáriszentséggel a négy égtáj felé áldást osztottak. Így akarták mindenkinek meghirdetni az Eucharisztia titkát, és mintegy az egész világot átváltoztatni Krisztus megváltó kegyelmével.

A századok folyamán többféle körmenet is kialakult, a templomi búcsúktól kezdve a korunkban ismét népszerűvé vált zarándoklatokig. A liturgia így kilépett a templomokból, belenyílt a profán környezetbe, a hétköznapiokba, és átfogta az egész teremtést, a jelent és a végső beteljesedéskor remélt jövőt.

Napjainkban egyre sürgetőbbé válik az igény, hogy a keresztények egészen más formában is lépjenek ki a szentély szakrális meghatottságából, ünnepélyes pompájából. Kövessék a szegény Jézus példáját, aki nem a pénzben, pozícióban, tudásban hatalmasokhoz fordult, hanem a szegényeknek, az alacsonysorsúaknak, a társadalom kivetettjeinek hirdette az Örömhírt. Az 1950-es években így indult el Franciaországban a munkáspapok, majd a Negyedik Világ szegényeinek mozgalma, a harmadik világ országaiban pedig az „opció a szegényekért”, a szegényekkel vállalt szolidaritás, az értük való kiállás: ott, ahol a legmélyebb a szakadék a szegények és a gazdagok között. Egyre többen ismerték fel — szerzetesek, papok és világi hívek —, hogy fel kell szólalniuk a társadalmi igazságtalanságok, a jogtiprások, a szegények kizsákmányolása ellen. Legalább ennyire fontos azonban, hogy közéjük költözve életközösségre lépnek a társadalom peremére szorultakkal, a nyomortanyák lakóival, a nincstelenekkel, és sorsközösséget vállalnak velük.

Jézus ilyen módon is kilép a templomból: nem harangzúgással és pálmaágakkal, nem diadalmas ünnepi örömben; hanem a szegényekkel vállalva közösséget, együtt szenvedve a nincstelenekkel és a nyomorultakkal — minden kilátástalanság közepette is felkínálva nekik a feltámadás reményét.

Szent István király történelmi jelentősége

RÁCZ GYÖRGY

1967-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Debrecenben végezte, jelenleg a PPKÉ BTK Történettudományi Intézet Medievalisztika Tanszékének docense, a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgató-helyettese.

Géza fejedelem szerepe

Közép- és Észak-Európa népei számára a 900-as évek és az első ezredforduló politikai döntései perdöntőnek bizonyultak későbbi történelmük alakulása szempontjából. A pogány törzsfőknek dönteni kellett arról, hogy hajlandók-e elfogadni a kereszténységet, s ha igen, akkor nyugati vagy keleti mintára alapítanak-e keresztény fejedelemségeket és királyságokat. A skandináv országok, Csehország, Lengyelország és Magyarország a nyugati kereszténység mellett döntött, és átalakulásuk nagyjából azonos „menetrend” szerint történt. A régi vezérek egyike magához ragadva a kezdeményezést, vetélytársait félretolta, esetenként családjukkal együtt kiirtotta, majd külföldi hittérítők segítségével megteremtette az új rendszer alapjait. Mindezt általában az apák végezték el, a második nemzedék feladata már inkább az országépítés volt.

A magyar nép megtérítése és a királyság megalapítása Szent István király nevéhez fűződik. A későbbiekben tőle eredeztettek minden olyan újítást, amely maradandónak bizonyult és a királyság megalapításával volt kapcsolatos. Korántsem szabad azonban lebecsülnünk apja, Géza fejedelem szerepét, aki előkészítve fiának az utat, az első döntést meghozta. Géza tisztán látta, hogy a Kárpát-medencében letelepedett magyarság két nagy birodalom, a német-római és a bizánci ütközőpontjában él, s a két császár egyaránt veszélyeztetni látta. Politikai bölcsessége révén békét és térítő papokat kért Nagy Ottó német-római császártól (972), majd fia, eredeti pogány nevén Vajk számára megszerezte II. Civa Kodó Henrik bajor herceg lányát, Gizellát. Rendszerváltoztató művének befejezése már 997-ben örökébe lépő fiára hárult.

István uralkodásának kezdete

Szent Istvánban egyesültek mindazok a tulajdonságok, amelyeket az eszményi uralkodó megkövetel: szervezőkészség, bölcs törvényhozás, békés nemzetközi kapcsolatok építése, s ha kell, a sikeres hadvezetés. Uralkodása kezdetén legyőzte a főhatalomra igényt tartó idősebb rokonát, a somogyi részek urát, Koppányt, majd királlyá koronáztatta magát. Ezzel biztosította a maga számára az Árpádok által uralt területek egészét, ami kezdetben csak a Kárpát-medence nyugati felét jelentette. Szívós küzdelem árán uralma alatt fokozatosan egyesítette a Kárpát-medence egész területét: legyőzte rokonát, az erdélyi Gyulát (1003), megtörte Ajtony (valószínűleg 1028), és a szlávok és bolgárok vezérének, Keánnak a hatalmát. Az ellenálló előkelők birtokait kisajátította. Önként behódolt neki a kabarok vezére, Aba Sámuel és Vata törzse. Visszafoglalta Vitéz Boleszló lengyel fejedelemtől a Morva és a Vág folyó vidékét (1018 előtt), meg-

védte országát II. Konrád német-római császár támadásaival és hűbéri alávetési kísérletével szemben (1030), a bizánci császárral szövetségben legyőzte Sámuel bolgár cárt, országa így határos lett a bizánci birodalommal (1018). Megnyitotta a Magyarországon átvezető jeruzsálemi zarándokutat. A királyi birtokokat különböző célokat szolgáló udvarhelyekké és várispánságokká szervezte, az ország területét körülbelül 45 megyére osztotta. Államszervező tevékenységének részeként indult meg Magyarországon a pénzverés, ezüst dénárjai mellett bizánci mintára vert aranypénzeket is kibocsátott. Német példát követve okleveleket adott ki, ezzel megindította az írásbeliséget.

Királyá koronázása

Életének kiemelkedő eseménye volt királlyá koronázása, amelynek körülményeiről nagyon keveset tudunk, a megtörtént tényen kívül szinte minden részlete vitatott. A 13. századi magyar királyi udvarban az a hagyomány élt, hogy a szertartásra Esztergomban került sor, e tudósítás hitele azonban nem igazolható. A koronázás időpontjaként 1000. december 25. és 1001. január 1. mellett hozhatók fel érvek, s az utóbbit támogatók tűnnek nyomósabbaknak. Arról, hogy a magyar Szent Korona melyik része köthető valami módon István személyéhez, heves viták dúlnak a kutatók között, ám megnyugtató megoldásra mindmáig nem jutottak. Pedig az a későbbi hagyomány, amelyik a koronát szentnek tartotta és Szent István személyéhez kapcsolta, bizonyosan nem alaptalan.

A korona eredetének kérdése

Forrásaink végül a tekintetben is ellentmondásosak, hogy honnan származott István koronája. A 12. század elején, az akkor már szentként tisztelt király legendáját Könyves Kálmán parancsára megíró Hartvik püspök szerint Istvánt a II. Szilveszter pápától kért és kapott koronával avatták királlyá. István kortársa, Theotmar merseburgi püspök viszont arról tudósít krónikájában, hogy III. Ottó német-római „császár kegyéből és biztatására Vajk, aki országában püspöki székeket létesít, koronát és áldást nyert”. II. Szilveszter pápa korábban III. Ottó nevelője volt, s kettejük kapcsolata azt követően is harmonikus maradt, hogy az ifjú császár Róma püspöki székébe emelte mesterét. Így aligha vitatható, hogy István koronához jutásában, miként azt Theotmar krónikája állítja, kezdeményező szerepe volt a régi római birodalom helyreállításáról álmódó Ottó császárnak.

Király és főpap

A korona Istvánhoz kerülésének módjánál sokkal fontosabb volt azonban a koronázás jelentősége, mert ezután senki főhatalma alá nem vetett királyként uralkodhatott országában. Magára a koronázási ceremóniára egyházi szertartás keretében került sor, amely a korabeli felfogás szerint szentségnek számított. István a felkenéssel nemcsak király, hanem akkori szokás szerint egyben főpap is lett, ezáltal országa egyházának védelmezője és irányítójaként főpapi jogokat nyert el, azaz önállóan rendelkezhetett országa egyházának ügyeiben. Ennek értelmében alapított uralkodása alatt tíz püspökséget (Veszprémben, Esztergomban, Győrött, Pécsen, Erdély-

ben, Csanádon, Egerben, Kalocsán, Vácott és Biharban, utóbbi később Váradra került át), amelyek mindegyike ma is megvan, és több bencés monostort (Pannonhalmán, Pécsváradon, Bakonybélben, Zalaváron). Theotmar idézett mondatában tudatosan emelte ki István püspökségalapításait. Az ezredforduló idejének felfogása különösen jelentős körülménynek tekintette valamely uralkodó önállósága, vagy másnak való alárendeltsége szempontjából, hogy vajon országában ő maga alapít-e és adományoz-e püspöki székeket. Szent István önálló érsekség- és püspökségszervezésével a német-római birodalomtól való függetlenséget deklarálta. Ebben volt a magyar államalapítás sikerebb a társainál, hiszen Dánia, Csehország és Lengyelország is kénytelen volt elismerni a német hűbéri felsőséget.

**Egyházszervezet
és politikai
intézményrendszer**

Az egyházszervezet kiépítésével végérvényesen eldőlt, hogy Magyarország a latin rítusú egyház gyermeke lesz és nem a bizánci görögé. E tény jelentősége jóval meghaladja a vallásválasztás kérdését. A latin egyház ugyanis szilárd területi egyházszervezetet is jelentett érseki tartományokkal, egyházmegyékkel, főesperességekkel és plébániákkal. Ez alapul szolgált a politikai szerveződéshez is, ugyanis Magyarország fogalmát a későbbiekben a két érsekség (esztergomi és kalocsai) területével lehetett azonosítani. Nehéz időkben, így az Árpádok 1301-es kihalása utáni zavaros években, ez a szilárd területi intézményrendszer segítette fenntartani a Magyar Királyság eszméjét. Szent István ugyanakkor a latin mellett megengedte a görög rítusú monostorok működését is, sőt előnyt kovácsolt abból a sokféleségből is, amivel a sajátos ismeretekkel bíró idegenek rendelkeztek. Ennek a határozott véleményének adott hangot István a fiának, Imre hercegnek szóló erkölcsstanító könyvecskéje, az *Intelmek* egyik fejezetében, a vendégek megbecsülésére tanítva őt. Ezek a vendégek elsősorban nyugatról beköltöző előkelők voltak, akik az *Intelmek* szerint kulturális és katonai szaktudást hoztak az országba. Nem feledhetjük azonban, hogy a társadalom zömében magyar nyelvű volt, István törvényeit is a maga magyar népének hozta.

Törvényalkotás

Ha egy mondatban szeretnénk összefoglalni Szent István király történelmi jelentőségét, ma sem tudnánk jobban fogalmazni, mint maga a király, törvénykönyvének bevezetésében: *„Mivel minden egyes nép a maga törvényeit alkalmazza, ezért mi, szintén Isten akarata szerint kormányozva országunkat, az ókori és mostani császárok követésével elrendeltük népiünknek, miként folytasson tisztességes és háborítatlan életet.”* Ebbe a mondatba belesűrítette ugyanis egész országalapító életművét, minden szava, kifejezése lényeges gondolatokat hordoz. Az „elrendelés” szó ugyanis törvényalkotást jelent, és ezek a törvények felmérhetetlen jelentőségűek voltak a társadalom mindennapi élete szempontjából. István neve alatt későbbi kódexekben 56 törvénycikk maradt fenn, amelyeket valószínűleg a több alkalommal tartott törvénynapokon hozott rendelkezéseiből szerkesztettek utóbb két törvénykönyvvé egybe. Szent István ezzel a későbbiek-

ben az első jelentős törvényhozóvá vált, miként a zsidóknál Mózes, a görögöknél Szólón, a rómaiaknál Numa Pompilius, vagy később Nagy Konstantin. Az őt követő magyar királyok saját felfogásuk szerint nem új törvényeket hoztak, hanem csak felülvizsgálták és kiegészítették István rendelkezéseit. Ezek közül különösen jelentős volt az új egyéni és családi birtokrend és örökösödés biztosítása, az erőszakos cselekmények (gyilkosság, kardrántás, leányrablás, tolvajlás) büntetése, az özvegyek és árvák jogainak védelme, a keresztény vallásgyakorlat biztosítása: a vasárnap és a böjt megtartása, az első templomok felépíttetése. Törvényalkotásában a „régí és a mostani” császárokra való hivatkozással nemcsak a Nagy Károly-i frank birodalmi intézmények átvételéről szól, hanem kiáll III. Ottó német-római császár programja, a római birodalom felújítása mellett is.

Az utódlás kérdése és István halála

Gizellával kötött házasságából az 1031-ben elhunyt Imre mellett még legalább egy fia született (neve kései forrás szerint Ottó volt), de ő sem érte meg a felnőttkort. Mivel saját fiági vérkononai közül nem talált magának alkalmas utódot, ezért hűgának, Orseoló Ottó velencei dogéval kötött házasságából született fiát, Pétert jelölte örököséül. Válaszul unokatestvére, Vazul sikertelen merényletet kísérelt meg ellene, amiért István őt megvakíttatta, fiait pedig (Leventét, Andrást és Bélát) száműzte az országból. 1038. augusztus 15-én bekövetkezett halála után az általa alapított magánkápolnájában, a székesfehérvári bazilikában temették el. Tisztelete már I. András király alatt kezdetét vette, Szent László király idején pedig szentté avatták (1083. augusztus 20.). Épségben megmaradt ökölbe szorított jobb kézfejehez — amelyet jelenleg a budapesti Szent István bazilikában őriznek — mint az egyik legértékesebb magyar nemzeti ereklyéhez külön liturgikus tisztelet kapcsolódott a 11. századtól.

A fennmaradt három legenda

Az első magyar király életéről viszonylag bőséges forrásanyag áll rendelkezésünkre, de alig található ebben olyan, ami közvetlenül tanúskodik István király tevékenységéről. Életéről három legenda maradt fenn, amelyek egymás után keletkeztek néhány évtizeden belül. Az első, az úgynevezett *Nagyobb legenda* még nem említi István szentté avatását, így feltehetően 1077–1083 között készült. Ismeretlen írója bencés szerzetesi közösség számára készítette munkáját, és a későbbiekben nagy jelentőségre emelkedett tételt dolgozott ki. VII. Gergely pápának Szent Péter nevében Magyarországra emelt hűbéri igényeit ugyanis azzal utasította vissza, hogy István király országát Szűz Mária oltalmába ajánlotta, ezáltal az ország az ő öröksége lett. A szentté avatás után keletkezett *Kisebb legenda* szerzője már ismerte elődjének alkotását, ő maga egy sok tekintetben reális, erőskezű, de igazságos királyként ábrázolja Istvánt. A harmadik legenda létrejöttét egyházpolitikai szempont határozta meg. Szerzője, Hartvik győri püspök ugyanis azt a feladatot kapta Kálmán királytól, hogy történelmi keretben tegye elfogadhatóvá a magyar királyoknak a 12. század eleji Európában már ritkaságszámba menő hatalmát országuk egyháza fölött, amelyet ekkoriban a VII. Ger-

gely utáni pápaság kétségbe vont. Mint láttuk, Szent István egyházkerületi joga királyi hatalmából következett, nem kellett hozzá pápai felhatalmazás, Kálmán korára azonban a helyzet gyökeresen megváltozott. Hartvik az első két legendát kibővítve arról szólt, miként ajándékozta a pápa Szent Istvánnak azt a királyi koronát, amit eredetileg a lengyelek hercegének szánt, valamint az „apostoli” keresztet. Ezáltal a pápai koronaküldés utóbb népszerűvé vált tételében történelmileg igazolta István „apostoli”, azaz egyházkerületi jogait.

**A Szent István-i
országalapító módszer
sikeressége**

Szent István 41 éves uralma olyan szilárdságot biztosított az országnak, hogy azt sem utódának, Velencei Péternek zsarnoki hatalma és országárulása, sem a pogánylázadás nem tudta kimozdítani arról a pályáról, amelyet az államalapító kijelölt. Az általa megalkotott intézményrendszer a királyi birtokok óriási túlsúlyának következtében a 13. század elejéig biztosította az ország zavartalan működését. Az ezt követő mértéktelen birtokadományozások eredményeképpen a régi királyi birtokok a világi arisztokrácia hatalmát gyarapították mindaddig, amíg az utolsó Árpádok állama össze nem omlott. A Szent István-i országalapító módszer sikerességét és hatékonyságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 300 évvel István halála után Anjou Károly Róbert az államalapító példáját követve a tartományurak hatalmaskodásaitól szétszabdalt, megfélemlített, kifosztott, és szinte működésképtelen országot évtizedes kemény harcok árán egyesítette újra. Károly Róbert 1323 után ugyanúgy az erővel megszerzett királyi birtokok erejére támaszkodva formálta újjá a kor kihívásainak megfelelően a politikai és társadalmi intézményrendszert, mint annak idején Szent István.

Törley Mária Szent István szobra (2001, részlet)

Rákóczi viszonya a szerzetesrendekhez

KÖLCSEI TAMÁS

1943-ban született. A budapesti Piarista Gimnáziumban érettségizett 1961-ben. Egyetemi tanulmányait a Kertészeti Egyetemen végezte, a Környezetvédelmi Minisztériumból ment nyugdíjba.

Rákócziról tudjuk, hogy az ország leggazdagabb földbirtokosa volt. Ő maga a lengyel, felesége pedig a francia és angol királyi házzal állt közeli rokonságban. A gondtalan, fényűző főúri élet minden lehetősége adott volt számára. E rendkívüli tehetséggel, nemzetirányító képességekkel is rendelkező arisztokrata soha nem a „hasznot”, hanem *nemzete ügyének a szolgálatát nézte*. A dicső fejedelem mélyen *vallásos lelkületének* megnyilvánulásairól is sokat tudunk, s arról is sokat hallani, hogy a katolikusoktól és protestánsoktól egyaránt megkövetelte a mély vallási életet. Azt is tudjuk, hogy a *magyar szerzetesrendek* többsége együtt érzett a felkeléssel, s táborában és hívei között sok szerzetes is volt.

Kapcsolata a jezsuitákkal

Az ifjú fejedelem először az *osztrák jezsuitákkal* került kapcsolatba, a kéréseketlen és az ifjú fejedelemhez rideg szívű gyám, Kollonics érsek irányításában. Az ifjút Julianna nővérével együtt elragadták a meleg családi fészekből, Juliannát a Burg melletti Ágostonrendiek kolostorába „zárták”, ahol zokogva köszönt ölelő karjaiból kiszakított Ferenc (Ferkó) öccsétől. Ferencet testvérétől elszakítva a csehországi Neuhausba hurcolták, ahol annyi hányattatás után a jezsuita rendházban végre szeretettel és nagy tisztelettel fogadták, sőt tiszteletére még lakomát is rendeztek a derék atyák. A jezsuita tanárok, főleg az igazgató nagyon megkedvelte az ifjút, aki néha még sakkozgatott is kedves tanítványával. A közelbe sok érdekes helyre is elvitték, a rabságot így megédesítve.

Rákóczi 14 és fél éves korában — jól sikerült latin szónoklatával — sikeresen befejezte tanulmányait a jezsuitáknál, s továbbtanulásra a prágai egyetemre került. Kétségtelen, a jezsuiták nagy hatást gyakoroltak rá, s még azt is fontolgatta, hogy belép rendjükbe. Ez a császári tervnek igen jól megfelelt volna, mert ha Rákóczi Ferenc és nővére szerzetessé lesz, a nagy családi vagyont a jezsuiták öröklik, s nem kellett volna többé tartani a „rebellis” családtól. A jezsuita szellemben nevelkedett ifjú élete egészen máshogy alakult...

Nem gondolt volna akkor arra, hogy hamarosan megint a jezsuiták védő szárnya alá kerül, főleg olyan vészes időben, amikor az életére törnek. Amikor pár év múlva élete olyan tragikus fordulatot vett, hogy a bécsújhelyi börtönbe került, szinte már le is mondott az életéről. Ott végezték ki nagyapját, Zrínyi Pétert, s félő volt, hogy az unoka is követi a sorsát. S akkor és itt a *jezsuita szerzeteseknek* az életet köszönhette. A megnyerő modorú, vallásos lelkű rabra felfigyelt a börtönbe látogató gyóntatója, a bécsújhelyi jezsuita rendház rektora, Sangel atya, aki nemcsak lelki vigasszal látta el a szerinte ártatlanul fogva

tartott ifjút, de védence érdekében levelet írt a császár gyóntatójához (Wolf atyához), és sikerült megnyernie Rákóczi ügyének e befolyásos papot, sőt a mainzi érsek támogatását is. Sagel atya és a későbbiekben Rákóczi megszöktetését elősegítő börtönkapitány, Lehman rendkívül nagy segítséget nyújtottak Rákóczinak. A sikeres szökést követően kegyetlen bosszúként Lehmant lefejezték, de a bátor jezsuiták, Sagel és Wolf atyák is — ha nem is kegyetlen szigorral — de megbűnhődtek közbenjárásukért. S ezzel az ifjú kapcsolata az élete viharában hozzá oly derék osztrák jezsuitákkal meg is szakadt.

Kétségtelen, azok a jezsuiták, akik személyes kapcsolatba kerültek Rákóczival (bizonyára Rákóczi megnyerő modora, sugárzó jósága hatására) jóindulattal, segíteni akarással álltak mellette, s így magukat a személyeket illetően a fejedelem jó véleményvel volt róluk. Magával a renddel, a Habsburgok legkövetkezetesebb támogatóival, a magyar érdekek eltipróival szemben viszont — joggal — ellenszenvvel viselkedett. A szécsényi országgyűlés 6. paragrafusában kitiltotta a jezsuitákat az országból, mert nem akarták letenni a hűségüket a konföderációra, nem hoztak létre külön magyar provinciát, és vagyonuk elkobzását határozta el. A német rendtagok el is hagyták az országot, de a magyarok folytathatták oktatási tevékenységüket.

Menekülőben a podolini piaristáknál

Életének tehát szerzetesrendekhez köthető első kapcsolata a jezsuitákkal volt, még ha kényszer jelleggel is a rideg gyám, Kollonics irányításában. Alighogy kalandos úton megszabadult a bécsújhegyi fogságából, társaival eszeveszett menekülésbe kezdtek, hogy a szabadság földjére lépjenek. Kíséretében volt a hűséges, 20 éves Berzeviczi Ádám nevű apród, a *podolini piaristák* egykori növendéke. A derék „*öregdiák*” kíséretében a szabadság földjét átlépve, Podolinban álltak meg. Az ifjú apród rögtön felkereste egyik volt tanárát, aki meleg szívvel fogadta őket és bőségesen ellátta a csoportot élelemmel. Más források szerint maga a podolini rendház látta vendégül az ifjú fejedelmet, menedéket nyújtva neki és kísérő társainak. Másnap folytatták útjukat Lengyelországba — immár szabadon. A podolini piaristáktól kapott nagy segítséget soha nem felejtette el Rákóczi, s hálából a rendnek minden évben több hordó tokaji bort küldött misebornak.

A podolini piaristáknál eltöltött időt Sík Sándor *A podolini diákok* című színművében elevenítette fel. A darabban több piarista szerzetes (Schrade Bernát, P. Kraus Zsiga) mellett a volt piarista diák, Rákóczi apródja, Berviczki Ádám és persze az akkor 24 éves Rákóczi szerepel. A jelenet a rendház bástyatornyának földszinti szobájában játszódik le, méltó emléket állítva egy nagy eseménynek, melyre a piarista rend nagy büszkeséggel tekinthet vissza. Nem túlzás azt állítani, hogy a podolini piaristák által nyújtott segítség szárnyakat adott az ifjú fejedelemnek, aki a piaristáktól hálás szívvel elköszönve útnak indult, s megkezdhette a szabadságharc megszervezését, irányítását.

Bencések, ferencesek és a többi rendek

Az előbb említett jezsuita és piarista „kapcsolatok” mellett érdemes áttekinteni a fejedelem más rendekkel való kapcsolatát. A *bencések* tőle kérték, hogy biztosítsa számukra a szabad főapátválasztást. Rendjük szekszárdi apátja Rákóczi fejedelmi tanácsosa volt, aki még súlyos csatavesztések után is a táborban maradt. A *ferencesek* közül került ki a fejedelem első tanítója, Bárkányi János, aki a szabadságharc alatt a gyöngyösi házfőnök volt, s végig a fejedelem leghívebb emberei közé tartozott. Sőt több ferences atyát Vak Bottyán legjobb kémei között tartottak számon. A fejedelem nagy szeretettel támogatta a ferenceseket, s ha a rendnek el kellett menekülni, Rákóczi mindig gondoskodott elhelyezésükről. A fejedelem egyik udvari káplánja, gróf Kéry Ádám a *minoriták* közül került ki, hasonlóképpen Andrassy Miklós, aki „derviskapitányként” hajtott végre nagy hőstetteket.

A *ciszterciták* távol álltak a szabadságmozgalomtól. A Pápán lévő ciszterek adminisztrátora ugyan a város kuruc kézre kerülésével hűséget esküdött a fejedelemnek, de azt hamar megszegte, majd a fejedelem leghűségesebb főpapja, Telekesy püspök felügyelete alá helyezték, s „büntetésül” a rend badacsonyi szőlőjét átadták a csobánci kurucoknak. A *premontreiek* magyar érzelmű tagjainak többsége csatlakozott a szabadság ügyéhez, s leleszi és jászói várukban kuruc őrséget fogadtak be. Leleszen többször is megszállt a fejedelem, a premontreiek vendégszeretetét élvezve. A *pálosok* nemcsak a szövetséghez csatlakoztak, de még az ónodi országgyűlésen is képviseltették magukat.

Nyugalmat találva a kamalduli szerzeteseknél

Ifjú korában a *kamalduliak* zoborhegyi remeteségét is meglátogatta, amikor is két remetelak építésére jelentős pénzüsszeget ajándékozott. A megépült remetelakok felavatásán (1708. július 14-én) a fejedelem nem tudott részt venni, helyette Bercsényi gróf volt jelen.

Aztán viszontagságos élete úgy alakult, hogy keserű száműzetésében 1715 áprilisától a Párizstól 23 km-re lévő Grosbois kamalduli kolostorban talált lelki megnyugvást. Először ideiglenesen, majd XIV. Lajos halálát követően állandó jelleggel lakott ott. Igen mély hatást gyakorolt a hányatott sorsú fejedelemre a szerzetesek őszinte, istenfélő élete. Két évet töltött itt a világ zajától távol, majd engedve a szultán meghívásának kénytelen volt az országot, pontosan a kolostort elhagyni és a távoli Rodostóba menni. Fájó szívvel vált meg a kolostortól és annak lakóitól. Vonzalma irányukban haláláig megmaradt. Végrendeletében bebalzsamozott szívét, valamint vallásos munkáinak kéziratait a szerzetesek őrizetére bízta. Sajnos a kolostor II. világháborúban bekövetkezett lerombolásával a szívet tartalmazó aranyszelencének a történelem viharaiiban nyoma veszett.

Emlékét hazánkban az egyetlen magyarországi kamalduli kolostorban, Majkon felállított emléktábla őrzi. Mint olvasni rajta: „Tisztelettel emlékezünk II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) fejedelemre, akinek szíve a kamalduli rendnél talált nyugalmat.” De nemcsak a kamalduliak és más szerzetesrendek, hanem az egész magyar nemzet emlékezik a dicső fejedelemre, emléke mindannyiunk szívében örökké él.

A keresztény hit szerepe

NÉMETH GÁBOR

Európa mai és holnapi kultúrájában

1977-ben született Sopronban. 2002-ben szentelték pappá. A Győri Hittudományi Főiskola Erkölcssteológiai Tanszékének tanára, plébános Győr-Kisbácán.

„Soha sem szabad szem elől téveszteni, hogy a kereszténységnek az a küldetése, hogy az Evangéliumot hirdesse, és nem az, hogy a kultúrát terjessze. Amennyiben mégis ez utóbbit cselekszi, azt mindig az Evangélium terjesztésének szemszögéből teszi.” XI. Piusz pápa tanításaként 1936-ban hangzik el e programadó mondat. Majd ennek szellemében a II. Vatikáni zsinat rámutat arra, hogy természet, kultúra és evangelizáció belsőleg összefüggnek: a kultúra jelenti mindazt, ami kibontakoztatja az embert, művészet, tudomány, erkölcs, vallásgyakorlat, jogszokás értékvilágának együttese. Így a keresztény tanítás sem egy meghatározott korhoz, sem pedig egy konkrét kultúrához-világszemlélethez nem kötődik, hanem minden kor értékét megszentelni képes (*Gaudium et spes* 62). Mindazonáltal téves lenne az emberi civilizáció jelenőségét egyszerűen arra szűkíteni, hogy kereteket biztosítson az Evangélium hirdetésére. Jürgen Habermas találóan illusztrálja a hit és kultúra dialektikus viszonyát, amikor megállapítja, hogy a kultúrának etimológiailag szemlélve a kultusszal, tehát a természetfeletti van kapcsolata, s ennek szellemében hivatkozik a Nobel-díjas T. S. Eliotra, aki a kultúrát testté vált vallásnak nevezi. „A kultúra így nem más, mint szertartások kincstára, magatartási minták ajánlata (...), melyek a múltbéli eseményeket uralhatóvá és megismételhetővé teszik.”¹

A tapasztalati tény, vagyis a hit kortárs válsága Európában nem egyszerűen a vallásgyakorlás válsága, hanem az ember krízise, érték- és szemléletmódbeli kihívás is, idegenkedés minden tartóstól, hagyományostól, általánossá váló relativizmus. Lehet-e ma egyáltalán egységes európai kultúráról és értékvilágról beszélni?

A 19. század folyamán kontinensünkön senki nem tette fel a kérdést, mi Európa, mert a válasz evidens, de legalább annyira közhelyes is volt: a népek atyja, a kultúra terjesztője, a civilizáció bölcsője. Ily magasztos eszmékbe öltözködve indultak kalandorok és hódítók, hogy a maguk felsőbbrendűnek mondott életszemléletét és életvitelét szerte a világban megismertessék. Ám a „nagy háború” és még inkább a II. világháború borzalmi után, amikor az ember nemcsak ártatlanságát veszítette el, hanem hitelességét és a saját igazságába vetett naiv és szilárd bizalmat is (Gianni Vattimo), a posztmodernből is kiábránduló európai nemzedék felveti a kérdést: ki vagyok? hol vagyok? mi Európa?

Európa több, mint egy gazdasági együttműködés, több, mint a földrajzilag tekintett Ázsia kicsiny nyugati nyúlványa, hanem ahogy

¹Vö. Hermann Düringer: *Universale Vernunft und partikuläre Glaube*. Peeters Publishers, Leuven, 1999, 87.

Európa meghatározása

²Vö. Manfred Spieker: *Die christlichen Wurzeln Europas*. In Hermann von Laer – Klaus-Dieter Scheer (szerk.): *Kultur und Kulturen*. Lit Verlag, Münster, 2004, 39.

Romano Guardini megfogalmazza: Európa egy eszme, egy világ-szemlélet, minden katasztrófája és tragédiája ellenére egy érték-közösség.² A kérdés mindeközben változatlan: mi garantálja eme európai eszme fennmaradását?

Európai hit- és kultúrafejlődés

Noha Európa jelenlegi alkotmányában csak a görög-római kultúr-gyökerekre található említés, ez nem más, mint hiábavaló törekvés arra, hogy a múltat a jelen igényei szerint alakítsuk. Azok a szellemi-kulturális értékek, melyeket az európai ember ma sajátjának szeret vallani, mint a szabadság, a személy méltósága vagy a szolidaritás, az ókorban sokszor más értelemben, mint napjainkban, vagy csak marginálisan jelentkeztek. Az ókori görög ember a harmóniaélmény kiszolgáltatottja volt: a világot egységes egésznek tekintette, melyben a Transzcendensnek éppúgy helye volt, mint a legutolsó fűszálnak. A világ tapasztalatuk szerint isteni: így az ember csak hiábavaló kísérletet tehet arra, hogy megváltoztassa.

Természetesen ez a kor sem mondhatott le az ember alapigényéről, az igazság és az értelemkeresésről, melyek fő megjelenési formái a mítosz és a logosz. Ez utóbbi a lét és a létezés végső értelmét kutatja, de sebe ugyanaz, mint erőssége: a nyitott görög szellem számára semmi sem bizonyos és minden lehetséges. Ez tesz lehetővé lenyűgöző kulturális és földrajzi eredményeket, és ez zárja ki a társadalmi-politikai egység létrejöttének lehetőségét is. Egy olyan világ, melyben a meggyőződés és elköteleződés kontúrjait az egyén és a városállam határai jelölték ki.

A görög-római kor

A mítosz a maga módján szintén értelemkeresés, melynek rehabilitációja épp napjainkban folyik: ez ugyancsak panteista köntösbe öltöztetett, immanens és ciklikus világnézet, mely az igazságot horizontálisnak tekinti. Az ember feladata csupán annyi, hogy e rendszert elfogadja, belesimuljon, az elköteleződés, a személy odaadása alig merül fel. Az antik görögség épített templomokat: ezek azonban pusztán architektúrájuk miatt is alkalmatlanok voltak arra, hogy a közös hit gyakorlásának színterei legyenek, inkább csak a haza-hazatévedő istenség megpihenését szolgálták.

A római kultúrkör viszont figyelemreméltó szemléletbeli újdonságot képviselt. Elvárta a hitet, ám csak annak lecsupaszított értelmében: a Birodalom lakójától az akarat hódolatát kívánta meg, az állam és a közösség eszményének támogatását, ezen túlmenően valóságilag engedékenynek bizonyult. Azok a romjaikban is nagyszerű kultúrépítmények, melyeket a rómaiak létrehoztak, színházak, utak, vízvezetékek mind-mind arra szolgáltak, hogy az állam, a Birodalom működése hatékonyabb legyen. Róma megkívánta polgárainak lojalitását, ráhagyatkozását az általa létrehozott kultúrbékére. Ahogy majd két évezreddel később Márai Sándor megfogalmazza, igaz, más kontextusban: ez az eszme államszeretetre nevelt. És

**A kereszténység
vallási-kulturális
fordulata**

³Romano Guardini: *Az újkor vége.* (Ford. Ambrus Gabriella.) Vigilia Kiadó, Budapest, 1994, 15.

Középkor és reneszánsz

mikor a Kr. u. 2–3. század során az állam „hiteltelenné” vált polgárai szemében, felerősödnek a különféle vallási-filozófiai irányzatok, melyek kusza sokaságában a kereszténység a kortársak szemében csak egy választható életfilozófia volt.

A kereszténység vallási-kulturális fordulata az, hogy olyan személyes Transzcendens jelenlétét vallja, aki kívül és fölötté áll a világnak, nem fordul el attól, de nem is része annak. A kereszténység, amint már az Ószövetség is, szemben áll a mitikus világfelfogással, és a Logoszt, az értelmet választja: az életnek, minden egyes emberi tevékenységnek célja van. A hit, az emberi élet vonatkozási pontja tehát új kötődést nyer: nem a személytelen és szeszélyes világ, nem is az állam, hanem Valaki, „aki önmagának ura, szereti a világot, de nem függ tőle”.³

A középkori, különösen a kora középkori ember a hitben lehetőséget lát: zsinórmértéket, mely szerint a művész, a tudós, a költő kibontakozhat. Ismeretlen számára a vallás és a tudás újkori szembeállítás, inkább a Teremtő és a lét igazságában elmerülve elmélkedve szemléli a körülvevő világot, így létérzése egységes maradhat. A hit a középkor emberének életében, kibontakozásában szilárd támpontként jelenik meg: a személyes Isten léte és megdicsőítése biztos, határozott keretet adott életvitelének és mindennapjainak.

Közvélekedés szerint a keresztény Európa szellemi válságának kezdete a 14. századra, a nagy nyugati egyházszakadás idejére esik, ami egy évszázaddal később, a humanizmus eszmevilágában és a reneszánsz művészetében nyerte el kiteljesedését. A humanizmus gondolkodói, Ficinius vagy Pico della Mirandola egyáltalán nem voltak vallástalanok vagy elméleti ateisták, ugyanakkor gondolkodásmódjukat nagyfokú szkepszis jellemezte az intézményes egyházzal, illetve az intézményes hittel és vallással szemben. Épp azáltal, hogy az ember őseredeti — pogány — méltóságát és nagyságát hirdették, könnyen út nyílt a személyes Istenbe és a Személyes Természetfeletti tökéletességbe vetett hit megrendüléséhez.

E folyamatnak csirái megítélésem szerint azonban még csak nem is a trecento, a protoreneszánsz szemléletében, hanem jó egy évszázaddal korábban, a nagy francia katedrálisépítések idején lelhetők fel. A 13. század folyamán Franciaország-szerte felépített nagyszerű székesegyházak, a chartres-i, az amiens-i vagy akár a reims-i székesegyház Isten dicsősége mellett az ember alkotókedvének, művészi nagyságának csodálatát is zengik. Az, hogy a korban a kisebb-nagyobb francia városok, egymástól gyakran alig néhány mérföldnyi távolságra és sokszor erejükön felül azon vetélkednek, hogy melyikük képes nagyobb és káprázatosabb katedrális emelni, arra vall, hogy a hit kultúrává válik, Isten dicsőítése az ember nagyságának bemutatásává is lesz. Bár a kor művészeire még igaz Babits Mihály jellemzése, azaz az alkotás úgy van faragva, hogy „nem törődve, ki mit lát belőle s mit nem: / tudva, hogy mindent lát gazdájuk, az Isten” (*Psychoanalysis Christiana*), de már közeledik a kor, amikor ez „csak a szemnek lesz kifaragva szépen”.

Mindez nem jelenti azt, hogy a kora újkor embere gyorsan és látványosan hitetlenné vált volna, de a máig ható vallási-antropológiai válság már kibontakozóban volt. A reformáció azáltal, hogy a hitet az Isten és az egyén viszonyára korlátozta, megnyitotta az utat a „maga módján vallásos” ember előtt. A tudományos és földrajzi felfedezések megingatták az egységes világképbe vetett meggyőződést: eltűnni látszott a természetfeletti rendező elv, a kezdet és a vég helyére a felfedező, a saját magát megalkotó ember lépett. Az újkor emberének eszménye a jelenséget kutató, törvényszerűségeit pontosan feltáró és nem az összefüggések mögötti mélyebb — metafizikai — lényegét kutató gondolkodásmód lett. A szabadság szüntelen megtapasztalásának igénye, a tartós transzcendens vonatkozási pont elhalványulása mégsem az ember felszabadulását, hanem szorongását hozta el.

Az újkor

A lét eme kiszolgáltatottságán a 19. században a romantikus művész a valóságtól való elfordulással, a realista a pontos ábrázolással, az impresszionista a pillanat benyomásával próbált úrrá lenni. Mindez a szakrális és a humán, a kultúra és a természetfeletti elszakadását eredményezte, ami nemcsak hogy az előző generációk számára volt ismeretlen, hanem az egész addigi történelemben újdonságnak, egyfajta egyedülálló antropológiai kísérletnek számított. Az emberi szellemi képességek elválásának lehetünk a tanúi: az értelem tárgya mindaz, ami tárgyyszerű, logikusan levezethető és empirikusan megtapasztalható, a kultúra az emberi szabadság és érzelmvilág tükré lesz, a hit pedig magánügygé, rosszabb esetben szokássá vált.

Az újkori felfogás felemelte az embert az Isten ellenében, egyúttal azonban a fejlődés és a természet termékévé is alacsonyította. Ahogy Albert Camus megjegyzi: Nietzsche nem készült megölni Istent, eleve már holtan találta kortársai lelkében. A személyes Istenbe vetett hit helyét elfoglalta az alternatív hit: hit az eszmében, az államban, az osztályban, a nemzetben és még sorolhatnánk, melyek már nem csupán az ember akaratára, ahogy az ókori Róma példáján láthattuk, hanem értelmi azonosulására és szellemi hódolatára is igényt tartottak. Az ember értelem- és kultúrakeresésének súlyos válságát jól illusztrálja, hogy a 20. századra a harcok ateizmus mellett már a semmi, a nihil is lét- és gondolkodásbeli jogosultságot nyer. Mindezt kellő kritikával szemlélve, Alister Mcgrath a lengyel költőt, Czesław Miłoszt idézve találóan mutat rá arra, hogy nem a hit, a vallás a nép ópiuma, ahogy Marx hirdette, hanem az igazi ópium a halál utáni megsemmisülésbe vetett hit, az a vigasz, hogy bűneinkért, árulásainkért, kapzsiságunkért nem ítéltetünk meg.⁴

⁴Vö. Alister Mcgrath:

Az ateizmus alkonya.

(Ford. Paulik Péter.)

Szent István Társulat,

Budapest, 2008, 143–144.

A 20. század hitkihívása

⁵Prohászka Ottokár:

Diadalmas világnézet.

Szent István Társulat,

Budapest, 1927, 1.

Prohászka Ottokár a *Diadalmas világnézet* című művének előszavában teszi fel a kérdést: lehet-e a keresztény világnézetet beleállítani a mai kultúrvilágba?⁵ A válasz tartalmilag nézve természetesen igen, emellett a mód az, melyen a Hit évében különösen is el kell

gondolkodnunk. Milyen szemléletbeli segítséget nyújthat a hit a posztmodern generációknak? Elsődlegesen a hitértékre, a keresztény újdonságra szeretnénk rámutatni.

A hit meghatározása

Mindenekelőtt utalni kell arra, hogy keresztény nézőpontból mit is jelent a hit. A Zsidókhoz írt levél megfogalmazását mindenki magáévá teheti, mely szerint „reményeink szilárd alapja, és nem a látott dolgok igazolása”, illetve az I. Vatikáni zsinat az értelemnek engedelmeskedő akarat hódolatát hangsúlyozza, amikor úgy tanít, hogy „a hit természetfeletti erény, mellyel az Istentől kapott kegyelem által igaznak fogadjuk el Isten kinyilatkoztatását, nem a tárgy ésszel átlátott evidenciája, hanem a kinyilatkoztató Isten tekintélye alapján” (*Dei Filius* 3). E megközelítést a II. Vatikáni zsinat a 20. századi egzisztencia-felfogásnak megfelelően bővítette, vagyis nem egyszerűen az értelem és az akarat meghajlása, hanem a hitet a teljes emberi személyiség döntéseként és állásfoglalásaként is körülírja: a hittel az ember szabadon rábízza Istenre önmagát (*Dei Verbum* 5). Vagyis a hit nem csupán vélemény, jó szándék, a Transzcendens ismerete, személyes odaadottság, hanem mindezek együtt: az emberi lét alapirányultsága, mely valamennyi döntésben és tevékenységben kifejeződésre jut. A hit lényege tehát az, hogy valamennyi szellemi képességet meghatározott cél felé képes indítani. Ez a megközelítés keresztény horizonton azzal bővül, hogy a hit nem más, mint a személyes Isten megszólítására adott válasz.⁶

⁶Vö. Eeberhard Schockenhoff: *Grundlegung der Ethik*. Herder, Freiburg, 2007, 181skk.

Ugyanakkor az ember az egyetlen élőlény, aki szinte bármit kultikus tiszteletben képes részesíteni: a Transzcendens mellett a szépséget, a hatalmat, a természetet stb. Lényegében ezt használja ki a történelemben újra és újra felbukkanó totalitarizmus kísérlete, vagyis amint már utaltunk rá, az igény, hogy az osztály, az állam stb. nemcsak természetes, hanem kultikus tiszteletben is részesüljön.

Szekularizáció

E két mező, vagyis a transzcendens és az evilági szférájának elválasztása az ókori gondolkodásmódtól idegen volt. Sőt, épp a kereszténységnek köszönhető az a ma nyugatinak nevezett civilizáció születése, amelyben elhatárolódik egymástól a spirituális és a temporális illetékessége. Nemcsak a világ, hanem az állam is elveszíti természetfeletti jellegét: kissé kifordított értelemben nyugodtan állíthatjuk, hogy a keresztény hitnek köszönhetjük az első szekularizációt: nem annak kilúgozott, társadalmi-gazdasági értelmében, mely az egyház kirablása árán látta megoldhatónak a nemzeti feszültségeket, hanem azt, ami az állam természetét és így túlhatalmát deszakralizálva az egyén helyesen értelmezett szabadságát és kibontakozási lehetőségét biztosította.

A hit, a keresztény meggyőződés tehát nem lekorlátoz, hanem lehetővé teszi a kérdésfeltevést, az ember igazságkereső valójának megnyílását. Állításunk különösen is igazolást nyer, ha azokat a keleti államalakulatokat tekintjük, melyek civilizációja akár évezredekkel is megelőzi Európáét, viszont ez a fordulat fejlődésükben kimaradt: a szabadságot, az egyén jogait, az élet értékét egész más

⁷Vö. Manfred Spieker:
i. m. 40–41.

A személy szabadsága és a közösségi szellem

szempontok szerint értelmezik, mint kontinensünkön. Noha az európai történelem tanúsága szerint az állami és az egyházi, a világi és a szent illetékességének szétválasztása nem mindig valósult meg, a társadalmi tapasztalat jelenleg még azt igazolja, hogy ez egy sikeres modell, melynek köszönhetően az újkort a nyugati államok kultúrdominanciája jellemzi.⁷

Ugyancsak a kereszténységnek köszönhető Európa gondolkodásbeli kultúrájának másik központi fogalma, a személy, illetve a személy szabadsága. Amennyiben az ember nem valami, hanem valaki, megismerő, megszólító és megszólítható, közösségre képes és megismételhetetlen valóság, akkor a közösségben elfoglalt szerepétől vagy teljesítőképeségétől függetlenül méltóság illeti meg. Csak az emberi személy szabadságának állítása teszi lehetővé szellemi-kulturális kibontakozását. Noha a 18. században a kereszténységben és az intézményes egyházban az emberi szabadságjogok gátját jelölték meg — és ez a vélemény a 21. századra csak részben tűnt el — mégis az a keresztény állítás, miszerint minden ember Isten teremtménye, képmása, illetve egy egységes emberi közösség egyedi tagja, nyitotta meg az utat az emberi-személyi jogok általános képviselője előtt. Az az állítás, hogy minden ember egyenlő, természeténél fogva jogok illetik meg, csakis keresztény kultúratalajon teljedhetett ki.⁸

⁸Vö. uo. 46.

S végül megemlíthetjük a keresztény kultúrszemlélet harmadik újdonságát, a közösségi szellemet. Az, hogy az ember társas lény, nem keresztény, hanem görög filozófiai, Arisztotelésztől származó megállapítás, ugyanakkor a görögök hajlottak arra, hogy az ember társas természetét a polisz polgáraitra korlátozzák, vagyis jogokkal és ebből adódóan kölcsönös felelősséggel egymás iránt csak a városállam polgárai rendelkeztek. A kereszténység kitágítja ezt a horizontot: a szolidaritás fogalma nem szűkül le a jogközösség tagjaira, hanem természeténél fogva minden embert megillet.

Kísérlet az európai politikai és társadalmi közösség újraszervezésére

A 20. század derekán, a II. világháború embertelenségét követően az európai civilizáció szerepe komoly krízisbe került: az értelem és a nyugati civilizáció felsőbbrendűségébe vetett modern bizalom a továbbiakban elégtelennek bizonyult arra, hogy szervezőelemként lépjen fel. A faj felsőbbrendűségét hirdető eszme (nemzetiszocializmus), valamint az osztály elsőségét és az osztályharcot hangsúlyozó eszme (kommunizmus) helyett az ötvenes évek prominens vezetői, Robert Schuman, Alcide de Gasperi keresztény elvek jegyében kísérelték meg újraszervezni az európai politikai és társadalmi közösséget. Az az általános kultúrídeál, melyre az ötvenes évek első európai, nemzetek feletti egységét vázolták, olyan keresztény elveket hordozott, mint a szolidaritás, dialógus, béke, szubszidiaritás, így ebben a szellemen alapja lehetett és lehet további társadalmi-kulturális egyesülésnek és fejlődésnek. Emellett a kereszténység olyan tulajdonságot is erénynek minősít, mint az alázat, amely megóvja az európai embert attól, hogy saját kultúráját és szellemiségét felsőbbrendűnek tekintse: dialógust folytatni, nyitottságot mutatni csak az alázat alap-

⁹Vö. Bernhard Salzmann:
Europa Als Thema
Katholischer Eliten.
Academic Press,
Fribourg, 2006, 172.

¹⁰Vö. Sylvia Losansky:
Öffentliche Kirche für
Europa. Evangelische
Verlagsanstalt, Leipzig,
2010, 45.

ján lehetséges.⁹ A keresztény szolidaritás és közösségi eszme újrafelfedezése és megvalósítása elengedhetetlen az európai világszemlélet fennmaradása számára: épp a többezeréves kultúrmúlt terhe, a számos esetben a kölcsönös ellenségképre épülő nemzeti identitás az, ami napjainkban is strukturális feszültségeket és konfliktusokat kódol. Mindezeket megoldani-csillapítani egy értéksemleges, pusztán tartalom nélküli toleranciaeszményre és politikai kultúrára hivatkozva aligha lehetséges. Az együttes érdek, a közös törvénykezés és a gazdasági egység, bár jelentős cementáló erők, ezeknél azonban sokkal hatékonyabb a közös eszme, a közös értékmegetapasztalás, amely a személy egészére és odaadására irányul.¹⁰

Mit adhat a keresztény hit a 21. század nyugati emberének?

Első helyen áll a pluralizmus értéke, mint alapvető kulturális-társadalmi érték. A kereszténység egyik alapállítása, hogy az ember mint Isten képmása szabad, azaz a társadalmi-gazdasági viszonyok, a külső vagy a belső kényszer ritkán lehet csak akkora, hogy egzisztenciális szabadságát a minimumra korlátozza. Ez magával hozza, hogy önkibontakoztatása nem meghatározott, eleve determinált irányú, hanem az egyén értéktapasztalatától függ. A 21. századi kereszténység vallja, hogy az igazság megismerhető, és a megismerésen belül bizonyos sokszínűség is elfogadható. Abban a pillanatban, amikor a kereszténység lemond erről a belső nyitottságról, megszűnik az örömhír forrásává lenni, és ideológiává merevedik.¹¹ Ha ellenpólusban szemléljük mindezt, állítható, hogy a kortárs Európa elviekben vallja és követeli is a szabadságjogok megvalósítását, ugyanakkor a társadalmi-politikai tendenciák arra utalnak, hogy a hatékonyság, a döntéshozatali gyorsaság érdekében adott körülmények között kész felfüggeszteni ezeket.

¹¹Vö. Martin Honecker:
Grundriß der Sozialethik.
Gruyter, Berlin, 1995, 524.

A pluralizmus nem relativizmus

Rá kell mutatni azonban arra is, hogy a keresztény hit által is vallott kulturális sokszínűség, mint az ember szabad értékkeresésének és megvalósításának gyümölcse, egyáltalán nem jelenthet kulturális relativizmust. Ez utóbbi ugyanis abból a nyilvánvaló tényből, hogy globálisan sokszínű civilizációk alakultak ki, azt a következtetést vonja le, hogy nem beszélhetünk egységes és univerzális ethoszról sem. Ezzel szemben a jelenlegi keresztény tanítás egyértelműen vallja minden emberre vonatkozó és kötelező általános erkölcsi normák létét.¹²

¹²Vö. uo. 529.

Továbbá nem szabad figyelmen kívül hagyni a kultúra és a hit, a vallásos magatartás belső összefüggését sem. Míg ez előbbi az ember nevelésbeli és természetes adottságainak célirányos kibontakoztatása, addig a vallásos magatartás az ember természetfeletti irányultságának megvalósulása. Ugyan elképzelhető egy olyan kultúra, ami vallás- és hitfüggetlen, de ez szükségszerűen szegényes és torzó. Ha a kultúra az emberi természetben jelenlévő Jó kibontakoztatását célozza, akkor integráns része az emberi természet azon részének, mely

¹³Vö. Werner Schüßler:
*Was Uns Unbedingt
Angeht.* Lit Verlag,
Münster, 2004, 35skk.

A hit emberképe

a Szent előtti megnyílásra irányul. A kultúra e horizonton csakis világi és időbeli lehet, ami az emberre bízott világ és az emberi képességek tudatos kibontakoztatását jelenti. A hit sem egyszerű pietizmust, moralizálást vagy dogmatizmust jelent, hanem mindannak a megszentelését, amit az emberi értelemben és szívben jó, igaz és szép: a hithirdetés és a kultúra egymásnak édestestvérei.¹³

A jelenlegi európai kultúra kialakulását a reneszánsz humanizmus és a felvilágosodás áramlatai befolyásolták, elsősorban az értelemben és az ember értelmességébe vetett, a történelmi tapasztalat alapján azonban sokszor naiv és alaptalan hit. Nehézségét az jelenti, hogy a felvilágosodás antropológiája leszűkített, vagyis az ember mivoltot csupán az értelmi tevékenységre korlátozza, így a kultúrában is inkább csak a felfoghatót ragadja meg. Lényegében nem más ez, mint a modern kor kultúrszekularizációja: a művészet, ami a legfelsőbb embermivolt tükre, ideológiai tükörré változik, egy társadalom, egy eszme teljesítményének szolgálatában. A kultúra e megközelítésben olyan termék, amely az emberi lény szükségleteit elégíti ki (Malinowski). Ugyanakkor az ember több: érzélemlát és misztika, szubjektív tapasztalat is — bár hiba lenne a vallásos jelenséget, ahogy Schleiermacher tette, csak az érzelmileg megtapasztaltra leszűkíteni.¹⁴ A hit emberképe, a hit gyakorlása bár különféle hangsúlyokkal, mégis az egész embert tartja szem előtt. A modern szakrális művészet, bármennyire is leegyszerűsödött akár a száz évvel korábbi önmagához képest, soha nem merül ki a funkcionalitásban: a templomtér nem csupán egy logikusan berendezett helyiség, a közösség találkozásának színtere, hanem az ember érzékeit megszólító, azokat a Transzcendens felé felemelni akaró valóság.

¹⁴Vö. Walter Mostert:
*Erfahrung als Kriterium
der Glaube.*
Theologischer Verlag,
Zürich, 2008, 140.

Európa számára a 19. század óta nem ismeretlen a szekularizált kultúra kísérlete, ám ennek árnyoldalát épp a totalitarizmus, és a zsákutcába jutott demokráciák mutatják: egy tisztán immanens kultúra az ember nevében épp azt semmisíti meg, ami a humánus benne. Bármely fejlődésnél soha nem szabad elfeledkezni a lét többségéről a birtoklással, illetve az eszmével szemben.¹⁵

¹⁵Vö. Joachim Rabanus
(szerk.): *Europa in der
Sicht Papst Johannes
Pauls II.* Schöningh,
Paderborn, 2004, 137.

A kultúra fogalma antropológiailag azoknak a normáknak, értékeknek, szokásoknak és rítusoknak az összessége, melyekkel az ember természeténél fogva rendelkezik, és azokat közösségileg, részben tudatos tevékenységgel (lat. *colere*) megvalósítja és továbbadja. A már idézett T. S. Eliot rámutat arra, hogy a kultúra soha nem lehet teljesen tudatos tevékenység, illetve soha nem képzelhető el Isten és hit nélkül. A kultúra és a vallás felfogása szerint rokonok: mindkettő azt életmód- és értékegészt jelenti, melyet egy közösség él és továbbad.¹⁶ Korunkban az a szemléletmód, amely az egyént és az egyéni kibontakoztatását rendkívül nagyra értékeli, e vázolt kultúrafogalmat is veszélybe sodorja: nem annyira az az érték, amely az előttünk járó generáció annak tart, hanem amit az egyén annak megragad. Szubjektív és objektív kultúra szembenállását, egyén és társadalom elidegenedését tapasztaljuk.¹⁷

¹⁶Vö. Terry Eagleton:
Was ist Kultur? C. H.
Beck Verlag, München,
2001, 158.

¹⁷Vö. Hans Joas:
Lehrbuch der Soziologie.
Campus Verlag, Frankfurt
am Main, 2007, 82.

Az ember természeténél fogva közösségi létező. A hit hozzájárulása talán e téren a legfontosabb: a hit közvetett megismerést jelent, egy másik, szerető és megbízható személy jelenlétét, akinek tapasztalatát magamévá teszem, a keresztény hit és individualizmus tehát egymást lényegileg zárják ki. A hit nem csupán az emberi személy transzcendentális vonatkozásának elismerése és megvalósítása, hanem legalább annyira közösségi vonatkozású is. A hit nem más, mint az előttünk járó generációk isten- és értéktapasztalatának egyénivé tétele, annak közösségben való gyakorlása és továbbadása. A hit így képes arra, hogy a kultúrát és ezzel együtt az emberi társadalmat megóvja az individualizmus veszélyétől. „Az együttélés, a történelem, a kultúra mind ezen a módszeren alapul, a hit módszerén.”¹⁸

¹⁸Luigi Giussani:

Lehet így élni?

(Ford. Domokos György.)

Szent István Társulat,

Budapest, 2008, 34.

Végekvetkeztetés

Nemrégiben ismerős plébános várta a templom előtt vasárnap este szentmisére a híveket. Egyszer csak feltűnik egy erősen illuminált férfi. Mint meséli, odalép hozzá és botladozó nyelvvvel kijelenti: „Plébános úr, én hiszek.” „Jó, jó” — felelte ő. „Én hiszek” — hajtogatta ismét. „Ez nagyon szép” — feleli immár kissé zavartan a pap. Végül részegünk kiböki mondandóját: „Én hiszek, hiszek az emberben.” Mire a plébános így felelt: „Akkor készüljön fel arra, hogy óriási csalódások fogják még érni.”

Szemléletesen tükrözi ez a kis epizód a 21. századi Európa értelemkeresését: megrészegülve a tudástól, önön kulturális és gazdasági fejlődésétől, létének és értelmének alapjait önmagában véli meglesni. Hisz az emberben: filantróp, humanista, elköteleződik a szabadság, az újra és újra megismételt választás mellett. S mindeközben gyakran elfeledkezik arról, hogy az emberi igények, szükségletek maradéktalan kielégítése, a szabadságjogok igenlése és a fejlődés, a Természetfelettire és közösségi mivoltának kibontakoztatására rendelt embert nem elégíti ki.

Az ember, a nemzet több: a közös célban való hitben, „kultúra által és kultúráért áll fenn” (II. János Pál pápának 1980. június 6-án, az UNESCO közgyűlésen elhangzott beszédéből). A kultúra nem csupán mindannak az összessége, amit egy közösség előállít, örökségként birtokol vagy viselkedésmintaként elsajátít, a kultúra nem birtokolt, hanem megélt valóság: mindaz, ami az embert emberibbé teszi, és nem degradálja embermivoltát.¹⁹ A keresztény hit és üzenet gazdagodik és terjed mindazon kifejezőeszközök és igazság-felcsillanások által, melyekkel kultúránk gazdag múltjának köszönhetően rendelkezik, emellett maga a kultúra is elevenebbé és sokszínűbbé válik az örömhír befogadása által: ez megóvja attól, hogy szokássá, tartalom nélküli hagyománnyá silányuljon.²⁰ A keresztény hit hatékonyan soha nem akkor terjedt, amikor civilizációs újdonságot hozott, hanem akkor, amikor a közös igazságra nyitottsággal találkozott.²¹ „Mivel a kultúrák mélyen a humánumban gyökereznek, magukban hordoz-

¹⁹Vö. Joachim Rabanus (szerk.): i. m. 138.

²⁰Vö. Guido Vergauwen: *Glaube und Vernunft*. Saint-Paul, Fribourg, 2003, 17.

²¹Vö. Joseph Ratzinger: *Die Einheit des Glaubens und die Vielfalt der Kulturen*. Theologie und Glaube 89 (1999) 148.

zák a tanúságot az egyetemes és transzcendens valóság iránti nyitottságról, ami az ember sajátossága. Ezért a különböző kultúrák az igazság különböző megközelítései; föltétlenül hasznosak az ember számára, mert olyan értékekkel kötik össze, melyek egyre emberibbé tehetik a létét” (*Fides et Ratio* 70).

Európainak lenni

Európainak lenni nem földrajzi, gazdasági, társadalmi vagy állampolgárságbeli kérdés, hanem szemléletbeli, egy közös kulturális örökség, hit- és értékvilág vállalása. Ez az értékvilág ugyan a görög-római kultúrából eredeztethető, ám ezt a kereszténység örökítette és humanizálta át. A történelmi tapasztalat azt igazolja, hogy a tartós egyseget csak többé-kevésbé közös gazdasági érdekekre való építkezés nem garantálja, szükséges a közös múlt és a szolidáris meggyőződés a közös jövőben. A keresztény értékvilág lehet az az erő, mely tartalommal és iránnyal gazdagítja az európai kultúra sokszínű formavilágát. II. János Pál pápa megállapítása szerint „ahogy a kereszténység Európa első évezredében a görög-római örökséget és a germánok, szlávok, kelták kultúráját integrálta, ezáltal egy egységes európai szellemet hívott létre, úgy ma is hatékonyan hozzájárulhat ahhoz, hogy e kontinens különböző népei nagyszerű kulturális és nemzeti sokszínűségükből egy új, közös európai civilizációt teremtsenek”.²²

²²Vö. Joachim Rabanus (szerk.): i. m. 139.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

<i>Johannes B. Brantschen</i> : Miért van szenvedés? A nagy kérdés Istenhez.....	1.800,-
<i>XVI. Benedek</i> : Isten velünk van minden nap.....	2.900,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért vagyok keresztény?.....	2.700,-
<i>Leo Maasburg</i> : Teréz Anya. Csodálatos történetek.....	3.200,-
Keresztutak a Colosseumban a Szentatyával.....	2.900,-
A hit nyelvtana. Esszék ég és föld között.....	1.900,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért járjunk misére?.....	2.700,-
<i>Pilinszky János</i> : Keresztről keresztre.....	2.500,-
<i>Walter Kasper – Daniel Deckers</i> : A hit szívverése.....	1.920,-
<i>Joseph Ratzinger</i> : Bevezetés a keresztény hit világába	1.620,-
<i>Wolfgang Beinert</i> : A katolikus dogmatika lexikona.....	3.600,-
<i>Alois M. Hass</i> : Felemelkedés, alászállás, áttörés.....	3.500,-
<i>Teréz Anya</i> : Jöjj, légy a világosságom!.....	3.200,-
<i>Lukács László</i> : Az Ige asztalánál.....	1.740,-
<i>Ruppert Berger</i> : Lelkipásztori liturgikus lexikon.....	2.580,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Hommage à Joseph Wresinski

KISS GABRIELLA

„...a nyomor gyermeke voltam
és lelkem legmélyén férfikoromban is az maradtam.”¹

1962-ben született Pincehelyen. Egyetemi tanulmányait a JATE BTK magyar–orosz, majd francia szakán végezte. Jelenleg az SZTE BTK Francia Nyelvi és Irodalmi Tanszék oktatója, emellett az SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola PhD hallgatója.

Gyermekévek

¹Joseph Wresinski:
Szegények egyháza.
Gilles Anouil beszélget
Joseph atyával.
(Ford. Kakusziné Kiss Gabriella.) Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2010, 109.

²Uo. 14.

Visszatérés a gyökerekhez

³Jeunesse Ouvrière
Chrétienne – Keresztény
Ifjúságmozgalom.

Bizonyára igaz, hogy minden alkotó világképére, életműve létrehozására számottevő hatást gyakorol az a makro- és mikrotársadalmi környezet, amelyből származik. Fokozottan igaz ez Joseph Wresinski esetében, akinek az életműve semmiképpen nem értelmezhető az életrajzi vonatkozások ismerete nélkül. Az ATD — Negyedik Világ Mozgalom létrehozása, működési elvei, a fokozatosan köré épülő humán és intézményi struktúra elemeiben és összességében is elválaszthatatlanok az életrajztól, minden vonatkozásban szerves egységet alkotnak.

1917. február 12-én született Angers-ban, Wladislaw Wresinski lengyel mérnök és Lucrecia Sellas spanyol tanítónő második gyermekéként. A világháború alatt átmenetinek remélt nélkülözés állandósul, az apa, miután minden kenyérkereső próbálkozása kudarcba fullad, mind durvább és erőszakosabb lesz, míg végül otthagyja a családot. A magára maradt édesanya mindennapos szívós küzdelmet folytat a nyomorral. Hallatlan elszántsága mellé, amellyel igyekszik eltartani a négy gyermeket, igen korán maguk a gyermekek is felzárkóznak. Joseph öt éves korától kezdve „dolgozik”. Tíz éven át minden reggel 7-kor ministrál a közeli kolostor templomának miséjén, aminek fejében ennielót és némi pénzt kap. Így, bár nem éheznek, állandó létbizonytalanságban él, s egész életére mély nyomot hagy benne a rettenetes szegénység, és ami számára ennek legszörnyűbb velejárója, az állandó megaláztatás. „Ez (ti. az állandó megaláztatás) viszont együttal engem is bevezetett az erőszak világának ördögi körébe. Az erőszak volt az az eszköz, amellyel a mindennapok legkülönfélébb akadályaira, nehézségeire válaszolni lehetett. És anélkül, hogy tudatosult volna bennem, apámhoz hasonlóan én is általa mostam le magamról a számtalan megaláztatást, amelyet iszonyú szegénységünk miatt el kellett szenvedniünk.”²

A megalázott és kiszolgáltatott ember így válik számára testközelű élménnyé, amely a későbbiekben alapvetően határozza meg az Istentől, a vallásról és az egyháztól kialakított képét.

Tizenhárom évesen cukrászmesterséget tanul, s egy időre eltávolodik az egyháztól, sőt egy ideig az ifjúkommunisták gyűléseire jár. Néhány év elteltével azonban, amikor kapcsolatba kerül a JOC³ szervezetével, ahol hasonlóan nehéz sorsú fiatalokkal találkozik, felélednek benne a cukrásztanulóként elszenvedett sérelmek emlé-

kei, ráébred helyzetük azonosságára és fokozatosan megerősödik benne a velük szemben érzett szolidaritás. Ekkor éled fel benne újra a hit, ekkor kezd újra imádkozni és gondol először arra, hogy pap legyen. „Az Eucharisztia ünneplése, az imádság az egyház közösségében számomra egyet jelentett azzal a vágygal, hogy elvigyem az Evangéliumot testvéreimnek, mindazoknak, akik ugyanazt az életet élték, mint anyám. És az a vágy, hogy küzdjek értük, hogy többé egyetlen család se lehessen olyan, mint az enyém, azt jelentette, hogy a megfeszített és feltámadt Jézus Krisztus papjává kellennem.”⁴

⁴Uo. 69.

Előképzettségének hiányosságai és a második világháború kitörése miatt csak számos viszontagság után folytathatja tanulmányait. Nemcsak a filozófia és teológia meghódításához, de a közösségbe való beilleszkedéshez is szükség van minden akaraterejére és kitartására. Kilóg a sorból, egy másik világ képviselője, amit lépten-nyomon éreztetnek is vele, s amit fájdalmasan él meg. A vakációk alatt üzemekben dolgozik, mélyszegénységben élő munkáscsaládokkal ismerkedik, akiknek nyomorúságát sajátjaként ismeri és érzi át. Miután visszatér a szemináriumba, a köztük szerzett tapasztalatokról feljegyzéseket készít, tudatosan arra készülve, hogy későbbi munkájában majd gyümölcsöztetni tudja ezeket.

„Úgy éreztem, hogyha pap leszek, hazamegyek, igazán az enyéim között leszek. Azt is éreztem, hogy ahhoz a Jézushoz csatlakozom, aki egyedül képes arra, hogy lényegi és átfogó választ adjon a nyomorultaknak. Jézus Krisztus volt az a válasz, melyet az élet kitagadottjai vártak.”⁵

⁵Uo. 70.

„Evezz a nyílt vízre és vesd ki hálódát”

Soissons-ban szentelik pappá 1946. június 29-én. Az ünnepélyes alkalomra választott jelmondat — „Evezz a nyílt vízre és vesd ki hálódát” — híven tükrözi azt a szándékát, hogy a társadalom „mélyvizébe”, a legszegényebbek közé vesse magát. Szentelését követően olyan helyre kéri magát, ahol „látható módon jelen van a nyomor”.⁶

⁶Uo. 95.

Tíz éven keresztül ipari és mezőgazdasági vidékek munkásnegyedeiben teljesít szolgálatot, kezdettől fogva azzal a határozott szándékkal, hogy osztozzon a legszegényebbek életében. Szenvedéllyel veti bele magát a munkába, akár a vasúti munkások, akár a falusi szegények pasztorációját kapja feladatául, és új színnel, új ötletekkel gazdagítja a papi gyűléseken felmerülő javaslatokat. Ám annak ellenére, hogy társai is hasonló közegekben gyakorolják hivatásukat, a problémák megoldását nem ugyanúgy, nem ugyanabban látják. Távolságot teremt közöttük a tény, hogy Wresinski születésétől fogva *belülről*, saját bőrén tapasztalta meg a nyomor minden kínját, így a többiek gyakran értetlenül, megrökönyödéssel figyelik különös véleményeit, elgondolásait. Különcnek tartják, nem értik viselkedését olyannyira, hogy előljárójától szankciókat kérnek ellene. S már ekkor ráragad a nem feltétlenül együttérzésből született név: „a csöcselék papja”.

Fordulat

Püspöke, aki egyrészt tisztában van elszánt vágyával, hogy olyan helyen szolgálhasson, ahol a legszegényebbek sorsában osztozhat,

másrészt hogy megakadályozza Wresinski ellehetetlenülését az egyházmegye papjai körében, 1956-ban a valóban speciális helyzetű Noisy-le-Grand-ba küldi. A helység hajléktalantelepét két évvel korábban hozta létre Pierre Abbé egy olyan akció eredményeképpen, melyet „a jóság lázadása” néven tart számon a francia közvélemény. 1954 szokatlanul hideg telén, amikor többen is megfagytak Párizs utcáin, a Luxemburgi Rádióban drámai erejű felhívást intézett a rádióhallgatókhoz, melynek hatására lavinaszerű társadalmi megmozdulás bontakozott ki. Ekkor építették Párizs közelében a mintegy százötven család ideiglenes befogadására szánt szükségletepet. A terület valójában egy használaton kívüli szeméttelp volt, s itt húzták fel a rostcementből készült, minden komfortot nélkülöző, döngölt földű hangárokat. Az ideiglenesnek szánt tábor azonban a várakozások ellenére nem ürült ki, évek múlva is ott állt, mintegy felkiáltójelként mutatva rá a társadalom lelkes fellángolását követő közömbösségre.

Ide érkezik tehát Wresinski 1956. július 14-én, és később így vall erről a sorsdöntő pillanatról: *„Egyszerre megéreztem, hogy ez itt előttem az én népem. Ezt nem lehet megmagyarázni, egyszerűen így történt. Ettől kezdve új fordulatot vett az életem. Mert azon a napon megfogadtam magamban, hogy ha maradok, mindent megteszek azért, hogy ezek a családok ott hagyhassák lábnyomukat a Vatikán, az Élysée Palota, az ENSZ lépcsőin... Az a szembeszökő nyomor, amely ebben a fullasztó hőségben és döbbenetes csöndben élém tárult, rabul ejtett.”*⁷

⁷Uo. 108.

Az első néhány hónapban a táborban jelen levő Emmausz Közösség munkájába kapcsolódik be, majd ugyanezen év novemberében — a versailles-i püspök rosszállása ellenére, aki azt szeretne volna, ha Wresinski a falu plébániájára költözik — a telep egyik barakkjában rendezkedik be. Szokatlan lépését az egyház végül hallgatólagosan elfogadja.

Jelenléte egyébként kezdetben nemcsak egyházi előjárói, hanem a táborlakó családok számára is sokkoló. Nincsenek hozzászokva sem ahhoz, hogy egy pap közöttük éljen, sem ahhoz, hogy ugyanolyan szegény legyen, mint ők, ahhoz pedig végképp nem, hogy ugyanúgy beszéljen, hogy hozzájuk hasonló felindulással reagáljon a nyomorúságos körülmények szülte kritikus helyzetekre. Könnyen dühbe gurul, de egy pillanat múlva ellágyul és karjába zárja, aki az imént felmérgelte, s együtt sír vele fájdalmában. *„És főként, sosem a hiányosságokról vagy a nehézségekről beszél, hanem azt az erőt hangsúlyozza, amelyet bennük lát, s amely lehetővé teszi, hogy túllépjenek a kudarcokon és létrehozzanak valami jobbat.”*⁸ A táborba érkezésekor mintegy kétszázötven család él a telepen, és huszonhét karitatív szervezet segíti jól-rosszul a mindennapjaikat. Inkább rosszul, mint jól, hiszen a segítőknek szánt gesztusok még a legjobb esetben sem tettek mást, mint hogy hozzájárultak az elviselhetetlen állapotok konzerválásához. Ráadásul a segítségnyújtás háttérében számos esetben valójában e szervezetek öngazdoló szándéka húzódott

⁸Jean-Claude Caillaux: *Petite vie de Joseph Wresinski*. Desclée de Brouwer, Paris, 2007, 53.

meg, ami csak még inkább megalázta az amúgy is nyomorúságos körülmények között élő családokat.

Mozgalom születik

Wresinski kezdetben nem tesz mást, mint hagyja, hogy a tábor élete egybefolyjon az övével. Ismerkedik a hellyel, a körülményekkel, az emberekkel, az emberek közötti viszonyokkal — és főként nem minősít, csak megfigyel, jelen van és meghallgatja a hozzá fordulókat. A táborban tapasztaltak hozzáépülnek a saját gyermekkorából őrzött emlékekhez, és egymást értelmezik számára. Fáj látnia, hogy csecsemők halnak meg a hidegtől és a gondozás hiányától, férfiak esnek egymásnak, mert nincs munkájuk és nincs, ami lekösse őket, anyák árulják magukat, hogy a napi enivalóra jusson pénz és ne kényszerüljenek gyámságba adni gyermekeiket. Működését azzal kezdi, amit egyedül megethet: szembeszáll a szülőkkel, akik koldulni küldik hozzá, vagy éppen nem küldik iskolába a gyerekeiket, reggelként felébreszti a férfiakat, hogy menjenek dolgozni. És bár mind a falusiak, mind a hivatalok hiábavaló fáradozásnak tartják erőfeszítéseit, mondván, hogy „ezekkel” nem lehet mit kezdeni, Wresinski meg van győződve az ellenkezőjéről. Mélyen felháborítja, amikor ezeket az embereket a rájuk nehezedő stigmatizáló társadalmi megítélés „szociális eseteknek”, „beilleszkedésre képteleneknek” vagy „betegeknek” — s ami ebből következik: izolált problémáknak — tekinti, hiszen ő maga közös identitást fedez fel bennük.

Azzal egyidejűleg, hogy részt vesz a közös munkában, amellyel megteremtik a lét alapvető feltételeit (kutakat létesítenek, szigetelnek, csatornáznak, bevezetik az áramot stb.), olyan lépést tesz, amely gyökeresen különbözik a hagyományos értelemben vett karitatív megközelítéstől. Közfelháborodásra kisöpri a telepről a segélyszervezetek többségét, megszünteti az ingyenes ruhaosztást és a szegénykonyhát. Ezzel természetesen magára haragítja nemcsak ezeket a szervezeteket, de magukat a táborlakókat is, akik értetlenül és felháborodással próbálnak tiltakozni a döntés ellen, ám Wresinski ebben a kérdésben hajthatatlan. Minden további kezdeményezéshez a családok tevékeny közreműködésére számít, ehhez azonban nélkülözhetetlen, hogy megszabaduljanak a segélyek passzív elfogadásának mentalitásától. A telepen egy új gondolkodásmódnak kell megszületnie, amely nem alapulhat máson, mint hogy minden terv, minden elképzelés középpontjában a legszegényebnek kell állnia. Az ő szemszögéből kell felülvizsgálni és újra tárgyalni minden olyan tervet és intézkedést, amely róla, ám nélküle született meg. A családok csak így válhatnak képessé arra, hogy közös életük valódi alakítói legyenek és döntéseikért felelősséget vállaljanak. A tábori intézmények közös létrehozásával pedig egy-egy lépéssel közelebb kerülnek a tőlük megtagadott jogok — így a munkához, a művelődéshez, az oktatáshoz, a családi élethez, az egészséghez, az igazsághoz, vagy éppen a spiritualitáshoz való jog — visszahódításához. A kezdeti „Család-iroda” helyett egyesületet hoznak létre,

melynek távlati célja — Wresinski megfogalmazásában —, hogy „közösen létrehozzuk a jobb élet anyagi feltételeit, hogy létrehozzuk a kultúra helyeit, hogy szolidaritást építsünk a táboron túli világgal, és hogy mindezek segítségével valódi életet adjunk egy népnek, hogy elfoglaltassuk vele az őt megillető helyet az emberiség történelmében és jövőjében.”⁹

⁹Joseph Wresinski:
i. m. 238.

¹⁰Igy kapcsolódik a Mozgalomhoz többek között Alwine de Vos van Steenwijk, Hollandia egyik első diplomata asszonya, André Étesse, egy francia nagyvállalat helyettes vezérigazgatója, vagy Geneviève De Gaulle, a tábornok unokahúga, aki aztán hosszú ideig a franciaországi szervezet elnöki tisztét töltötte be.

Önkéntesek és családok közös útja

Rövidesen azonban túl szűknek bizonyulnak az egyesületi keretek, így nem sokkal ezután, 1957-ben megszületik az ATD — Negyedik Világ Mozgalom, amely különböző elnevezésekkel működik, mielőtt 1976-ban elnyeri végleges, ma is használt nevét. A szervezet létrejöttét számos viszontagság övezi, hiszen a cégbíróságon történő bejegyzéshez a követelményeknek maradéktalanul megfelelő, büntetlen előéletű vezetőséget kell felmutatni, ami megoldhatatlan feladat elé állítja az alapítókat. Ebből a szükséghelyzetből fakad az ötlet, hogy kívülről, jelentős társadalmi pozíciókat betöltő személyek közül nyerjen meg embereket a Mozgalom számára. És a terv beválik: egyre hathatósabb segítség érkezik az induláshoz és működtetéshez nélkülözhetetlen számos területen, például a szükséges dokumentumok összeállításához vagy hivatalos ügyek intézéséhez. Az így bevont embereket pedig fokozatosan átformálja a közös feladatokból, sikerekből és kudarcból összeálló tapasztalat, „szövet-ségesekké” válnak.¹⁰

Fiatalok is érkeznek, kezdetben csak a vakáció alatt, aztán hosszabb időre is, sőt vannak, akik visszajárnak. Néhányan még ennél is tovább mennek: feladva addigi életük biztonságát hosszú távra kötelezik el magukat. Belőlük lesznek az „Önkéntesek”, az ATD — Negyedik Világ Mozgalmának „kemény magja”. Ahhoz, hogy valaki csatlakozzon az Önkéntes Szolgálathoz, nem kell katolikusnak, sőt még csak hívőnek sem lennie. Egyedül az számít, hogy saját meggyőződésének alapján képes legyen elmenni a végsőkig azon az úton, amely elismeri a legnyomorultabb ember jogát arra, hogy vallástól és ideológiától függetlenül az élet középpontjában állhasson, valamint minden ember jogát arra, hogy a különbözőségek ellenére egygyé válhasson embertársaival. Az önkéntesek tehát a legkülönfélébb vallási vagy ideológiai beállítottságú férfiak és nők, akiknek az együtt gondolkodása és munkálkodása egyfajta nyitottságot jelent a Mozgalom számára. Jelenlétük, részvételük hamarosan létfontosságúvá válik, bár kezdetben maga Wresinski sem látja tisztán, milyen szerepet fognak betölteni a Mozgalomban.

Minden este összehívja őket, hogy az aznapi történéseket újra végiggondolják, egymással megosszák, és azokra közösen reflektáljanak. Hogy megtanulják meglátni a megnyilvánuló erőszak mögött a szenvedést, a magukra zárt ajtó mögött a bezártság elviselhetetlenségét, a gyermekek gondozásba vétele elleni tiltakozás mögött az irántuk érzett feltétlen, ugyanakkor tehetetlen szeretetet. Az *Écrits et paroles aux volontaires (Levelezések és beszélgetések az önkéntesekkel)*¹¹ számos ilyen megbeszélés lefolyását megörökíti, s a lapokról olyan ember képe rajzolódik ki, akinek semmire nincs kész

¹¹Joseph Wresinski:
Écrits et paroles aux volontaires. Éditions Saint Paul – Quart Monde, Paris, 1992.

¹²Jean-Claude
Caillaux: i. m. 58.

válasza, „...hangosan gondolkodik, megosztja a többiekkel egyrészt kétségeit és kérdéseit, másrészt meggyőződéseit is, azt a határozott szándékot, amely lehetővé teszi, hogy a legszegényebbek maguk építsék ki azt az utat, amelyen járni kívánnak”.¹² Ezeknek a mindennapi feljegyzéseknek nem pusztán annyi a jelentőségük, hogy a munkatársakat rendszeres és módszeres reflexióra készítik, hanem egyúttal megteremtik a Negyedik Világ elől mindedig elzárt írásbeliséget, megőrik a korunk nyomorultjainak történetét.

A telepen eltöltött néhány első év az alapok lerakásának időszaka. A pillanatnyi, legégetőbb szükségletek kielégítésén túl még nem rajzolódik ki a jövő. A telepre érkező önkéntesek ismeretlen területre lépnek, ismeretlen játékszabályok szerint folytatják az életüket. Az viszont világosan látszik, hogy a formálódó szervezet a nyomorral akar szembeszállni, és ebben az egyenlőtlen küzdelemben a legfőbb vezérelv nem egyszerűen a szegényeknek, hanem a legszegényebbeknek adott prioritás. Különös hangsúlyt helyez arra, hogy ne váljék hivattá, mert személyesen és direkt módon az egyes ember elérését célozza meg. Ezzel egy olyan társadalom előképét kívánja megrajzolni, amelyben az a Másik a legfontosabb, akivel osztozni akarunk. Ugyanakkor az is világosan látszik, hogy a mélyszegénységben élő családok egyedül képtelenek változtatni helyzetükön. Az egyetlen megoldás, hogy a Mozgalom partnerekként kezeli őket, méghozzá olyan partnerekként, akik mindvégig őrzik kezdeményező szerepüket.

Azt a prizmát, melyen keresztül ezek az általános alapelvek elnyerik sajátos, konkrét értelmüket, a „családok” alkotják. A Mozgalom sajátos szótárában különleges hely illeti a *családok* szót. Wresinski — a hatóságok és a közvélemény értetlensége ellenére is — meggyőződéssel hirdette, hogy a mindenétől megfosztott, nincstelen ember számára a család a végső menedék: egyedül ott fogadják el, ott számít valakinek, ott találja meg önazonosságát. Számára a család a szabadság egyetlen színtere, a személyiségromboló mindennapos konfliktusok ellenére az emberi méltóság megélésének egyetlen esélye. Így aztán természetes, hogy kiáll azon családok mellett, amelyek megtagadják a gyermekek gyámságba vételét, és minden erejével támogatja azokat, amelyek iskolába küldik őket. Összegyűjti őket, hogy együtt hatékonyabban léphessenek föl gyermekeik jövőjéért. A legalapvetőbb egészségügyi feltételek megteremtése után rövid idővel óvodát és könyvtárat alapítanak, hamarosan pedig műhelyt, amelyben az asszonyok egy kis jövedelemre tehetnek szert, hogy ezzel segíthessék a családi költségvetést.

**A szegényekről szóló
tudás hiteles közvetítése**

¹³Alwine de Vos
van Steenwijk,
lásd 10. jegyzet.

A Mozgalom tehát — nevéhez híven — állandó mozgásban van, a mindinkább tudatosuló szükségletekhez igazodva reagál a valóságra. Az 50-as évek végén Wresinski az egyik önkéntest¹³ kutatóintézet létrehozásával bízta meg, amelynek az lesz a feladata, hogy a tudomány módszereivel tegye teljesebbé és a külvilág számára hitelesebbé a Mozgalom által a szegénységről és a szegényekről a társa-

¹⁴Joseph Wresinski:
Szegények egyháza,
i. m. 311.

dalom felé közvetített képet. Wresinski problematikusnak látja, hogy a társadalomtudományokban mindinkább teret hódító posztpozitivista irányzat abszolutizálja önmaga kutatási kategóriáit, és az adott „populációra mint tanulmányának tárgyára tekint”.¹⁴ Úgy véli, öntörvényű volta miatt valójában öncélúvá válik és ezzel elveszíti hitelességét. Az első tanácskozást még a telep egyik barakkjában rendezik 1960-ban, későbbi konferenciáik megrendezéséhez sikerül megnyerniük az UNESCO védnökségét. Ugyanebben az időszakban „Igloos” címmel folyóiratot alapítanak, amely egyrészt a telepen kívülre is eljuttatja a híreket a táborban zajló eseményekről, folyamatokról, másrészt teret ad a munkatársak tollából születő elemzéseknek és értékeléseknek. A megismerés, a megértés iránti vágy, valamint az a szándék, hogy a megismert és megértett igazságot átadja a társadalomnak, a Mozgalom állandó hajtómotorjává válik, és Wresinskit újabb és újabb utak keresésére ösztönzi. Tisztán látja, hogy a legszegényebbek társadalmi kirekesztettségének csak az vethet véget, ha valódi történetük eljut azokhoz, akik döntéshozói helyzetben vannak, s akik ettől kezdve nem tőlük függetlenül, nem is helyettük, hanem velük együtt hozzák meg a jelenre — és még inkább a jövőre — vonatkozó döntéseiket. Mélyen meg van győződve afelől, hogy végre meg kell adni a megszólalás jogát maguknak a mindaddig hallgatásra ítélt érintetteknek, mert alapvető és senki másától meg nem tudható üzenetük van a világ számára.

Terjeszkedés

A helyszínen végzett intenzív munkával párhuzamosan Wresinski sokat utazik. Már 1957-ben Svájcban fiatalokat verbuvál a Noisy-le-Grand-i táborban tervezett építkezésekhez. Megfordul Dániában, Hollandiában, Németországban, később más kontinensekre, Algériába, Indiába és az Egyesült Államokba látogat. Mindenhova azzal a céllal, hogy közvetlen tapasztalatokat szerezhessen a nyomor mindennél hasonló és mégis más-más megnyilvánulásairól, hogy erőt adjon mindazoknak, akik anyagi és erkölcsi elismerés nélkül is a legelesettebbek mellé állnak — és ugyanakkor tapasztalataikból gazdagodva erőt merítsen önmaga és a franciaországi munkatársak számára.

¹⁵Utalás XXIII. János rádióinterjújára, mely a II. Vatikáni zsinat megnyitása előtt egy hónappal, 1962. szeptember 11-én hangzott el. A pontos idézet: „Az egyház (...) mindannyiunk, de különösképpen a szegények egyháza.”

A kezdeti „szörnyű évek” után tehát lassan körvonalazódni látszik az az ösvény, amelyen elindulva a kitűzött célok felé visz az út. A konkrét, szinte megszállottan végzett munka, reflexió, a közvetlen és közvetett munkatársakkal történő folyamatos és elmélyült konzultáción túl elvi megerősítést, fontos támaszt jelentett a II. Vatikáni zsinat is, amelynek kezdetén XXIII. János pápa kijelentette, „az egyház a szegények egyháza”.¹⁵

A Mozgalom tehát fokozatosan túlnő a Noisy-le-Grand-i tábor határain. 1964-ben az önkéntesek ott vannak már La Courneuve város La Campa nyomornegyedében is, sőt egyikük egy tengerentúli egyesület meghívására az Egyesült Államokban végzett munkába kapcsolódik be. 1965-től kezdődően minden évben közgyűlést hívnak össze, amelyen egyrészt a megelőző év tapasztalatait s a közeljövő

várható feladatait beszéljük meg, másrészt — és legalább ekkora hangsúllyal — az ezekkel kapcsolatos kérdéseiket, kételyeiket is megoszthatják egymással, ami szerepük, identitásuk tudatosításához és megerősítéséhez járul hozzá. Soraikhoz egyre több „szövetséges” csatlakozik, így a családok között végzett munka is fokozatosan mind sokrétűbbé válik. 1967-ben Franciaországban az Edhis Kiadó jóvoltából ismét megjelenik a francia forradalom „előestéjének” nagy hatású manifesztuma, a Panaszfüzetek. Ennek inspirációjából ugyanabban az évben a Mozgalom kiadja az „Új panaszfüzeteket”, amelybe maguk a családok írnak. A kiadvány alcíme: Egy nép megszólal. Tulajdonképpen ez az első lépés a Negyedik Világ nyilvánosság előtti megszólalásának folyamatában, amely aztán „az utca egyetemének” létrejöttéhez vezet. A Noisy-le-Grand-ban megszervezett első rendezvény után a későbbi találkozókat Párizsban, nagyobb befogadóképességgel rendelkező helyszíneken tartják. A beszélgetések témáit a Negyedik Világ életéből merítik. A találkozók műfaja változatos: nyilvános előadásokat tartanak, vitákat szerveznek, folyamatos információs szolgálatot működtetnek. Az 1968-as események tanulsága Wresinski számára főként az, hogy a legszegényebbeket ez a társadalmi változás is az útszélén hagyja; nem pusztán arról van szó, hogy nincsenek jogaik, hanem egyszerűen ki vannak rekesztve az emberjogi küzdelmekből. Nem véletlen, hogy a Mozgalom ebben az évben kezdi a családokat nyilvánosan is „nép”-nek nevezni, és ugyancsak ebben az évben születik meg a „Negyedik Világ” elnevezés, amely azóta szerte a világon a népesség legmélyebb szegénységben élő csoportjainak megnevezésére szolgál. 1968-tól kezdve az Önkéntes Szervezet nyíltan vállalja a politikai jogokért vívott küzdelmet, és ugyancsak ettől kezdve a Mozgalom jelen van az önkormányzati, parlamenti és európai választási kampányokban is.

Művelődés, oktatás

Wresinski kezdettől fogva nagy gondot fordít a művelődés, kiváltképpen a gyermekek, a fiatalok művelődésének megszervezésére. Az iskolában nemcsak a létfontosságú tárgyi tudás megszerzésének intézményes lehetőségét látja, hanem azoknak a — társadalmi léttel összefüggő — tapasztalatoknak a legjelentősebb színhelyét is, amelyekre minden gyermeknek, fiatalnak elengedhetetlenül szüksége van. Megvárva és megragadva azt a pillanatot, amelyben a családok képessé váltak arra, hogy saját maguk fogalmazzák meg szándékukat, 1977-ben tíz évre szóló programot indítanak be, melynek célja, hogy a telepeken megszűnjön az analfabetizmus és mindenkinnek legyen valamiféle foglalkozása.

A 70-es évek folyamán a szervezet fokozatosan megveti a lábát Dél-Amerikában, Ázsiában, majd Afrikában is. A térbeli dimenziók megnövekedése vagy a tevékenységek megsokszorozódása és a kétségtelen eredmények azonban nem járnak együtt azzal, hogy az alapító vagy maga a Mozgalom a legszegényebbek egyetlen vagy leghitelesebb és tévedhetetlen képviselőjének kiáltan ki magát. Egyik legfontosabb alapelve marad, hogy sose nehezedjék el, képes legyen önmaga

¹⁶Joseph Wresinski:
Szegények egyháza,
i. m. 301.

szüntelen megújítására, a helyzet és a szükségletek újjáértelmezésére és értékelésére. Hiszen annak idején éppen úgy és arra hozták létre, „*hogy mozgásban tudjon maradni, hogy mindig útra készen álljon*”.¹⁶ Másik, ugyanolyan fontos sajátossága, hogy nem válaszként, hanem állandó kérdésfeltevés-ként, útkeresés-ként definiálja magát. Így sikerrel kerül ki olyan csapdákat, mint a nehézkes intézmények, a leegyszerűsítő menedzsment, a szegényeket tárgyiasító tudomány és a túlzott aktivitás, a gyorsaság és hatékonyság kényszerének kísértése.

A 80-as évek gyümölcsei

¹⁷Lásd *Paroles pour demain*. Desclée de Brouwer, Paris, 1986;
Culture et grande pauvreté. Éditions Quart Monde, Paris, 2004;
Refuser la misère, une pensée politique née de l'action. Cerf – Éditions Quart Monde, 2007.

Bár a vele egykorúak a nyugdíjas évek csendes örömeinek élhetnek, Wresinski fáradhatatlanul folytatja az egyre tágabb hatósugarú munkát. A kihívásoknak engedve hagyja, hogy a Mozgalom világméretűvé táguljon, könyveket ír,¹⁷ jelen van a médiában, részt vesz a Francia Köztársaság Gazdasági és Társadalmi Tanácsának munkájában. 1980-ban részvételével tartják meg a Mélyszegénység Állandó Értekezletének első szemináriumát, amely azóta négy kontinensen van jelen, s kettős célt állít maga elé: egyrészt mindig tovább haladni azon az úton, amelyen elérhetőek a még szegényebbek, még nyomorultabbak, másrészt fórumot teremteni mindazoknak, akik a nyomor felszámolásáért küzdenek, gyakran minden támogatás nélkül. Az útnak induló munkatársak azt a feladatot kapják legfontosabb útravalóul, hogy bízzák magukat a helyiekre, tőlük tanulják meg és tegyék magukévá az adott társadalom kultúráját és történelmét, mert csak így fogják sajátjuknak érezni a családok nehézségeit és reményeit, és csak így tudnak köréjük valódi és tartós szolidaritáson alapuló kapcsolatokat teremteni.

1982-ben Brüsszelben ünneplik a Mozgalom 25. születésnapját. A mintegy tízezer fős ünneplő sokaság ez alkalomból petíciót intéz az európai országok vezetőihez, amelyben követeli, hogy a szegénységet és a társadalmi kirekesztést nyilvánítsák az alapvető emberi jogok megsértésének. Két évvel később, népes küldöttség élén az ENSZ New York-i székházában Perez de Cuellar főtitkárnak ad át 232.500 aláírással nyomatékosított petíciót.

A „Wresinski-jelentés”

Közben 1983-ban a Negyedik Világ fiataljainak küldöttségét vezető Rómába, ahol fogadja őket II. János Pál pápa. Franciaország Gazdasági és Társadalmi Tanácsában 1985-ben felkérlik, hogy készítsen jelentést a szegények és kirekesztettek helyzetéről a világban. A körülötte dolgozó munkatársak és társadalmi partnerek segítségével harminc év tapasztalatait sűríti bele a beadványba, amelyet óriási támogatottsággal, ellenszavazat nélkül fogadnak el 1987. február 11-én. Az azóta Wresinski-jelentésnek nevezett beadvány történelmi jelentőségű a szegénység elleni küzdelemben: most először fogalmazódik meg egy átfogó és következetes politikai akcióterv a mélyszegénység felszámolására. Ugyancsak a Mozgalom megalapításának 30. évfordulóján, 1987. október 17-én Párizsban, a Trocaderón, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata emlékkönyvének tőszomszédságában többszáz ezres tömeg jelenlétében elhelyezi azt az em-

lékkövet, amelybe vésvé az alábbi olvasható: „Ahol az emberek arra vannak ítélve, hogy nyomorban éljenek, ott sérülnek az emberi jogok. Szent kötelességünk összefogni, hogy e jogoknak érvényt szerezzünk.”

1988. február 14-én a suresnes-i kórházban szívűtétet hajtanak végre rajta, és az altatásból nem ébred fel. A műtét előtt orvosa azzal próbálja nyugtatni, hogy a beavatkozás az esetek többségében sikeres, mire Wresinski szellemesen azt válaszolja: „Mindnyájan tudjuk, doktor úr, hogy én — éppúgy, mint a Negyedik Világból bárki — a kisebbséghez tartozom.”¹⁸ Gyászszertartására a párizsi Notre Dame-ban kerül sor, testét az általa Méry-sur-Oise-ban építettet kápolna kriptájában helyezik örök nyugalomra.

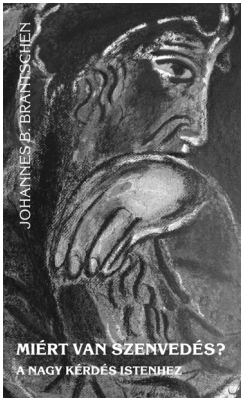
1990-ben az ENSZ Közgyűlése határozatban mondja ki, hogy a nyomor az emberi jogok megsértése, 1992 decemberében pedig október 17-ét a szegénység elleni küzdelem világnapjává nyilvánítja.

¹⁸Eugène Notermans:
Le père Joseph. La passion de l'autre.
Éditions Quart Monde,
Paris, 1992, 16.;
http://www.joseph-wresinski.org/IMG/pdf/Passion_de_l'autre_Notermans.pdf (2013.02.22.)

Epilógus helyett

1965-ben a hét állandó önkéntes ekképp fogalmazta meg a Mozgalom alapdokumentumát: „Minden ember, bármilyen legyen is, alapvető, elidegeníthetetlen értéket hordoz, ez adja emberi méltóságát.” Erre az alapelve épül Wresinski Mozgalma, amelynek jelentősége az alapító halála óta eltelt huszonöt évben is egyre nőtt. Óriási életművének feldolgozása ma is tart, tudományos konferenciák szerveződnek munkássága köré, a Mozgalom a világ egyre több országában van jelen. A több mint fél évszázaddal ezelőtt megkezdett munka ma is égető aktualitását és a Wreinski által járt út érvényességét igazolja az a tény is, hogy az Európai Unió 2010-et a szegénység és a kirekesztés elleni küzdelemnek szentelte, a 2011-es esztendőt pedig az önkéntesség európai évévé nyilvánította.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

JOHANNES B. BRANTSCHEN

Miért van szenvedés?

A nagy kérdés Istenhez

Amikor Johannes B. Brantschen beszélni mer a szenvedésről, akkor nem próbálja meg agyonmagyarázni a szenvedést vagy akár olcsó vigaszt nyújtani a szenvedőknek. Pusztán arra vállalkozik, hogy velük együtt érezve, de megszólítva az egészségeseket és a „boldogokat” is, utánagondoljon a szenvedés titkának. A könyv nyílt és őszinte tájékozódása segíthet eligazodnunk, hogy keresztény hittel hogyan lehet szembenézni a szenvedés tapasztalatával.

Ára: 1.800 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető

a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon

Telefon: 486-4443; Fax: 468-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu;

Honlap: www.vigilia.hu

Kmetty János egyházi vonatkozású alkotásai

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

1953-ban született Budapesten. Művészeti író. Legutóbbi írását 2011. 8. számunkban közöltük.

¹Fitz Péter (főszerk.):
*Kortárs magyar
művészeti lexikon*, 2.
kötet. Enciklopédia,
Budapest, 2000, 409.

²Kmetty János:
Önmagamról. In uő.:
Festő voltam és vagyok.
Corvina, Budapest,
1976, 36–37.

³Lyka Károly:
*Festészetünk a
millenniumtól az első
világháborúig*. Corvina,
Budapest, 1983, 102.

⁴Éber László (szerk.):
Művészeti Lexikon.
Győző Andor, 1935.
I. kötet. 571.

⁵D. I. [Dévényi Iván]:
*Kmetty János kiállítása
Szentendréen*. Vigilia,
1976/11. 788.

⁶MNG Itsz.: 70.33 T.

⁷MNG Itsz.: 70.32 T.

A 20. századi hazai modern festészet egyik jelentős alakja, Kmetty János (1889–1975) szülővárosában, Kassán 1907-ben Halász-Hradil Elemértől, ezt követően 1908-ban Szablya-Frischauf Ferenc budapesti magániskolájában, majd Ferenczy Károlynál tanult.¹ Itthon megigézték a Nyolcak törekvései, de többre vágyott. 1911-ban Párizsban a Julian-akadémián képezte magát. Franciaországban a kor legmodernebb művészeti törekvéseivel ismerkedett meg.² Picasso és Braque mellett különösen Cézanne követőinek kevésbé elvont festési módja hatott rá.³ Kmettyt már a harmincas években a kubizmus első hazai képviselőjeként tartotta számon a szakirodalom.⁴ „A század eleji hazai képzőművészeti avantgarde egyik főszereplője, a modern magyar festészet egyik kezdeményezője” — méltatta jelentőségét a tudós műgyűjtő Dévényi Iván.⁵

Az 1910-es évek elejétől az első világháború végéig tartó munkássága a hazai aktivizmushoz kötődik. Fél éves párizsi tanulmányai után 1912-től a Kecskeméti Művésztelepen dolgozott. A telepet Iványi Grünwald Béla alapította 1909-ben a Nagybányáról távozni kívánó fiatal újítók, a neósok letelepítése céljából, akik Kmettyre is hatással voltak kecskeméti tartózkodása alatt. Nem szakrális, de egyházi vonatkozású az 1912-ben született *Kecskemét* című olajfestménye.⁶ Kubista szellemben fogant, geometrikus szerkesztettség jellemzi a művet, amely kecskeméti utcát ábrázol, végében a Szent Miklós templommal és a Nagytemplommal. 1913-ban ugyancsak Kecskeméten készült a *Kék önarckép*.⁷ Az alkotás jellegzetessége, hogy a bal profilban ábrázolt mellkép mellett, a festmény bal felső sarkában a *Kecskemét* című alkotásról ismert templom látható — utalásként a festmény készítési helyére. Rendhagyó, négyzet alakú (90x90 centiméteres), 1913-ban készült *Kecskeméti részlet* olajfestményén ugyancsak a város egyik temploma látható. (Az alkotás elpusztult, csak fénykép maradt fenn róla.)⁸

Kmetty 1913-ban festette életművének egyik kiemelt fontosságú alkotását, a *Mennybemenetel* című képét. Az olajfestmény a hazai kubizmus kiemelt fontosságú alkotása. A geometrikus elemek hangsúlyozása, architektonikus térszemlélet jellemzi a félelmetesen kifejező és szuggesztív hatású művet. Alapvetően két szín, a kék és a zöld árnyalataival dolgozott a művész, de a meghatározó a kék. (A színválasztásra Picasso 1902–04 közötti kék korszaka is hatással

⁸Kmetty János: i. m. 81. oldal és 16. kép.

lehetett.) Arcvonások nem láthatók, ami önmagában fokozza a mű lendületét, hiszen csak az alakok mozgása dominál. A kompozíció képzeletbeli indító pontja a kép alján, középen látható. Háttal álló

köpenyes apostol-alak lép előre, arccal Krisztus felé fordulva. A köntöse alól kilátszó lábszárán a kidolgozott izmok erőt és lendületet sugároznak. A keresztirányban induló, felfelé hullámzó, lepelszerű szalag tovább fokozza a kompozíció lendületét. A fantasztikus módon felépített kép olyan meggyőző érzést sugall, mintha a főalak, Jézus fizikális értelemben is, valóban repülne a mennyek felé. A barokkos ihletésű mozgalmasság ellenére szimmetrikus a mű felépítése: két oldalon öt-öt alak látható. A képen a férfialakok megformálásán mintha El Greco háttérhatása érződne. (Találón írta Kassák Lajos, hogy a modern irányzatok közül a kubizmusnak volt a legtöbb rokonsága a klasszikus korok művészi alkotásaival.⁹) A kép szerepelt a Művészház 1914. évi nagy kiállításán.¹⁰

1917-ben több fiatal művésszel együtt Kmetty alkotásait is kiállították a Nemzeti Szalonban. A tárlaton látható volt a

Mennybemenetel is.¹¹ „Krisztus kompozícióját puritán érzés hatja át. Az álló és guggoló alakok vonalritmusa fellendül, tovább folytatódik a lebegő angyalok mozgásában. Krisztus alakja lebeg a figurák zárt ellipszisének középpontjában” — írta a korabeli kritika.¹² A festményt a művész 1970-ben a Magyar Nemzeti Galériának ajándékozta.¹³ (2009-ben a Nemzeti Galéria *A Művészház 1909–1914* című időszaki kiállításán volt látható.¹⁴) Viszonylag kis mérete (35x49 centiméter) ellenére monumentális hatású a mű. Joggal írta Bereczky Loránd, hogy a kép „nagy méretű feladat előfutára”.¹⁵ A nagyméretű feladat, ami egy modern templom oltárképe lehetett volna, sajnos nem adatott meg a művészeknek.

Kmetty 1913-ban a festménnyel azonos című tollrajzot készített.¹⁶ A 33x50 centiméteres méretű rajz nem egyszerű vázlat, önálló alkotásként is megállja a helyét.¹⁷ A *Mennybemenetel* két változatát

⁹Kassák Lajos: *Éljünk a mi időnkben*. Magvető, Budapest, 1978, 471.

¹⁰Művészház 1914. évi nagy kiállítás. Katalógus. Budapest, 1914. 68. sz.

¹¹*Fiatalkorú művészek — 1917. évi nyári tárlat*. Katalógus. Nemzeti Szalon, Budapest, 1917.

¹²Bálint Aladár: *Hét fiatal művész kiállítása*. Nyugat, 1917. június 16.

¹³MNG Itsz.: 70.34 T.

¹⁴Zwickl András (szerk.): *A Művészház 1909–1914. Modern kiállítások Budapesten*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2009, 186.

¹⁵In Csorba Géza (főszerk.): *A 20. századi magyar festészet és szobrászat*. Képzőművészeti, Budapest, 1986, 192.

¹⁶MNG Itsz.: 62.185.

¹⁷*Hungarian National Gallery. The Collections, Guide*. Vince, Budapest, 2007, 134.

¹⁸www.kieselbach.hu

¹⁹MNG Itsz.: 70.35 T.

²⁰*Keresztény Élet*, 2008. június 1.

²¹Bálint Aladár: *Kmetty János rajza alá*. Nyugat, 1914. április 1.

²²BBM Itsz.: 65.10.1.

²³*Kmetty János Múzeum*. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 1981. A kiállított művek jegyzéke. 5. sz.

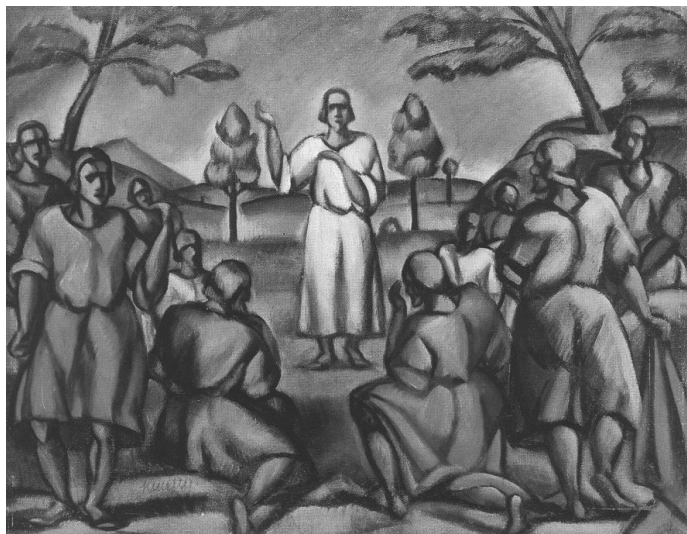
összehasonlítva megfigyelhető, hogy a színes festmény kifejezőbben jeleníti meg az ábrázolt bibliai jelenetet.

A művész az 1910-es évek közepén készítette freskó-tervét, amelynek témája a *Mennyország és a Paradicsom*. A 76x80 centiméteres méretű, olajfestékkel kartonra festett vázlat vízszintesen két mezőre oszlik. Fent az Szentháromságot megtestesítő Atya, Fiú és Szentlélek, felettük angyalokkal. Az alsó félkörívben Ádám és Éva háttal ülő alakja látható a Paradicsomban. Éva kezében almával, előttük a tudás fája a rajta tekergő kígyóval. A főalakokat magába foglaló két félkörívben kívül szinte tömegszerűen zsúfolt a kompozíció. A művész kevés színnel dolgozott: a barna, a vörös és a zöld a meghatározó. Az akt-ábrázolások a modern hangvétel mellett a reneszánsz gyökerekhez való visszanyúlást jelentették. A mű kidolgozottsága arról tanúskodik, hogy Kmetty komolyan bízott egy templomi megbízásban. A festmény 2002. decemberben a Kieselbach Galéria 20. aukcióján szerepelt.¹⁸

Kmetty 1913-ban festette a *Hegyi beszéd* című 36x40 centiméteres méretű olajképét, amely ma a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.¹⁹ A *Hegyi beszéd* Máté és Lukács evangéliumaiban szerepel az Újszövetségben. A helyszín Máténál maga a hegy, míg Lukácsnál a síkság. A festmény Lukács leírását veszi alapul: „Aztán lejött velük a hegyről és egy sík terepen megállt. Rengeteg tanítvány sereglett hozzá” (Lk 6,17). Az alkotás középpontjában Jézus áll. Alakját a háttérben látható egy-egy fa szinte keretbe foglalja. Körülötte ember-tömeg, egy részük rá figyel, de néhányan háttal állnak neki. Ezen a képen a kék és a vörös szín az uralkodó. Az alkotás fényképét 2008-ban a *Keresztény Élet* hetilap a címlapon közölte.²⁰

A *Hegyi beszéd*nek készült másik, kubista stílusú változata is. Krisztus alakját ezen a képen még jobban kihangsúlyozza ruházata. A lepelszerű tógát vállán keresztirányban viseli, kitárt karján a ruha két végét átvetve. A többi szereplő is ruhában van, kivéve a kép alsó részének közepén egy meztelen férfit, aki Krisztus felé fordulva áll. A férfi erőteljes idomainak megformálásán Picasso hatása érződik. A színek markánsak: fent (a *Mennybemenetel* festményéhez hasonlóan) a kék és a zöld, lent további színként a barna árnyalatai dominálnak. „Képeit nem halmozza túl színekkel. De színei mindig tartalmazak” — jellemezte Kmetty 1910-es évek közepén készült műveit Bálint Aladár.²¹ A 75x97,5 centiméteres méretű alkotás az esztergomi Balassa Bálint Múzeum tulajdona,²² letétként az 1981-ben, Szentendrén nyílt Kmetty Múzeumban kapott helyet.²³

A *Hegyi beszéd*et 1916–17-ben kisebb méretű festményen is elkészítette, amely már túllépett a kubizmuson. (A 20. század eleji modern törekvések időszakában nem volt egyedi jelenség, hogy egy művész ugyanazt a témát rövid időn belül más stílusfelfogásban is megfestette.) Az alakok megformálásán a nagybányai iskolából kivált neósok hatása érezhető. A kompozíción az intenzív erejű színekkel kitöltött felületeket erős körvonalak határolják. Az előző képhez képest a két fa és a háttérben a két hegy lényegesen közelebb

látható Krisztushoz. Egyedül Jézus visel fehér ruhát, a tanítványok ezen a változaton sokkal kevesebben vannak. Ruházatuk színét a vörös és a kék árnyalataiból építette fel a művész. A kompozíció meghatározó alakja itt is a sík terület középpontjában álló Jézus. „Lukács számára az 'állni' Jézus fenségének és teljhatalmának a kifejezése, a sík terep pedig a tágasságot fejezi ki, amelyet betölt Jézus beszéde” — írta XVI. Benedek pápa.²⁴ Kmetty 1916–17-ben készített festménye akár illusztrációja

²⁴Joseph Ratzinger – XVI. Benedek: *A Názáreti Jézus*. I. kötet. (Ford. Rokay Zoltán.) Szent István Társulat, Budapest, 2007, 71.

²⁵Kovalovszky Márta: *Kmetty János*. In Kmetty János: i. m. 20.

is lehetne a fenti idézetnek. A 45x58 centiméteres alkotás magántulajdonban van.

A *Mennybemenetel* és a *Hegyi beszéd* kubista stílusban készült változatai évtizedekkel megelőzték a hazai egyházművészet fejlődését. „A *Hegyi beszéd* és a *Mennybemenetel* valósította meg a kubizmus elemző módszerét; a tér és a fizikai tömeg felbontását, értelmezését és a matematikai tisztaságú rendszerét egyidejűleg teremtette meg” — írta a kompozíciók felépítéséről Kovalovszky Márta.²⁵ A képek jellege és hangvétele ugyanakkor kimondottan szakrális. Nagyobb méretben megfestve bármely modern felfogásban épült templom meghatározó ékességei lehetettek volna.

A Műcsarnokban az 1917. évi Tavaszki tárlaton a *Mária gyermekével* című műve szerepelt, amelyet a szakirodalom Kmetty életművének fontos darabjaként tart számon.²⁶

1923-ban *Kecskeméti utca* címmel vidéki templomot ábrázoló olajképet festett, amelyen még a kubista stíluselemek dominálnak, ugyanakkor hangsúlyosabb a színek dominanciája.²⁷

Kmetty János az 1924-ben Budapesten létrehozott Képzőművészek Új Társasága (KUT) alapító tagja és alelnöke volt. Ez azonban nem jelentett stílusbeli igazodást. „Beck Ö. Fülöpöt, Pátzayt nem lehet Csákyval, Czöbelt Kmettyvel egy tőről eredő-

²⁶Ury Ibolya: *Kmetty*.
Képzőművészeti Alap,
Budapest, 1979, 14.

²⁷http://artportal.hu/lexikon/muveszek/kmetty_janos/

²⁸Bernáth Aurél: *A Múzsá udvarában*. Szépirodalmi,
Budapest, 1967, 23.

²⁹*Kmetty János Múzeum*.
i. m. A kiállított művek
jegyzéke. 19. és 22. sz.

³⁰Csorba Géza (főszerk.):
i. m. 191.

³¹Mihályfi Ernő:
Művészek, barátaim.
Corvina, Budapest,
1977. 32. kép.

³²HOM ltsz.: 74.190.

³³Pirint Andrea közlése.

³⁴D. I. [Dévényi Iván]:
Kmetty János 60 éves.
Vigilia, 1969/12. 852.

³⁵Bernáth Aurél: i. m. 80.

³⁶*Kmetty János Múzeum*.
i. m. Kmetty János
hagyatéka. 19. sz.

³⁷Kmetty János: i. m. 82.
oldal és 45. kép.

³⁸*Virág Judit Galéria és
Aukciósház őszi aukciója*.
Árverési katalógus.
Budapest, 2011. 48. sz.

nek származtatni” — írta a Képzőművészek Új Társaságáról Bernáth Aurél.²⁸

A húszas évek végén, a harmincas évek elején Kmetty több ízben tartózkodott Nagybányán. Itt keletkezett több festményén szerepel a híres nagybányai templom. E művei nem szakrális jellegűek, inkább utcaképek. Ezek az alkotások érezhetően eltávolodtak a kubista stílusirányzattól, inkább a színgazdagság jellemző rájuk. 1930-ban, illetve 1932-ben készített *Nagybányai részlet* című olajfestményei (méretük 28x38, illetve 48x75 centiméter) a szentendrei Ferenczy Múzeum tulajdona.²⁹

Az 1920-as években Kmetty intenzíven foglalkozott a rézkarcolás technikai és művészi problémáival.³⁰ Rézkarcai közül kiemelt fontosságú a *Levétel a keresztről* című műve, amelynek két változata ismert. A húszas évek elején készített 9,9x12,6 centiméteres méretű alkotáson a kereszt előtt kiterített halott Krisztus látható. Mellette Mária térdel, kitárt keze mintha a kereszthalálra utalna. Mögötte József álló alakja a leplet készíti, amibe a testet be kívánják burkolni. A kompozíció keretétül három tanítvány térdelő alakja szolgál. Egyikük Jézus fejét tartja kezében, míg a bal oldali alak háttal térdelve az égre tekint. A kis mérete ellenére monumentális hatású alkotása fájdalom és a kétségbeesés megjelenítése — mesteri szinten. Az alkotás egyik példánya Mihályfi Ernő gyűjteményébe került.³¹ A nagyobb méretű változat 24,5x25 centiméteres méretű próbahuzata a miskolci Herman Ottó Múzeumban található,³² ahová 1974-ben került a Magyar Nemzeti Galériától.³³ Mindkét változathoz fennmaradt példány a festő hagyatékában. Ezt a két alkotást a szentendrei Kmetty Múzeum 2009. áprilistól decemberig tartó időszakos kiállításán láthatta együtt a nagyközönség.

Bibliai tárgyú rézkarcai között Dévényi Iván a *Mózes a tízparancsolattal* című munkáját emelte ki.³⁴

Az 1930-as években Kmetty festészete oldottabbá vált. A Gresham-körhöz tartozott,³⁵ de ez — akárcsak korábban a KUT-tagság — jobbra személyes kapcsolatokat jelentett, nem stílus-azonosulást.

1940-ben készített könnyed akvarellje a szentendrei pravoszláv *Blagovesztenszka-templom*ot ábrázolja, háttérben a Dunával. A kép a művész hagyatékából került a szentendrei Kmetty Múzeumba.³⁶

Késői korszakában ismét a szigorúbb szerkezeti rend jellemezte kompozícióit. Ennek az ismét konstruktivista vonásokat idéző stílusnak a jegyében fogant 1968-ban *A kék angyal* című festménye, amelyet Debrecen Város Tanácsa vásárolt meg.³⁷ A 30x85 centiméteres méretű vászonra festett olajfestményen a művész önarcképe látható. Fölötte angyal-alak, a háttérben templom. A hatvanas-hetvenes években készülhetett *A festő Szentendrén (Kisváros)* című kubista stílusú önarcképe, amelyen a háttérben a kisváros híres templomtornyai örökítette meg magát a művész. A 33,5x67 centiméteres méretű olajfestmény Virág Judit 2011. őszi aukcióján szerepelt.³⁸

Élete utolsó éveiben több *üvegablak-tervet* készített, amelyek között egyházi vonatkozású alkotások is találhatóak. Ezen az alkotásain jól érzékelhető a visszatérés a zártabb formákhoz. Az 1972–73-ban keletkezett 27x87 centiméteres, téglalap alakú művön román stílusban épült, egytornyú vidéki templom látható. Az 1973-ban készült második mű középpontjában álló férfi alakja látható. Feje fölött két angyal lebeg. Szárnyukkal eltakarják, mit hoznak a román stílus kerektemplom oromzatára. Aligha lehet kétséges, hogy keresztet tartanak a kezükben. Fejük fölött a nap ragyog. Az ablak alsó részén három kis címerpajzs. Üresen, hiszen valószínűleg a majdani megrendelő által kért szimbolikát tartalmazták volna a mezők. Az alkotás méretei (28x89 centiméter) hasonlóak az előbbi műéhez. A harmadik, 1973-ban született 30x95 centiméter méretű alkotáson barokk stílusban épült, egytornyú vidéki templom képe látható. (Előképe Kmetty 1912-ben festett, *Kecskemét* című képe lehetne.)

Az alkotások közös jellemzője a szingargadság és a biztos formai tudás. Megformálásukon ugyanakkor jól érezhető Kmetty korai kubista korszakának hatása. (Senki nem gondolná, hogy élete nyolcvanas éveit taposó művész készítette ezeket az ízig-vérig modern, friss hangvételű alkotásokat.) Kmetty hagyatékában fennmaradtak további üvegablak-tervek, melyek között szintén találhatóak templomot ábrázoló alkotások.³⁹

Az 1970–80-as években — ha nem is nagy számban — létesültek katolikus templomok Magyarországon.⁴⁰ Nagy vesztesége a hazai egyházművészetnek, hogy akárcsak korai szakrális műveire, úgy az 1970-es években készített üvegablak-terveire sem figyeltek fel az épülő új templomok tervezői.

Kmetty János, akinek a két világháború között hivatalos állami elismerésben nem volt része, 1949-ben Kossuth-díjat, 1959-ben Erdemes, 1965-ben Kiváló művész címet kapott. 1946-tól 1960-ig folyamatosan a Képzőművészeti Főiskola tanára volt.⁴¹ Pedagógiai munkássága és művészeti írói tevékenysége is jelentős. Művészete soha nem vált sablonossá. „Mindig meg tudta őrizni frissességét a kor legújabb áramlataival való kapcsolatát, ugyanakkor képei félreismerhetetlenül magukon viselik sajátos, egyedi, senkivel nem összetéveszthető jellegüket” — írta róla Kopócsy Anna.⁴²

Az illusztrációk közül a *Mennybemenetel* és a *Hegyi beszéd* a Magyar Nemzeti Galéria, a *Kecskeméti templom* az Artportal szíves hozzájárulásával kerül közlésre. (A Szerk.)

³⁹Kmetty János: i. m. 47. és 49. kép.

⁴⁰Rév Ilona: *Templomépítészetünk ma*. Corvina, Budapest, 1987.

⁴¹Fitz Péter (főszerk.): i. m. 409.

⁴²Kopócsy Anna: *A magyar kubista*. Múzeumcafé, 2008/5. 95.

Szándékosan és elszántan

SOMOGYI GYÖRGY

Boldog John Henry Newman versei elé

1944-ben született Budapesten. Tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán és a Római Katolikus Hittudományi akadémián végezte. Legutóbbi írását 2013. 1. számunkban közzöltük.

¹*On Poetry and Poets.*
Faber and Faber,
London, 1957.

²Magyarul *Gerontius álma*
(Ford. Somogyi György.)
CD melléklettel, Newman
Központ, Budapest, 2011;
vö. Somogyi György:
A „végső dolgok” drámája.
Vigilia, 2012. június,
421–431.

³Robert Carballo:
Newman's Dream of
Gerontius: Towards a
Non-Didactic Poetry
of Dogma. Faith and
Reason, Summer 1993,
181–191.

⁴Az más kérdés, hogy a népszerűség ára egy meglehetősen édeskés (*Stille Nacht*-szerű) „feldolgozás” lett. Ám 1909-ben, minden idők

A Nobel-díjjal jutalmazott T. S. Eliot szerint egy keresztény költő „inkább önkéntelenül, semmint szándékosan és elszántan” az.¹ Sir Francis Doyle, aki az 1860-as években volt Oxfordban a költészet tanára, még a *Gerontius álma* (vagy röviden *Az álom*)² átütő sikerének idején is hasonló megfontolásból vitatta John Henry Newman költői érdemeit, azt állítva, hogy annak lelkében „a moralista ádáz küzdelmet folytatott a költővel, és a moralista győzött”. Newman erre csak annyit válaszolt, hogy Doyle világ életében „irtózott a tanítástól”.³ Ő nem irtózott, és nemcsak a nyelvét, hanem a tollát is annak szolgálatába állította. Amit leírt, azzal nemcsak a saját lelkén, hanem másokén is igyekezett könnyíteni, összhangban azzal a költői hitvallással, amelyet barátja és „harcostársa”, John Keble — nem mellesleg Doyle előtt ugyancsak Oxfordban és ugyancsak a költészet tanára — *Sacred Poetry* („Szent költészet”) című esszéjében (1825) fogalmazott meg. A költészet Newman számára ugyanolyan *szent* volt, mint beszédei, melyeket le is írt, mielőtt elmondta őket. Verseit a „*Lyra Apostolica*” fogalomkörébe sorolta, és az apostoli hitvallás terjesztőinek szánta. Szándékosan és elszántan, ahogy ezt mindmáig legismertebb (1833-ban írt) verse, az ő nevével is fémjelzett Oxford-mozgalom „mozgalmi indulója”, *A felhőoszlop* is tanúsítja: annak hallatlan népszerűsége éppen ennek az elszántásgnak lett köszönhető.⁴ Az idő tájt a 18. századi evangélikák⁵ himnuszköltők — Issac Watts, Charles Wesley — nyomán a vallásos költészet az anglikán egyházban rendkívül közkedvelt volt,⁶ és az ő verseit is sokan olvasták, sőt „meg is zenésítették”, illetve egy-egy népszerű egyházi ének dallamára „ráénekeltek”.⁷

Ilyenformán azok korának zenei életére is jelentős hatást gyakoroltak, sőt, ez a hatás kiterjedt a „művészeti életre”, a *preraffaelitáknak* nevezett angol *szecesszió*, másképpen *Aesthetic Movement* („esztétikus mozgalom”) alakulására is. Nem kevésbé annak is köszönhetően, hogy az *Oratórium Kongregációjának* birminghami működését Newman kérésére (1848-ban) jóváhagyó pápai oklevél — „Néri Szent Fülöp szellemével összhangban” — engedélyt adott egy zene- és egy festőiskola alapítására is. Szent Fülöpék első imaháza egy szünetnapadlás volt, Boldog John Henry Newmanéé pedig egy elhagyott szeszfőzde, ahol ő hamarosan egy énekeskönyv (*Hymn Book*) szerkesztésébe kezdett.⁸ Fülöp példája lebegett a szeme előtt, aki Palest-

legnagyobb angol bánya-
szerencsétlensége idején,
mikor már két dallammal
is („ad notam” *Lux
Benigna*, John B. Dykes
és „ad notam” *Alberta*,
William H. Harris)
közismert volt, a föld alatt
rekedt bányászok
kórusban énekelték, de
még a Titanic fedélzetén
is elhangzott egy
himnusz-hangverseny
keretében („ad notam”
John Stainer, 1886).
Magyarra Sík Sándor,
Vasadi Péter és Weöres
Sándor is lefordították, de
jambikus zeneiségét, ami
elénekésre olyannyira
alkalmassá tette, nem
vették figyelembe. Saját
fordításomban lásd
J. H. Newman: *Vasárnapi
beszédai (Adventtől
Nagyböjtig)*. Newman
Központ, Budapest, 2008;
illetve Barsi Balázs:
„Jó fény, vezess!” Newman
Központ, Budapest, 2010.

⁵A Szentírást minden más
hagyomány elé helyező
„evangéliumi keresztény”.

⁶Többek között a Keble
és Reginald Heber
(Kalkutta missziós
püspöke) által 1827-ben,
az adott anglikán
imakönyvre (*Book of
Common Prayer*)
alapozva összeállított,
*The Christian Year:
Thought in Verse for the
Sundays and Holy Days
throughout the Year* („Az

rina halálos ágyánál is énekelve imádkozott,⁹ és a középkori *laude*
utódának tekinthető, barokk *oratórium* nem véletlenül lett az általa
alapított közösség névadója, mert annak tagjai imádságaikat rendre
énekelték. Newman gyermekkorától fogva hegedült, és Littlemore-
ban, ahova még az 1840-es évek elején, többedmagával monaszti-
kus közösségbe vonult vissza, a falusi gyerekeket tanította új him-
nuszokat és gregoriánt énekelni. A nyelv és a zene kifejezőerejének
kapcsolata már akkor is élénken foglalkoztatta, mikor (huszonhét
évesen) a rövid életű *London Review* felkérésére mindkettőről külön
tanulmányt írt¹⁰ azt fejtegetve, hogy a gondolat valójában zene.

Az énekeskönyv számára nemcsak témaköröket jelölt meg,
hanem zenei témákat, népszerű dallamokat és összhangzatokat is
lejegyzett. Ezek az általa választott vagy írt versek többnyire hat-,
nyolc- vagy tízszótagú sorainak jambikus ritmusát és egyszerű rím-
képletét hangsúlyozták, vagyis — Szent Fülöp követőihöz illően —
didaktikus célokat szolgáltak, amire jó példa a jobbára barokk ka-
marazenét játszó Newman két saját szerzeménye is:¹¹

1.

[Dear Fa-ther Phi-lip! Ho-ly Sire! We are poor sons of
thine, Thy last and least, then to our prayers, A Fa-ther's ear in-cline.]

2.

God of Mer-cy [let us run where yon fount of sor-row flows:
Pon-d'ring sweet-ly one by one, Je-su's wounds and Ma-ry's woes.]

A megjelölt témakörök zenei bevezetésében azonban Newman
nem volt ennyire „aszketikus”. Az *Órangyal* címszót például olyan,

egyházi év: verses gondolatok minden vasár- és ünnepnapra”) című gyűjteménynek köszönhetően.

⁷A *Gerontius álma* angyali kórusai is John B. Dykes egyik dallamára kerültek be a Sir Henry Baker által szerkesztett nagy egyházi énekeskönyv, a *Hymns Ancient and Modern* („Régi és új himnuszok”, 1861) függelékébe.

⁸*Collection of Hymns in Use at the Oratory of St Philip Neri at Birmingham*. Powell & Co, Birmingham — London, 1856.

⁹Vö. *The Idea of a University*, 1852 (Ignatius Press, San Francisco, 2010).

¹⁰Bár 1829-ben csak az előbbiről írt jelent meg, *Poetry, with reference to Aristotle's Poetics* címmel.

¹¹A kottákat közli Percy M. Young: *Elgar, Newman and The Dream of Gerontius*. Scholar Press, Hampshire, 1995.

¹²Vö. Drew Morgan: *Awakening The Dream of Gerontius*. Newman Studies Journal, Spring 2004, 36–51.

szimfonikus hangvétélű, zenei témafelvetés követte, amely szerzőjének romantikus vonzalmairól és főleg Beethoven iránti rajongásáról árulkodott:

Ez a nagy lélegzetű nyitány is elárulja, hogy az angyalokat Newman módfelett értékelte. A természet erőiről szóló beszédében (a CIV. zsol-tár 4. versére utalva) azt fejtegette, hogy az ember egykor túlzott jelentőséget tulajdonított nekik, és akkora tiszteletben részesítette őket, amekkora kizárólag a Mindenhatónak jár, a legújabb kor bűne viszont ennek éppen az ellenkezője: amit látunk magunk körül, abból „már semmit sem az ő közreműködésüknek, hanem úgynevezett természeti törvényeknek tulajdonítunk”, ami azzal a veszéllyel jár, hogy „a látható dolgokba belefeledkezve, megfeledkezünk a láthatatlanookról, és tudomást sem veszünk róluk”. Őt ezzel szemben a Ham-ben lévő családi házuk kertjében, gyermekkorában látott angyalok egy életen át kísérték, és az ég felé vezették. 1861-ben még azt is föl-jegyezte, hogy az az állítólagos idegen, aki Mozartot a *Requiem* komponálására kérte, talán egy angyal lehetett. S mikor a *Gerontius álmát* éppen annak a John Joseph Gordonnak ajánlotta, aki az oratóriumi énekeskönyv szerkesztésében is segítségére volt, eszébe juthattak az egyiptomi és a názareti Józsefek is, akik *álmukból* merítették erőt azon a nehéz úton, amelyen meghaltak önmaguknak, és új életre keltek, s az utóbbinak (aki a boldog és gondviselészerű halál patrónusa) *álmában* többször is angyal mutatta meg a megváltás történetében kijelölt helyét, ő pedig híven követte a kapott útmutatást.¹²

A keresztény középkor is tele van angyalokhoz hasonló kalau-zokkal, ahogy az *Isteni színjátékban* Vergilius is hasonló szerepben kíséri Dantét, a Gerontius halálos ágyánál segítők pedig arra is fel-hívják a figyelmet, hogy a Zsidókhoz írt levélben fölidézett esetek közül hat alkalommal (Izsák, Lót, Mózes, Dániel, a három ifjú és a bebörtönzött apostolok esetében) angyal vagy angyalok szerepelnek mint Isten közvetítői és a megváltás eszközei. A pap által mondott *Proficiscere* halottkísérő szavai a római szertartásnak megfelelően hangsúlyozzák, hogy a papság hivatása ezen a világon az angya-loknak a láthatatlan világban betöltött szerepéhez hasonlatos, és az örökkévalóság peremén azt az angyalok veszik át.

A tisztítóhellyel összefüggő „különítélet” — Szent Pálnak a *misztikus testről* szóló tanításával összhangban — Newman verseiben is a földi egyház és a mennyország lelki közösségének keretében jelenik meg. Ahogy Gerontius lelke is egyedül, de egyszersmind az egyház tagjaként áll Isten elé: az őt túlélő hittestvérek, a tisztítóhe-

Ilyen lévő lelkek és az angyalok együtt alkotják az egyházat a *Min-denszentek litániájának* összességében. Tehát az angyalok is tagjai az egyháznak, hiszen az ember rájuk van bízva, hogy lángpallossal védelmezzék, szellemi lény mivoltára figyelmeztessék, hogy fölfelé vezessék, és szolgálják őt. Gerontius azért szólítja meg őrangyalát, hogy *kapcsolatba* lépjen vele, és az angyal búcsúszavaiban említett „sok-sok földi s égi áldozat” — amely „majd elkísér a Fölség trónusához”¹³ — a szentmiseáldozat *communio* mivoltára utal.

¹³Vö. Vigília, 2012. június, 430.

¹⁴Aminek Angliában megvan az a hátulütője, hogy például a magát „Őrangyalnak” is kinevező AXA Business Guardian Angel biztosítótársaság nem áll még „Cardinal Newman”-re is hivatkozni.

Newman *Őrangyal* című versének népszerűsége mindmáig *A felhő-oszlopéval* vetekszik.¹⁴ 1853-ban egy Newmannél bő harminc évvel fiatalabb ifjú is megrendülten olvasta el, miután azzal a szándékkal ment Oxfordba, hogy az anglikán egyház szolgálatába áll. A walesi származású Edward Burne-Jones ettől fogva a szerző egyik legodaadóbb rajongója lett. Később azt írta, tőle olyan sokat tanult, hogy azt soha nem felejtí el: „a heverők és ülőpárnák korában megtanított arra, hogy a kényelem közömbös legyen számomra, és a materializmus korában megtanított arra, hogy mindent tegyek kockára a láthatlanért”. Ám rajongása hamarosan alábbhagyott, és úgy döntött, hogy mégsem lelkes lesz, hanem festőművész. Jóllehet vallásos maradt, templomba nem járt, és ha megkérdezték, hogy van-e Isten, azt a Samoa szigeti törzsfőnököt idézte, aki állítólag erre azt válaszolta: „tudjuk, hogy éjszaka valaki jár a fák közt, de soha nem beszélünk róla”. Vallásossága egyre inkább a testi szépség iránti rajongássá vált. Érdeklődése a tétéles tanítás helyett az olyan keresztény erények felé fordult, mint a tisztaság, az alázat és az irgalmasság, melyeknek tökéletes megtestestítőjét a szent Grált kereső lovagban vélte megtalálni. Elbűvölte a középkor, és az Artúr mondakör (Sir Thomas Mallory *Morte d'Arthur*) ragadta el a képzeletét. A hangszereken játszó lányokkal körülvevett, alvó Artúr királyt (mint saját alvó önarcképét) ábrázoló, hatalmas festményén dolgozva, még egy évvel (1898-ban bekövetkezett) halála előtt is azt írta: „Uram, miért van az, hogy ezt a szent Grál történetet nem tudom kiverni a fejemből... volt valaha a világon bármi is ilyen gyönyörű?” Ez a *Last Sleep of Arthur in Avalon* („Artúr utolsó álma Avalonban”) címet viselő fő műve azonban Newman — pontosabban *Az álom* — hatásáról is árulkodik. Kompozíciója — ahogy *Az álomban* a segítőkkel körülvevett halálos ágyé — valóban „pre-raffaeli” mintát követ: előképe például Giottónak a firenzei Santa Croce templomban látható (de még korábbi *Sírbatétel* és *Mária elszenderülése* ábrázolásokra is visszavezethető), *Szent Ferenc halálát* ábrázoló freskója is. Másik, 1870-től húsz éven át festett nagy műve, a Tennyson *Álmodozásából* is merítő *Csipkerózsika* képsorozat is az álommal kapcsolatos: Burne-Jones — a mesével ellentétben — a sorozat végén sem ébreszti fel hősnőjét, hanem álmodni hagyja. Ugyancsak híres képe, *Az aranylépcsők* (1880) kétségtelenül Newmannek *Az aranybörtön* című verse (és *Az álom*) hatása alatt készült: a hangszerekkel ábrázolt, minden nőiességük ellenére angyalszerű lények olyanok, mint álomvilágban látott szellemek vagy lelkek, vagy „mint maga a zene két

¹⁵Christopher Wood:
Burne-Jones. Weidenfeld
& Nicolson, London, 1998.

ütemvonal között”.¹⁵ Az *őrangyal* pedig Burne-Jones festészetének vissza-visszatérő témája lett és maradt.

A viktoriánus korban épült, rengeteg templom jelentős része (sőt, például az A.W.N. Pugin tervei szerint székesegyházra emlékeztető, londoni *St. Pancras* vasúti pályaudvar is) az Oxford-mozgalom hatása alatt jött létre, és Burne-Jones (barátjával, az ugyancsak walesi, ugyancsak Oxfordban, ugyancsak lelkésznek készülő, majd ugyancsak képzőművésszé lett William Morrissal együtt) üvegablakokat tervezett hozzájuk. A birminghami Szent Fülöp székesegyházban látható, egyik utolsó üvegablaka, *Az utolsó ítélet* — vagy az 1880-as években, a római amerikai kápolnába tervezett, *Dicsőséges Krisztus angyalokkal* című, utolsó mozaikképe is — olyan, akár *Az álom* illusztrációja.

¹⁶Julius Joseph Glibe:
Cardinal Newman's Dream of Gerontius, with Introduction and Commentary for Use in High Schools, Academies and Colleges. Schwartz, Kirwin & Fauss, New York, 1916.

Newmant azonban az *Őrangyal* témája mellett az énekeskönyvben *Örökkévalóság, Halál, Tisztítóhely, Mennyország és Virradat* címmel megjelölt témakör is egy életen át foglalkoztatta. *Az álomban* legalább nyolcféle versformát, illetve ritmus- és rímképletet állított annak szolgálatába, hogy ezek összefüggéseit szavakba öntse.¹⁶ Naplójegyzeteiben, leveleiben és vasárnapi beszédeiben is vissza-visszatért rájuk, az angyalok szerepével és a *post mortem* tisztulás lehetőségével foglalkozó versei pedig jobbra *Az álom* előzményeinek tekinthetők egyházi énekek, imádságok és tanköltevények. Irodalmi példaképeit is ebben a gondolatkörben kereste. Arisztotelész *Poetikájára* hivatkozva¹⁷ is főleg olyan verseket értékelt nagyra, mint George Herbert metafizikus költeményei, a skót papköltő Andrew Young „életről, halálról és halhatatlanságról” szóló *Éjszakai gondolatai*, vagy Robert Southey álomszerű, metrikus románcai, amelyek hősei reménytelennek látszó helyzetekben a halált kívánják, de várniuk kell Isten hívó szavára, még ha ez hosszú, *meztisztító* szenvedéssel is jár.¹⁸ „Az eljövendő életről szóló tanításával — írta naplójába — Southey bámulatos. Más írók megelégszenek azzal, hogy hőseiket földi boldogsággal kárpótolják, ő viszont megtagadja tőlük a jelen vigasztalását..., hogy *szenvedésük árán* egy másik világba vezesse át őket.”

¹⁷Lásd *Poetry, with reference to Aristotle's Poetics*. London Review, 1828/1.

¹⁸Edward E. Kelly:
„*The Dream of Gerontius*”:
An Appended Finale to the Apologia? In James D. Bastable (szerk.) *Newman and Gladstone Centennial Essays*. Veritas Publications, Dublin, 1978.

Az istenítélet és a mennyei jutalom gondolata Southey-t is sokat foglalkoztatta: *Szent Patrik purgatóriuma* című balladájában egy ifjú lovag *álmában* szerez *meztisztító* tapasztalatot, mielőtt elérne a mennybe, a *Carmen Nuptiale* egyik, „Az álom” című szakaszában pedig a Remény könyörgésére megnyílik a mennybolt, és angyalok szózata hallik, amit a hős a Gerontiuséhoz hasonló, vegyes érzelmekkel, félelemmel és reszkető örömmel fogad. *Az ítélet látomása* a Gerontiusat kísértő démonok alpári hangzavarában köszön vissza. Southey nagy képzelőerővel használt fel távoli időkben és helyeken zajló eseményeket arra, hogy a halálra, az isteni gondviselésre és az ítéletre vonatkozó keresztény felfogást népszerűsítse. Legtisztábban talán *Roderick, az utolsó gót* esetében, aki a halált kívánja, de szíve mélyén megszólal egy hang, és a halál után, igazságos ítéletről beszél, majd Isten szeretetéről, aki a bűnös lelket is élve szeretné megmenteni. A *Thalaba* — Newman szerint „a legmagasztosabb angol vers” — egyfajta mohamedán tisztítóhelyre

utal, ahol a menny látványa a bűnbánóban fölszítja a remény *tisztító* tüzét, míg az Ítélet napján meg nem látja majd kitérni az Üdvösség Kapuját. A *Kehama átka* — melyről Newman azt írta, hogy egykor majdnem betéve tudta — a hindu mitológia teljes kellékárát felvonultatva, többek között ember és őrangyala párbeszédében jelenít meg menyegyet és poklot, s egyfajta tisztítóhelyet is.

BOLDOG
JOHN HENRY NEWMAN

Míg megvirrad

*„Quoddam quasi pratum, in quo animae nihil patiebantur,
sed manebant, nondum idoneae Visioni Beatae.”*

Bedae Hist. V.

Ott nyugszanak.
Éden hegyének sírbarlangjait
Ne háborgassák önző jajszavak,
Elnyomva azt, amit
A csönd visszhangjaként hallgatni jó:
Mint hömpölyög alant a négyágú folyó.

Hullámmoraj,
A völgy mélyén örvénylő áradat,
A tajtékok közt fuldokló robaj
Nem rontja álmukat.
Tűnődniük azon éppen elég,
Partját a lassú víz vajh' meddig mossa még?

A partfalak
Mentén a hang hús harmatként leszáll
A kertre, hol seregnyi árnyalak,
Sok angyal-őrszem áll,
S ajkukról szól a legszebb térzene:
A fennen szárnyaló szeráfok éneke.

Oxford, 1835

Az aranybörtön

Gyászkönny ne mossa testemet,
Ha egyszer rám talál,
És árnyékával elborít
A keserű halál.

*Abban, mit emlékiül hagyok,
Ne is keress vigaszt,
Hisz por csupán, vagy őrzi majd
Az Élet Könyve azt.*

*Hanem fohászokdj értem úgy,
Hogy célba érjek én,
S az irgalom ne hagyjon el
A számadás helyén.*

*Aranykastélyba zárva ott,
Hol még bűnhődve bár,
A lélek angyalok között
Felmentésére vár.*

*Hol nem gyötör már rettegés,
Sem gőg, sem gyűlölet,
Hol önkéntes haláltusát
Egy új élet követ:*

*Ahogy kifáradt ósatyánk
Félúton megpihent,
S aztán tovább, a hegyre föl,
Erőt merítve ment,*

*S ne úgy, mint kit dörgő egek
Örök haragja úz,
Hanem biztonságban legyek,
Mert megment majd a tűz.*

Az Oratóriumban, 1853

Órangyal

*Kebelbarát, ki bölcsőtől
A sírig megmarad,
Hűséges árny, ki nem hagy el,
Ki mellettem halad;*

*Téged Teremtőm társamul
Lelkem mellé adott,
Mihelyst engem mint gyermekét
Porból megalkotott.*

Testemnek sem lett volna más
Nálád jobb orvosa,
Sem Szent József gyámsága, sem
Mihály lángpallosa.

Védőszentem sem ismer úgy,
Sem Szent Szűz Mária,
Ahogy te ismersz, s úgy nem óv
Senki ember fia.

Keresztelőkutam fölött
Kitártad szárnyaid,
Szűzföldbe hintve akkor, ott
Az Élet magvait.

Aztán, mikor fölvert a gyom,
S lázadtam szüntelen,
Akkor sem hagytál el, hanem
Poklot jártál velem.

Látván, hogy jaj! vihart arat,
Ki jaj! szelet vetett,
Sietve nyújtottad felém
Vigasztaló kezéd.

Ó, mennyi buktató között
Kormányoztál oda,
Hol oltalmat nyújt Mária,
S Szent Péter zsámolya.

Majd ágyamnál is ott leszel,
Mikor bealkonyul,
S az álmod űző éjszaka
Olyan hosszúra nyúl.

Velem leszel Bírám előtt,
S hol bűn, ha gyötre még,
Aranykohó salakjaként
Majd lelkemből kiég.

Ha végül hozzám is leszáll,
S elér a kegyelem,
Akkor majd karjaidba zársz,
S hazarepülsz velem.

Az Oratóriumban, 1853

A megholtakért

Uram, segítsd a lelkeket,
Kik rend és mód szerint
lakolva áldják Szent Neved,
Míg el nem jössz megint.

Szánd meg, kit önnön vétke bánt,
S attól gyötrődve bár,
Végső elégtétel gyanánt
Ítéletedre vár.

Amíg reménye messze száll,
S arcod távolba vész,
Kereszted árnyékába áll,
S Veled szenvedni kész.

Uram, segítsd a lelkeket,
Kik rend és mód szerint
lakolva áldják Szent Neved,
Míg el nem jössz megint.

Itt jóvá nem tett bűnökért,
Ki odaát fizet,
Törlesztve, mint adós a bért,
A tisztítótűzet,

Ó, mennyi kín lángjában ég!
Mily gyötrő küzdelem
magával vívni egyre még,
S Rád vágyani szüntelen.

Jézus, segítsd a lelkeket,
Kik rend és mód szerint
lakolva áldják Szent Neved,
Míg el nem jössz megint.

Az Oratóriumban, 1857

Somogyi György fordításai

Tavaszi

Izajás 42 szakasz 9 verse nyomán

Tisztelettel és szeretettel
köszöntjük a 75 éves szer-
zőt! (A Szerk.)

*A régiak beteltek, újakat hirdetek.
Kedár juhái jönnek hozzám.
Éfa tevecsikói, Nábajót kosai szintén.*

*Az eszeség könyveiből a szellem kiárad.
Akik eltávoztak, visszakészülőben.
Téli rejtekükben fáklját gyűjtanak.*

Átutazó

*A harang tízet üt.
Mintha árnyak lennének a tények.
A fák a földbe kapaszkodnak.*

*Cipzár szeli ketté a zsákot.
Zörög a zsírpapír, potyognak a morzsák.
Egy kis hangya cipekedni kezd.*

Kincstár

*A szív egy raktár. Sok feltáratlan
emlék, utca, kanyargós ösvények.
Egy egész nyár, lakásbelső, virágok,
restanciák, séták az időben.
Fotók, eleven filmek, kiabálás,
anyai intelmek és gyerekkor.
Ha látná egy ember, miket tárol,
zavarában elrejtene az egészet.
Még a földgömb is a szívben.
A boldogsághoz vezető út. Térkép.
Recept, hogyan legyünk sikeresek.
Rendet kellene rakni a szív kamráiban,
új stelázi papírt tenni a befőttek alá.
Fura lények is lakják a szívet:
mániák, félelmek, nyomasztó fenyegetések.
Hümmögnek, torkot köszörülnek.
Várják, hogy szóhoz jussanak.*

Győztesek lakomája

1942-ben született Tasson. Nyugdíjas író, újságíró. Legutóbbi írását 2011. 1. számunkban közzöltük.

Felfuvalkodott és nagyravágyó uralkodó volt Bésaccar, a világhódító Nebukadneccar unokája. Természetesnek tartotta, hogy előtte hajlong, a legtitkosabb vágyait lesi a palotában minden szolga, s az ő nagyságát, erényeit dicsérik a bölcsek. Még az istenek is őt szolgálják, hiszen a király neve azt jelentette, hogy „Bél, véd meg a királyt!” (Marduknak, a babiloni főistennek a másik neve volt ez.) Születésekor eleve a főisten oltalmába helyezték a trónörökösöt, és rábízta a védelmét. Mindezt rendben lévőnek találta, csak... A nagyapja nevét úgy emlegették, hogy a világhódító. Az ő neve mellé is kellene valami jelző, amiről megemlegetik, míg világ a világ. Valami olyat kellene tennie, amit még senki nem tett, s utána se tehet soha senki.

Hiába törte a fejét, kérdezte az udvaroncait, a babiloni bölcseket, egyetlen ötlet se nyerte el a tetszését. Aztán a kezére tévedt a tekintete és kéjes mosoly futott át az ajkán. Hát persze, az arany... A jeruzsálemi templomból rabolt kincsek. Azokhoz senki se mert hozzányúlni eddig. Azt mondták azért, mert azok a templomi edények szentélyi használatra voltak felszentelve az izraeliek Istenének. Aki hozzájuk nyúl, istenkáromlást követ el. A nagyapja is tiszteletben tartotta ezt a tiltást. Hát akkor majd ő megmutatja. Még hogy ő, Bésaccar, a kaldeusok első embere, Babilónia királya tartsa tiszteletben egy leigázott nép istenét? Ez nevetséges és egyben bosszantó is. Lássuk, ki mire képes!

— Az összes jeruzsálemi templomi kincset hozzátok a palotába! — adta ki a parancsot. — Lakomát rendezünk Bél főistenünk tiszteletére. Hívjátok ide ezer főrangú emberemet, az összes feleségetemet és ágyasomat!

— De felség — szólt a főkamrás —, a férfiak lakomáira soha nem hívtunk asszonyokat...

— Eddig nem, de most majd fogunk. És hozzátok be az aranyból, ezüsből, vasból, fából és kőből faragott istenszobrokat is. Velünk mulasson valahány! Olyan lakomát akarok, amelyet még nem látott a világ.

És valóban olyan lett az a lakoma, amelyet még nem látott a világ. Hatalmas tálcákon hordták be a szolgálak a húst, folyt a bor, s a jókedvű vendégek egymáshoz dobálták az aranykelyheket. Aztán egyszerre csak egy emberi kéz ujjai jelentek meg a lámpatartóval szemközti falon, éppen átellenben, ahol a király ült, és írni kezdett. Elsápadt erre a hírnévre vágyó király, a térde és dereka reszketni kezdett, s a torkából üvöltve tört fel a szó.

— Azonnal hozzátok elém a bölcseket, fejtsék meg, mit jelent ez a titkos írás! Bíborba öltöztetem, nyakába arany láncot teszek, rang szerint a harmadik lesz országomban, aki megfejti ezt.

— Király, örökké élj! — nyitott be a terembe az anyakirályné. — Főlöszleges a félelmed és aggdódásod, mert van az országodban egy férfi, akit nagyapád a bölcsek elöljárójává tett. Világos értelme van, és az istenekhez hasonló bölcsessége. Dániel ő, akit Baltazárnak nevezett nagyapád.

— Tüstént hozzátok elém! — rendelkezett Bélsaccar.

— Te vagy-e az a Dániel a zsidó foglyok közül — kérdezte, amikor elé állították a palotaőrök —, akit Júdából hozatott ide nagyapám?

— Igen, én vagyok az, uram — felelte Dániel.

— Ha el tudod olvasni ezt az írást, s megmondod, mit jelent, aranyat, bíbort kapsz tőlem, és rangban te leszel országomban a harmadik.

— Ajándékaidra és a rangra nincs már szükségem, de az írás értelmét elmondom neked, királyom. A felséges Isten akkora hatalmat, méltóságot és dicsőséget adott nagyapádnak, Nebukadnec-carnak, hogy rettegték tőle a népek és nemzetek. Megölhetett, vagy fölmagasztalhatott bárkit, akit csak akart. De amikor a szíve fölfulvokodott és gögösen megkeményedett, letaszították a királyi trónról, és elvették a méltóságát. Mindössze annyi értelme maradt, mint az állatoknak. A vadszamarak között tanyázott, füvet evett, és az ég harmatja áztatta a testét. Így volt ez mindaddig, míg el nem ismerte, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek királysága fölött, és Ő azt ülteti a trónra, akit akar.

— Ismerem nagyapám történetét, ne azt mondd nekem! — fakadt ki türelmetlenül a király.

— Mindezt tudtad, mégsem aláztad meg magad — folytatta Dániel. — A menny Ura fölé helyezted magad, mert az Ő házának edényeit hoztad a lakomádhoz. Bort ittál belőlük főrangú embereiddel és ágyasaiddal, miközben kézzel faragott bálványaidat dicsőítetted. Bezzeg azt az Istent, akinek a kezében van az életed és minden utad, szóra se méltattad. Ezért küldte ezt a kezet és az írást.

— Mondd hát ki végre, mit jelentenek ezek a szavak!

— A *mené* azt jelenti, Isten számba vette a királyságodat, és véget vet neki. A *tekél* jelentése, hogy téged is megmért, és könnyűnek találta. Az *u-parszin* szó értelme, hogy felosztja királyságodat a médek és a perzsák között.

Bélsaccar állta a szavát, mindent megadott Dánielnek, amit ígért, és azonnal harcba küldte a lakomán összegyűlt ezer főemberét a médek ellen. Ez azonban már mit sem változtatott az ítéleten. Még azon az éjszakán megölték a káldeusok királyát, a méd Dárius pedig elfoglalta Babilont.

*

Sorszám nélküli Mátyás nem szerette a papokat. Az Istent se szerette. A legfőbb riválisát látta benne. Márpedig akit Mátyás nem szeretett, annak hamarosan nyoma veszett. Az Istennel az volt a

legfőbb baja, hogy ameddig hozzá imádkoztak az emberek, nem tudtak tapsolni neki. Lefoglalta a kezüket az imádság. Márpedig amint azt a győzhetetlen nagyvezér, a népek tanítója és felszabadítója, Sztálin is kifejtette a kongresszusi beszédében, az emberi kéznek kettős funkciója van: látástól vakulásig dolgozni a szocializmus építésén, majd tapssal jutalmazni a nagyvezér bölcsességét. Éppen ezért betiltott minden olyan tevékenységet, amelyik nem ezt szolgálta. Istent is a gulágra küldte volna, de képtelen volt letartóztatni. A fogdmegek nem találták a megadott címen.

Egy meleg nyári napon jelentették Mátyásnak a szolgálai, hogy sikeresen felszámoltak minden kapitalista és burzsoá csökevényt, de ezek a fránya kolostorok a szigorú tiltás ellenére még mindig működnek, és Istenhez fohászkodnak az emberek.

— Fölháborító! — dobbantott dühösen Mátyás. — Hiszen már II. József elrendelte a kolostorok felszámolását, és ti, lusta és korrupt aktakukacok még mindig nem hajtottátok végre! Mehettek ti is a Hortobágyra, a többi osztályellenség mellé, hogy a gulya kolompolását hallgatva elmélkedhessetek a proletárdiktatúra mindenhatóságán!

Amint kimondta, meg is cselekedte, s hívta az ÁVO minden hájjal megkent, kőszívű parancsnokát, Gábort, a Péter fiát, hogy adáz katonáit a papokra uszítsa.

— Rád bízom őket, vaskezü szolgálóm — mondta. — Csinálj a templomaikból magtárat, vagy hordják el a falait az istállóépítéshez! A csuhásokkal meg tégy, amit akarsz! A pásztorokból lehetnek kondások, talán még gulyások is. Hagyj meg néhányat tapsolónak az engedelmesebbek közül! Szép zene lesz az vezéri fülemnek. A többiekéről meg majd elveszítjük a számadást. Tanulja meg a nép, hogy kié itt a legfőbb hatalom!

— Rafael atya kis kolostora ott van nem messze, az út odavisz — mondta a kék parolinos, nyalka tábornok. — Mindössze hatan őrzik a templomot, négy ferences páter, meg két kíséző. Velük kezdjük a példaadást. Elég egy szakasznyi harcedzett kopó, s meglásd főelvtárs, hogy fut a burzsoá klerikalizmus mind a négy égtáj felé.

Mire kimondta, már ott is állt az ajtó előtt a ponyvával fedett teherautó, a platón meg egy szakasz állig felfegyverzett, marcona harcos. A százados vigyázzba meredten parancsra vár. Bólint, és indul. Tudja a dolgát.

A templomban éppen litániára készültek a papok. Rafael atyát többször felszólította már a kisváros polgármestere — őt meg a párttitkár —, hogy ne akarjon mindenáron hittanórát tartani az iskolában. És mindig pont akkor, amikorra az úttörő foglalkozásokat tervezik? Ejnye, de kár... Meg ezek a ministrálások is... Jobb lenne, ha a DIVSZ kongresszusra készülnének az aktivisták. Bezzeg a párt körlevelét nem olvasták föl a vasárnapi misén. A békenyilatkozatot se írta alá egyetlen szerzetes sem. Mire várnak? Baj lehet még ebből... Nem is kicsi.

— Isten segítségére várunk — mondta az apát. — Litániát tartunk, hogy erőt adjon és megsegítsen az Úr.

Még éppen időben érkeztek a katonák, a kolostorban találták a szerzeteseket.

— Mindenki a helyén marad! — mondta a százados köszönés helyett. Aztán a géppisztolyos katonákhoz fordult. — Elvtársak, tudják a dolgukat. Megmotozni a csuhásokat, átkutatni a szobájukat! Kapnak tizenöt percet, szedjék össze a holmijukat!

— Tiltakozom! — lépett elé az apát. — Hová visznek bennünket, és miért?

— Kuss! — üvöltötte a százados. — Még egy szó, és betöröm a klerikális pofádat!

A szerzetesek csendben pakoltak, a katonák közben felforgattak mindent a szobákban, és amelyiknek éppen rossz kedve volt, a legközelebb álló papnak lehúzott egy-két pofont. A többiek meg röhögtek rajta. Aztán az egyik hirtelen fölkapta a fejét.

— Micsoda illat! — szaglászott körbe —, csak nem a vacsora fő?

— De... — kezdte volna az egyik szerzetes.

— Kuss! — üvöltötte a százados. — Nem pofázik! Szóval azt akartad mondani, hogy de igen, százados elvtárs, magukat vártuk finom vacsorával. Foglaljanak helyet, azonnal tálaljuk! Misebor is akad itt bőven, jut a kulacsukba is. Faragó tizedes! Nézzen utána, így van-e!

— Értettem — vágta magát feszes vigyázzba a katona, aztán elindult a szag, illetve az illat irányába. Kisvártatva visszatért, hasonlóképp jelentkezett. — Százados elvtárs jelentem, sárgaborsó főzelék gáymászsír feltéttel.

— Nem baj — bölintott rá lemondóan a tiszt. — Akkor majd ott-hon vacsorázunk. De miseborotok azért csak van — csapott az apát vállára. — Két percen belül itt legyen előttem az asztalon! És tudod mit, plébános úr? Abból az arany pohárból akarok inni, amiből te misézel. A katonáknak az ezüst is megfelel. No, lépés indulj, mert lövetek! Kettő perc. Érted? Egy minutummal se több.

A szerzetesek katonai kísérettel elindultak, hogy előhozzák a templomi kelyheket. Alig értek vissza, a toronyban megkondult a harang. Egy géppisztolyos katona berohant az ajtón, és lihegve jelentette a tisztnek:

— Százados elvtárs, az emberek gyülekeznek a templom körül, és a papokat akarják látni.

— Ki harangozott? Maguk engedték be a civileket?

— Mi nem. Minden ajtó zárva van. A kulcs parancs szerint a Bata szakaszvezetőnél. Kezdjük el a tömegoszlatást?

— Itt van a hat pap — nézett körül a százados. — Ott meg maguk. Hát akkor ki a hétszentség harangozott? Lőjék le, akit a toronyban találnak! Lőjék szét azt a kurva harangot! Te meg, pap, töltsél mindenkinek, mert rohadtul szomjas vagyok! Aztán tudod, mit csinálsz? Kiállsz ide, az ajtóba és hazaküldöd az embereket.

— És ha megszöktetik? — kérdezte az egyik katona.

— Azt szeretném én látni — nevetett föl a tiszt. — Két géppisztolycsővel az oldalában... De azt mondjátok meg, ki harangozott!

— Hiába mondanám, hogy az Úr akarta így, nem hinne nekem — mondta a pap. — A hívek meg a litániára jöttek. Átmegyünk a templomba, közösen imádkozunk, aztán mindenki hazamegy.

A toronyban újra megkondult halkán a harang.

— Riadó! — üvöltötte a százados. — Őrmester, kérjen erősítést! Lőjék szét a rohadt civilek seggét! Mi van itt, pórlázadás?

Az őrmester kirohant, az ajtót bezárták. Egy lélek a küszöbön se be, se ki. Kintről először kiabálás, asszonyok sikoltozása hallatszott, aztán pattogó parancsszavak, néhány géppisztolysorozat, majd néma csönd.

— Nahát! — szólt a százados. Nagyot húzott a kehelyből, és a kézfejevel megtörölte gyöngyöző homlokát. — Faragó tizedes, hozza ide a gépkocsit az ajtó elé! Indulunk. A fegyvert kibiztosítani! Egyetlen gyanús mozdulat, és lövünk.

— A civilekkel mi legyen?

— Nem a maga dolga, tizedes! Majd az őrmester elkíséri őket a Hortobágyra. Ott kiabálhatnak az Istenük, meg a papjaik után...

A két leponyvázott teherautó elindult, és temetői csönd borult a kisvárosra. Senki senkitől nem mert kérdezni semmit. Csak a százados üvöltött föl néha a laktanya folyosóján: „Azt mondjátok meg, ki a hétszentség harangozott?!”

Labirintus és vadgalamb

KIRILLA TERÉZ

*Ablakról ablakra koppan,
repedt üvegtáblák közt vergődik,
érintetlenül a hipnózisban,
akárha láthatatlan selyemzsinóron reszketne,
egy vakító tenger fölött.*

*A szép selyemszál a szárnyába gabalyodik,
halk jégdaraként hullnak
a párkányra kékes tollpíhéi,*

*viszontlátja a tér partra szegezett kereteit,
bálnauszonytól a faágakig,*

*és az öröm fölszakadó krátereit,
mint egy hóhullás mozdulatlan kristályait.*

*Végül halántékról halántékra lép,
a fej érzékeny hajlatait,
a gondolatok fészékét tapossa,
iszonyodva, lelassulva és szomorúan,
az emberarcot hordó galamb.*

Talán egy labirintus kijáratát keresi.

*A külső nem a belső álruhája,
azt hiszem, épp fordítva,
a lélek hordja magában a testet.*

*A kiáltás elhal a falakon,
de ez a végig verdesett délután,
mint egy megfejtetlen holt-tengeri tekerecs,
a szárnya alá göngyölődik.*

*Ha egy angyal a földre szállt,
végül mindig talált egy embert,
akár férfit, akár nőt,
akit köszöntött, vagy szorosan magához ölelt.*

*Feltépte az időt,
és a láthatatlan tengelyét az emberi testnek
a saját arca felé fordította.*

*A madarakon könnyű sebet ejteni,
de a lélegzet párák mélyén
nyolcsugarú fénnel árad az érintés.
S a labirintus márványfalai közt a test,
akár az örömtűz.*

Klukon Edittel és Ránki Dezsővel

HORÁNYI ANNA

Ránki Dezső kétszeres Kossuth-díjas zongoraművész az 1980-as évek óta koncertezik, szólókoncertjei mellett rendszeresen ad koncerteket feleségével, Klukon Edit zongoraművésznővel is. Repertoárjuk magában foglalja a négykezes-, illetve kézzongorás irodalom legnagyobb részét, többek között Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Brahms, Liszt, Debussy, Ravel, Satie, Bartók és Messiaen alkotásait. A magyarországi hangversenyek mellett a zenész-házaspár fellépett például Párizsban, Milánóban, Münchenben, Londonban, Barcelonában, Bécsben, New Yorkban, Tokióban és São Paulóban. Közös mutatták be 1986-ban Liszt Via crucis című művének négykezes-, 1990-ben pedig a Faust-szimfónia eddig publikálatlan kézzongorás változatát. 2005-ben jelent meg közös lemezük Liszt és Satie kompozícióival a BMC kiadónál. Dukay Barnabás kézzongorás műveit számos helyen adták elő, és lemezre is vették. Az utóbbi időszakban legkisebb fiúkkal, Ránki Fülöp zongoristával együtt is hallhatjuk zongorajátékukat.

Csodálatos környezetben élnek, Budapest egyik legszebb, legeladottabb részén. Miként inspirálja Önöket ez a természetközelség?

Klukon Edit: A környezetünket magunk teremtjük meg, és a mi esetünkben ezt biztosan befolyásolja, hogy már kicsi korunk óta zenével foglalkozunk: mindketten nyolc évesen kezdtünk zongorázni. Ami itt látható, az a dolgok egymásra hatásából következik: harmincöt év együttélésének a gyümölcse. Ha végignézzünk a kerten, vagy megfigyeljük, hogy mit hova helyezünk el például egy sarokban, milyen terítőt teszünk föl, milyen frizurát hordunk, vagy milyen ruhát viselünk, akkor érzékelhető az harmónia, mely az együtt töltött éveknek köszönhető. A kert bennünket inspirál és mi is hatással vagyunk a kertre azáltal, ahogyan élünk benne, neveljük és gondozzuk a növényeket. Foglalkozásunkból adódóan sokat utaztunk, és a római vagy japán kertek nagy hatással voltak ránk. Japánban magánkertet ugyan nem láttunk, de például a kiotói mohakertben kétszer is jártunk. Öntudatlanul is bekerült a vérkeringésünkbe a látvány, színek, tükröződések, az időtlenséget sugárzó rend és béke. Kertünk egy-egy szegletében talán megjelenik néhány emlékkép.

Zenei pályafutásuk kezdetén mindketten két-két zongoratanárnőnél tanultak, aztán a Zeneakadémián Ránki Dezső Kadosa Pálhoz

KE: Kurtág Györgynél kamarazenét tanultam, de tizenhat évesen már közelebbi kapcsolatba kerültem vele, amikor húgommal, Beával és Szokolay Balázssal hármásban mi mutattuk be *Játékok* című sorozatát, felváltva szólózva és négykezeseszeve. Legalább fél évig készültünk intenzív munkával a koncertre Gyuri bácsival, és egy 45–50 perces válogatást játszottunk a Zeneakadémián, 1975 őszén.

és Rados Ferenchez került, Klukon Edit pedig Jandó Jenő és Kurtág György növendékeként diplomázott. Milyen zenei irányt adtak a mesterek?

Nagyon izgultam, nem magam miatt, hanem azért, mert nagy volt a felelősség, hogy úgy szólaljanak meg a művek, ahogy a zeneszerző elképzelte azokat. Mint ahogy zongoratanárainknak is, Gyuri bácsinak is sokat köszönhetek. A legfontosabb, amit tőle tanultam, hogy minden részlet fontos, csak teljes intenzitással szabad zenélni. Addig nem nyugodott az órán, amíg nem sikerült közösen megvalósítanunk azt, amit elképzelt. Mint zeneszerző, formai, harmóniai összefüggéseiben hallotta a darabot. Minden egyes hangért megküzdve dolgoztunk.

Ránki Dezső: Ugyan nem voltam hivatalosan Kurtág-növendék, de néhány alkalommal meghallgatott. Ezeket nem lehetett hagyományos értelemben vett zongoraóráknak nevezni. Nem abból indult ki, hogy a hangszerjátékban mi szükséges éppen az illető tanítvány fejlődéséhez, hanem csakis a zenemű érdekelt. Ami megszólalt, annak minden pillanatából újabb ötletet merítve léptek tovább; egyszerre fedezte fel a növendékkal a művet. A próbálkozás, munka célja az volt, hogy ott valamilyen módon megszólaljon az, amit ő kiváló zeneszként, zeneszerzőként elképzelt, meghallott a darabban. Kadosa Pál volt a doyen a zongoratanárok között, évtizedekig a Zeneakadémia zongoratanaszakának vezetője. Amikor hozzá kerültünk, már idős volt, a zongorázás fizikai részével nemigen foglalkoztunk nála, inkább ízlésbeli, zenei dolgokra hívta fel a figyelmünket. Az őt körülvevő légkör, műveltségének a kisugárzása nagy hatást tett ránk. A tényleges munkát Rados Ferencsel végeztem. Némileg hasonlóan zajlott vele a művek felfedezése, mint Kurtággal, de Rados megközelítése gyakorlatiasabb volt. Önálló munkára nevelt minket, nyitottságra, és arra, hogy félmunkával ne elégedjünk meg.

Ránki Dezsőt fiatalon érte az első legnagyobb elismerés: 1969-ben megnyerte a zwickaui nemzetközi Schumann-verseny első díját. Hogy élte meg ezt az időszakot?

RD: Az megerőltető tanév volt. A Zeneakadémia második osztályába vettek fel rögtön, de ezzel egy időben végeztem a gimnázium negyedik osztályát is — igaz, hogy magántanulóként. Bár a Zenegimnázium nem volt nehéz, mégiscsak érettségiznem kellett, miközben a Zeneakadémia első két osztályát is végeztem egyszerre. Ennek a tanévnek az elején — 1969 novemberében — mentem a nemzetközi Schumann-versenyre. Első és utolsó verseny volt ez az életemben, soha többé nem éreztem vágyat arra, hogy részt vegyek ilyenben. Szerintem versenyzésre nem alkalmas a zene. Milyen kritériumok alapján döntenek el egy ennyire szubjektív közegben, hogy ki a jobb? Persze bizonyos „színvonaltartományokat” el lehet egymástól választani, de a végső döntés nagyon nehéz, hacsak nincs jelen egy egészen kivételes tehetség, mint például Maurizio Pollini, vagy Martha Argerich, de ez nagyon ritka. A legtöbb versenynél az emberek nagy része elégedetlen a végkifejlettel, sokszor a hallgatók sem nagyon értik, miért éppen ez lett az eredmény. Mindenesetre a zenei versenyek fellépési lehetőségeket nyújthatnak a kezdő zenészeknek. Sok versenyen az első díj mellé jár egy sor koncertfelkérés, ez tényleg fontos. Elárasz-

tották viszont a világot a versenygyőztesek, a legtöbbje pedig rövid idő alatt eltűnik. A versenyszellem teljesen idegen a zenétől, nekem valószínűleg azért sikerült jól éreznem magamat, mert mindenfajta előzetes várakozás nélkül vettem részt, koncertfellépésnek fogtam fel. Később volt szó arról, hogy a budapesti Liszt-versenyen is induljak, de visszaléptem, mert úgy éreztem, hogy a versenylegkör távol áll tőlem. Zsűritagságot is, bár többször felkértek, csak egyszer vállaltam el, akkor pedig teljes mértékben igazolódtak a fenntartásaim. Sajnos sokan a saját növendékeiket részesítik indokolatlan előnyben, nem pontoznak reálsan, így az egésznek nincs értelme.

Hogyan ismerkedtek meg és mikor kezdték el együtt játszani?

KE: A Zeneakadémián találkoztunk. Mindenekelőtt szerelem volt, később kezdtünk el együtt is játszani. Én nyolc évvel fiatalabb vagyok, így hamarabb hallhattam Dedit zongorázni, mint ő engem. A televízióban láttam őt először, Liszt h-moll szonátáját játszotta, persze a koncertjeit is rendszeresen hallgattam. Személyesen akkor találkoztunk először, amikor zeneakadémista lettem. A szerelmünk és együttélésünk a zenében, ahogyan a kert is, párhuzamosan és összefonódva fejlődött az életünk során. Először a nyolcvanas évek elején koncerteztünk közösen, a Fészek Klubban Brahms négykezes keringőivel. Néhány év szünet következett, majd '85-ben Lukin tanár úr felkérésére megtanultuk Liszt *Mazepáját*; azóta több mint negyszáz koncertet adtunk együtt.

RD: Létezik egy részletes jegyzék az összes fellépésről, benne persze a közös koncertjeinkről is. Évtizedekig édesapám jegyzetelt, de nagyon idős korában, 2005 körül én folytattam. A lista a 60-as évektől kezdve két teljes könyvet töltött meg. Most már mindent számítógépre is felvittünk, jelen pillanatban 2900-nál is több fellépést tartalmaz.

Mennyire bízzák meg Önöket kifejezetten azazal, hogy magyarként magyar zenét játszanak?

KE: Bartók-művekre gyakran kérnek fel, Dedit főleg a zongoraversenyekre, a harmadikat például már több mint százötvenszer játszotta. Mint ahogy az oroszoktól elsősorban Csajkovszkijt és Rachmanyinovot, a franciáktól Debussyt és Ravelt, úgy a magyaroktól Bartókot és Lisztet szeretnének hallani.

Legnagyobb magyar zeneszerzőink, például Kodály, Bartók és Liszt milyen helyet foglalnak el tapasztalataik alapján a kortárs zenei világban?

RD: Kodály, akiről talán méltatlanul kevesebbszer esik szó, a 20. századi magyar zenére meghatározó hatást gyakorolt, kompozíciói mellett egyrészt a módszeres népdalgyűjtéssel — Bartók is az ő hatására mélyedt el a népdalokban, a felfedezett zenei anyagot pedig mindketten beépítették műveik dallam- és harmóniavilágába —, másrészt korszakalkotó zenepedagógiai munkájával, mellyel egyedülálló és jól működő rendszert épített föl. Írásaiból is rengeteget tanulhatunk, egyértelműen, érthetően szól a legfontosabb dolgokról.

KE: A Váci Utcai Ének-Zenei Általános Iskolába jártam, és a kórusban sok Kodály-művet énekeltünk, nagyon jó élmény volt. Szeren-

csénk volt, hogy a Kodály-módszer akkoriban élte virágkorát. Kodályt nagy tisztelet övezte, ő volt a magyar zenei élet szellemi vezetője évtizedekig. Mostanában lelkesen olvasom az írásait is. Úgy érzem, hogy — csodálatos kórusait leszámítva — méltatlanul keveset játszzák a műveit, pedig nemcsak teremtő pedagógus, zene-tudós volt, hanem nagyszerű zeneszerző is. Szeretném elolvasni az írásait, mert ő is, mint Liszt, irodalmi értékű műveket hagyott ránk.

RD: Liszt, bár a nyelvünket nem beszélte, mindig magyarnak tartotta magát, magyar útlevéllal utazott, gyermekei is magyar állampolgárok voltak, ezt pedig mindenkinek tiszteletben kell tartani. Korai alkotói korszakában, amikor rengeteget koncertezett, sok virtuóz darabot írt kénytelenségéből, kifejezetten a közönség igényeit kielégítendő. Leveleiben erről többször említést tesz, kihangsúlyozva, hogy ez a világ távol áll az igazi lelki alkatától. Ma ezeket a népszerű, virtuóz műveket (amelyek közt szintén vannak nagyszerűek) vélik jellemzőnek Lisztre, és nem ismerik, nem fogadják be a később írt darabjait, melyek az életmű sokkal fontosabb részét képezik, és sokszor gyökeresen elütnek nemcsak saját korai műveitől, hanem minden más zenétől is.

KE: Liszt sok levelét olvastam, mindegyik csodálatos élmény. Még nem volt negyven éves, amikor hátat fordított a világutazó, koncertező életnek, hátralévő harmincöt évében soha többé nem zongorázott pénzért, csak jótékony célra. Kora zenéjének a legnagyobb újtója volt, sajnos sok csodálatos művét értetlenség, ellenkezés fogadta. Furcsa módon — bár nemrég volt a kétszázadik születésnapja — még most sem nagyon értik, csak néhány művét adják elő rendszeresen, máig nem foglalhatta el a zenetörténetben az őt megillető helyet.

Nemrég került elő Liszt tizenöt éves korában írt naplója, amely meglepően érett vallási és filozófiai fejtegetéseket tartalmaz. 2011-ben jelent meg magyar fordításban, Klukon Edit utószavával. Hogyan találkozott a naplóval?

KE: Alan Walker Liszt-életrajzának első kötetében olvastam róla. A monográfia készült a napló még csak kéziratban létezett, a Wagner család bayreuthi archívumában. A nyolcvanas években aztán, ahogy pár éve megtudtuk, megjelent Németországban egy kétnyelvű, francia-német kiadvány, ami a fakszimilét is tartalmazza. Ezt a könyvet egy ausztrál internetes antikváriumból sikerült beszereznünk. Arra gondoltunk, milyen kár, hogy a kötetecske magyarul nem hozzáférhető. Hárs Ernő elkészítette felkérésünkre a fordítást a francia eredetiből, majd megkerestük Borda Lajos antikvárius barátunkat, igényes, szép könyvek kiadóját, hogy volna-e kedve megjelentetni. Igent mondott, és a Liszt-bicentenáriumra megszületett a könyv a Borda Antikvárium gondozásában. A Napló — lényegében egy breviárium — jól megvilágítja Liszt lelkületét, amelyben sem agresszió, se gőg, se nagyképűség nem volt, csak Isten- és emberszeretet.

Bizonyos művek közöttve vagy közvetlenül

RD: Eljátszani egy zeneművet, próbálkozni a megszólaltatásával nem lehet vallási, vagy ideológiai kérdés, hanem csakis belső kény-

valamiféle vallási élményre is utalnak, és itt nemcsak Lisztre gondolhatunk, hanem például Messiaenre is, akitől Önök szintén sokat játszanak. Menynyire nehéz előadó-művészként ezt a vallásos lelkiületet átadni?

A Liszt-bicentenárium során Bayreuthban jártak és meglátogatták Liszt sírkápolnáját, ahol egy Mária-szobrot állítottak a zeneszerzőnek „hálás magyar honfitársai” nevében.

Miért érzi fontosnak, hogy az Ön kezdeményezésére a Budai Vár oldalán egy Mária-szobor tekintsen ránk?

szer, hiszen ezek a remekművek olyan ellenállhatatlan hatást tesznek ránk, hogy úgy érezzük, el kell játszanunk.

KE: Számomra a legjobb érzés templomban játszani, bár az akusztika más, mint egy koncertteremben (gyakran túl visszhangos), de gyermekkorom emlékeiből visszacseng bennem ilyenkor az orgonaszó, szobrok, festmények, vagy a szentmise. Igaz, hogy ezeknek a remekműveknek az előadásához nem kell feltétlenül vallásosnak lenni, csak hagyni, hogy magukkal ragadjanak és vezessenek bennünket. Liszt és Messiaen, Haydn és Bach is közvetlen kapcsolatban voltak a Teremtővel, ez átsugárzik a zenéjükön.

KE: A Mária-szobor története már korábban kezdődött. 2007-ben, Bilbaóban a koncertterem felé haladva egy forgalmas tér közepén magas posztamensen álló Krisztus-szobrot láttam meg, és felmerült bennem a kérdés, hogy otthon, Budapesten miért nincs ehhez hasonló, központi helyen álló, szimbolikus kisugárzású műalkotás. Hazajövetelünk után felhívtam Mátyássy László szobrászművészt, és megkérdeztem, hogy elvállalná-e egy Mária-szobor megalkotását. Nagy öröömre megszületett a *Mária a gyermek Jézussal* című bronz kisplasztika. Mária maga előtt tartja a kis Jézust, de nem ér hozzá, kezeit csak óvó mozdulattal előtte tartja. 2011 júniusában jártunk Bayreuthban Liszt sírkápolnájánál, és láttuk, hogy legutóbb 35 évvel ezelőtt helyeztek el Magyarországról emléktáblát benne. Úgy gondoltuk, hogy jó lenne a bicentenárium alkalmából méltó emléket állítanunk a zeneszerzőnek. Két óra alatt megszületett az a döntés, hogy ne egy újabb emléktábla, hanem a Mária-szobor kerüljön oda. Lisztnek nagyon fontos volt Szűz Mária, számos Ave Mariát írt, és a leveleiben is sokszor említi őt. A müncheni magyar konzulátus segítsége és a bayreuthi önkormányzat készséges hozzáállása lehetővé tette, hogy két és fél hónappal később, 2011. szeptember 14-én egy kis ünnepség keretében a sírkápolnába kerülhetett egy, az otthonunkban lévővel megegyező kis Mária-szobor. Amikor ősszel a zeneakadémisták odamentek ünnepelni Liszt két-századik születésnapját, a szobrot már ott láthatták. Ennek a Mária-szobornak hamarosan elkészül a harmadik változata is, civil kezdeményezésre a Budai Vár déli cortina-falának pillérén állhat a négy méter magas, bronzból készült Mária Anya gyermekével, így megalósulhat az eredeti gondolatom.

KE: Úgy érzem, olyan nyomorúságos lelkiállapotban vagyunk, hogy meg kell próbálnunk most, a 21. században megteremteni, újjáalkotni szimbólumainkat, visszanyúlva a már kétezer éve velünk élőkhez. A szeretetében, amelyben szenvedünk, azt várom Mária Anyától, hogy harmóniát, békét sugároz majd mindenki számára. Nagyon hálás vagyok, hogy a szobor felállítását a Budavári Önkormányzat lehetővé tette. A jogerős építési engedélyt decem-

berben megkaptuk, a pilléren az alapozási munkák befejeződtek, most éppen a nagy szobor gipszmunkálatai folynak. Reményeink szerint augusztusban már a bronzöntőhöz kerülhet, és októberben-novemberben helyére kerülhet a Budavári Mária Anya szobor.

Milyen szerepet tölt be az Önök életében Szűz Mária?

KE: Anna és Joachim csodálatos ölelése az Aranykapunál, Giotto Scrovegni kápolnájának gyönyörű freskója... A hat év alatt, mióta a Mária-szoborral foglalkozom, sokat olvastam róla. Dávid Katalin művét, az *Egy asszony, öltözete a Nap* című kötetet, Erdélyi Zsuzsanna archaikus népi imádságok gyűjteményét tartalmazó *Hegyvet hágék, lőtőt lépék* című könyvét. Miként nőtt fel, tanult, hogyan fogadta az angyali üdvözetet, és hogyan kísérte mindvégig a Megváltót a születésétől haláláig és a feltámadásig. Ahogy Ő élt közöttünk, csodálatos példa mindannyiunknak. Szelídséget, alázatot, bátorságot és hitet egyaránt tanulhatunk tőle. Egy évvel ezelőtt megkerestem Erdélyi Zsuzsannát és Dávid Katát, elvittem hozzájuk a szobrot megmutatni, és elmondtam a tervemet. Örömmel fogadták, és mindketten írtak egy-egy csodálatos tanulmányt róla. Ez a két írás, valamint Nagy Gábor Tamás esszéje, nagyon sokat segített abban, hogy idáig eljuthassunk.

Mi az oka annak, hogy a klasszikus zenével szemben a kortárs zene sokszor meglehetősen befogadhatatlannak tűnik a nagyközönség számára?

RD: Mozart idejében, de még jóval később is csak „a” zene volt, mintegy 150 éve kezdett elválni a populáris zene az úgynevezett „komoly” zenétől (bár nem értem, mitől komoly például egy Rossini-opera?). Ahogy egyre bonyolultabbá, elvontabbá vált a klasszikus zene, úgy különült el mindjobban a népszerűtől, „könnyű”-től. Annak idején Richard Strauss, később Sztravinszkij is értetlenséget, botrányt váltott ki legújabb műveivel. Hagyományos koncerteken — eltekintve néhány modern-zenei fesztiváltól — manapság elvétve lehet kortárs zenét hallani, akkor is általában keserű pirulaként adagolva, két népszerűbb, régebbi darab közé beágyazva. Most már majdnem reménytelenül eltávolodott egymástól a két műfaj, bár történik néha valamilyen, többnyire kényszeredett és suta próbálkozás a különbségek áthidalására.

KE: Kevesen és keveset tanulnak, játszanak kortárs műveket, általában félnek a népszerűtlenségtől. A koncertrendezők — akiknek fontos az üzlet — szintén félnek, hogy nem jön a közönség, ha meglátják az ilyenfajta műsort. Vannak ugyan kortárs-zenei fesztiválok, vagy egy-egy művet becsempésznek a szokásos programokba, de sajnos nem természetes része a koncertéletnek. Ördögi kör: nem ismerik, mert nem játsszák, nem játsszák, mert nem ismerik. Dukay Barnabás — akivel tíz éve állunk kapcsolatban — műveit gyakran műsorra tűzzük, több alkalommal külföldön is, Amerikában, Németországban, Franciaországban játszottuk őket. Különösen a franciák fogadták lelkesedéssel. Dukay zenéje megteremti azt a belső békét, amire nagy szükségünk van, ő méltó folytatója az előbb már említett komponistáknak.

RD: Régebben csak alkalmanként játszottunk kortárs zenét, Kurtág *Játékok* című sorozatából például, vagy Ligeti és Berio kétfogorás műveiből, de a belső nyugalmunkra a legjobb hatást Dukay mindenki másétól különböző zenéje teszi.

Mit gondolnak az olyan alkotásokról, mint például John Cage 4'33" című darabja?

RD: Nagyszerűnek érzem Cage darabját, az ötlet olyan, mint „Columbus tojása”. A mű zongorára készült, de, ha jól emlékszem, a kottába van írva, hogy más időtartammal és más hangszeren is előadható — a csend.

KE: Csodálatos, fontos mű, olyan, mint egy felkiáltó jel. Amikor „elhazgzik” a 4 perc 33 másodperc, ha mást nem is, a saját vérkeringésünket halljuk, de segít a belső csendünket megtalálni, amire az egész világnak szüksége van, még ha nem is tud róla.

Mennyire behatárolt a repertoár azáltal, hogy túlnyomórészt kétfogorás és négykezes darabok szerepelnek műsoraikban?

RD: A közös koncertek csak az egyik része a tevékenységünknek, emellett külön-külön sok minden mást is játszunk, de egyébként a duó-repertoár is rendkívül gazdag.

KE: A közös koncertek rendkívül fontosak a számunkra, úgy érzem, ez megkülönböztet bennünket másoktól. Az igazi, koncentrált együttjáték nem lehet alkalmoszerű, sok munka, idő kell az igazi egygyévláshoz, együtt lélegzéshez, de mégis megtartva külön egyéniségünket.

RD: Erősen különbözik a négykezes játékmód attól, mint amikor egyedül játszunk. Eleinte főleg egy zongorán, vagyis négykezes művekkél, később egyre több kétfogorás darabbal koncerteztünk. Dukay is két, sőt újabban három hangszerre írta a műveit, amiket műsorra tűzünk.

KE: Más a négykezes játékmód, mint a kétfogorás, az előbbinél sokszor fizikailag is nagyon nehéz az együttjátékot megoldani. Gyerekkoromban egyébként szerettem gyorsan zongorázni, tizenévesen Copin-scherzokat, Mendelssohn-zongoraversenyt, Liszt-etűdöket játszottam. Akkor a romantikus zene, és Kurtág darabjai voltak a legkedvesebbek számomra. Bartókot nem sokat játszottam, Bachtól pedig kifejezetten féltem — úgy éreztem, nem érek föl hozzá —, habár a tananyag, vizsgák része volt. Volt egy „Brahms-korszakom” is, akkoriban ismerkedtünk meg Dedivel.

RD: Voltak, és persze vannak átfedések a zenei érdeklődésünkben, de én talán nem tudok ennyire elhatárolni különböző korszakokat magamban. Néhány szerzőhöz kezdettől fogva nagyon vonzódok, és máig kitartok mellettük, ilyen Haydn, Schumann, Liszt, Debussy és Bartók, de volt egy időszak, amikor elég sok Schubertet, majd például Stravinskyt tanultam. Az utóbbi években Haydn, Bach, Dukay, Liszt és a francia szerzők zenéjét szeretem a legjobban. De-

bussyt, Ravelt együtt is mindig nagyon szívesen játszunk, Messiaen *Visions de l'Amen* című csodálatos műve két zongorára pedig különlegesen szép és nehéz feladat.

KE: Valóban, amikor megnéztem a darab kottáját, azt hittem, képzelenség eljátszani. Rengeteg munkával — még többel, mint amennyi Bartók kézzongorás szonátájához kellett — aztán sikerült.

Mi számíthat még kihívásnak egy olyan zongoraművész számára, aki pályafutása pár évtizede alatt eljátszotta a zene-zongorairodalom nagy részét?

KE: Nem kihívás, hanem nagyon jó érzés újra és újra elővenni ugyanazokat a műveket is, eddig rejtett dolgokat felfedezni bennük. Ahogy a kertben, úgy itt sem lehet a munkát, időt megkerülni. Az átél, megtanult dolgok beépülnek az egészbe. Soha nem mondhatjuk, hogy készen van valami, csak azt, hogy egy újabb állomásra értünk, előbbre jutottunk.

RD: Minden koncert más. Ha egy darabbal újra foglalkozni kezdünk pár hónap pihentetés után, rengeteg új dolgot fedezünk fel benne. Más, számunkra eddig rejtett összefüggések, részletek derülnek ki, és a közben eltelt idő tapasztalatai is beleépülnek.

Koncertjeiken ismert, gyermekeknek szánt darabokat is előadtak, gondolok itt például Schumann Album für die Jugendjére, vagy Bartók Gyermekeknek című művére. Mikor játszható igazán egy darab?

KE: Ezek mind csodálatos remekművek. Talán nem is gyerekeknek valók, mert ugyan fizikailag gyerek is el tudja játszani a hangokat, de olyasmi is bennük van, amit felnőttként érzünk igazán át. Mint például Móra Ferenc meséinél, melyek megrázó drámák. Bartók művei közül nekem talán a *Gyermekeknek* négy füzete a legkedvesebb, ebben érzem legjobban a teljes, tökéletes, áttételmentes tisztaságot. Egyszer két este alatt eljátszottuk az egész sorozatot úgy, hogy 2–3 darabonként váltottuk egymást. Nehéz feladat így, közben szüneteket tartva, mint egy színpadi párbeszédnél, de nagyon jó érzés volt.

Önök az elmúlt húsz évben az egyik legtöbbet koncertező művészpáros. Hogyan éltek meg mindennapjaikat, miből merítik az erőt?

KE: Azt hiszem, a nőknek ajándék, hogy több különböző dologgal foglalkozhatnak. Ez persze nehéz, sok energia kell az összes feladat megoldásához. Szeretek főzni, és a gyerekeknek a reggelin kívül uzsonnát is készítek, most már húsz éve, mióta iskolába járnak — majdnem 10 év közöttük a korkülönbség. Sokat olvasunk, ifjú korunkban nagy könyvtárat gyűjtöttünk össze, jó részét az előbb már említett Borda Antikváriumban. Biztosan nem lehet mindent egy élet alatt elolvasni, de jó együtt lenni a könyvekkel, és fontos, a gyerekeknek is, hogy le lehet emelni a polcra bármit (vagy majdnem bármit), amire szükség van. Ugyan majdnem mindent meg lehet találni az interneten egy-két kattintással, de sokszor csak a könyvek segítenek igazán.

RD: Súlyos terheket cipelve jöttünk haza mindig az antikváriumokból. Akkor még olcsók is voltak a könyvek, és mindent elhoztunk, amiről azt gondoltuk, hogy valaha érdekelhet majd bennün-

ket. Igyekeztünk minden lényegeset beszerezni a magyar és a világirodalomból, de rengeteg természeti, történelmi, művészeti, és persze sok zenei könyvet is vettünk.

KE: Sokat jelent számunkra emellett a kert. A rendszeres locsolás, minden növényt igényeinek megfelelően ellátva, felér egy meditációval; egyáltalán, csodálatos lehetőség kint lenni a bezártság helyett. Bár azért kerestünk ilyen lakhelyet, mert bérházban nem lehet zongorán gyakorolni — különösen most, már három zongoristának —, de nagy ajándék, hogy ilyen környezetben élhetünk. A rendszeres, mindennapi gyakorlásból ki-kimaradnak napok, különösen most, a Mária-szoborral kapcsolatos ügyintézés miatt. Dedi teljes mértékben mellettem áll, és támogat ebben a munkában.

Visszatérve a zenéhez, a zenélés örömehez, Önök melyiket gondolják a legjobb zongorának?

KE: A Steinway megbízható, jó színvonalat képvisel. Sokszor a Bösendorfernek is szép a hangja, de kevésbé kényelmes rajta játszani. A Fazioli-zongorákat viszont nagyon szeretem, van benne egy bizonyos fajta karcsúság, amit a többiben nem érzek már. A Steinway gyártói is úgy alakították át a hangszert, hogy az óriási termekben, a nagyzenekarok mellett is hallható legyen a hangja. Jó lenne inkább visszatérni a kisebb termekhez, a szertartás-jelleghez, ami eredetileg a zene szerepe volt, mert manapság a koncertélet inkább üzlet és cirkusz. Igyekszünk ettől magunkat távol is tartani, amennyire csak lehet.

RD: Egy mostani hatalmas koncertteremben a legtöbb esetben halljuk, hogy mit játszanak a pódiumon, de hogy hogyan, sokszor csak sejtjük. A részletek, nüanszok elvesznek. Én sem szeretem a mostani koncertzongorákban azt, hogy küzdeni kell velük. Olyanná alakították őket, hogy a hangjuk valamennyire betöltse a nagy teret, de emiatt nehezebb játszani rajtuk. A műveket annak idején nem ilyen monstrumokra írták, hanem engedelmesebb, szelídebb, könnyen és gyorsan reagáló, szép hangú zongorákra.

ASZALÓS JÁNOS

Az örök élet íze

1931-ben született Szege-
den. Matematikus. Legu-
többi írását 2012. 7. szá-
munkban közzöltük.

Az egyistenhitű vallások követői jórészt egyetértenek abban, hogy híveik, haláluk után, isteni ítéleten esnek át, s akik „igaznak talál-
tatnak”, azok élete — ha más formában is — folytatódik, s örök bol-
dogság vár rájuk. (Ezekhez hasonló elképzelések más kultúrákban
is megtalálhatók.) Erről a vágyakozásról szeretnék most az olvasó-
immal együtt-gondolkodni, saját reményeimet, sejtéseimet (hipoté-
ziseimet) velük megosztani.

Sokak szerint azonban az örök életről és a feltámadásról gondol-
kodni — pusztán filozófiai módszerekkel — felesleges elmejáték, a
közvetlen tapasztalat teljes hiánya miatt. Ezzel szemben mégis úgy
gondolom, hogy a földi életünk sok jelensége (például a „rossz”
problémája, a boldogság feltétlen igénye, a végső igazságok megis-
merésének vágya) csak a halál után felvirradó élet remélt formái
között válhat érthetővé és elfogadhatóvá; mintha ezek a formák ad-
nák a földi élet elő-mintáit. Egy másik indok is ösztökél: miért kell
tudomásul vennünk, hogy az őseink által az örök életre vonatko-
zóan kialakított és „kánonivá” csiszolt „nyelvezet” (beszéd, írás, li-
turgia s egyéb gondolati, képi, zenei formák) talán a többségünk
számára — részben vagy egészben — elvesztette kifejező erejét
vagy feledésbe merült, amikor pedig már egyre nagyobb piaca van
a probléma nem zsidó-keresztény, vagy megcsonkított megoldásai-
nak. Feltűnő az is, hogy valamilyen okból félünk ezekkel a problé-
mákkal (várakozó reménnyel és biztos örömmel) szembenézni és
róluk beszélni. Talán — tudat alatt — attól tartunk, hogy egy komoly
szembenézés radikális változásokat idézne elő jelenlegi világszem-
léletünkben és életvezetésünkben? Mert — magamat is beleértve
— be kell vallanunk: spontán vágyaink listáján ritkán szerepelnek
az örök életre vonatkozó elképzelések. Hitvallásunk és evilági vá-
gyaink „ollója” már évszázadok óta egyre szélesebbre tágul.

Elsősorban arra törekszem, hogy az örök életnek a mai ember számá-
ra megközelíthetőbb jellegzetességeiről — sejtéseim alapján — tanúságot te-
gyek. Különösen arra a sejtésre kívánok rámutatni, mely az örök éle-
tet nem mozdulatlan állapotként, hanem — földi tapasztalatainkat
messze meghaladó módon — eleven dinamizmusként vetíti elénk.

Már itt, a gondolatmenet elején le kell szögezmem néhány sarka-
latos állítást, melyeket „fixpontoknak” tekintek. Az első, talán leg-
fontosabb ilyen állítás: az örök élet „polgára” teljes értékű ember marad,
tehát nem angyal-szerű lélek, nem félig ember, félig angyal; nem
olvad bele a mindenségbe; megőrzi individualitását, személyessé-
gét és földi identitását. — Amikor Istenről vagy az isteniről beszé-
lünk, a legtöbbet hallgatásunkkal tudunk kimondani. Isten mindenhez

képezt „egészen más”, és nem egyik a megnevezhető „dolgozók” között. Az örök életre vonatkozóan sem rendelkezünk fogalmi, képszerű vagy másfajta direkt jelrendszerrel (nyelvezettel). Ezért az erre vonatkozó kifejezéseket idézőjelek közé kellene zárnunk, néha többszörösen is, a jelrendszerek többszintű jellege miatt. — Több alapvető kérdésre csak érintőlegesen térek ki, például az örök élet krisztológiai szempontjaira, a feltámadás témájának részleteire és a „végső megmérettetés” problematikájára.

Az örök életről szóló beszédünk alaprétegét az ősi zsidó hagyományon nyugvó szövegek szolgáltatják. A második teremtéstörténet szerint (Ter 2–3) a halál végleges: „Por vagy és visszatérsz a porba” (Ter 3,19). A szaddúceusok és követőik még Jézus korában is így gondolkodtak. Ám a halál utáni élet hite az évszázadok során mégis nyelvi alakot öltött, több formában is. A „seol”, az „alvilág” kifejezés (a görög Hadész analogonja) az ember halál utáni „állapotára” utal: teste ugyan végleg porrá oszlik szét, de tudatát valamiképp mégis megőrzi. Ez a lét szomorú és kilátástalan, lásd például Zsolt 6,6: „Az alvilágban ki dicsér téged?” — mintha Jahvénak nem lenne hatalma a seol fölött. Ám szaporodnak a kivételek, és terjednek a seol egyeduralmát tagadó formulák. Hénoch és Illés próféta történetei közismertek (Ter 5,23–24; 2Kir 2,11). Isten a sírba szállt lelkek között különbséget tesz: „Ha fölmennék az ég magasába, te ott vagy, ha alászállnék az alvilágba, jelen vagy” (Zsolt 139,8). A késői deuterokanonikus Bölcsesség könyve még ennél is többet mond: „Az igazak lelkei Isten kezében vannak, s a halál kínja nem éri őket” (Bölcs 3,1). Ide illik Jézus felfogása a testétől elválasztott lélek sorsáról is: „Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de azután semmi egyebet nem tudnak tenni” (Lk 12,4). A szaddúceusokkal folytatott vita (már akkor is) perdöntő lehetett: „Nem olvastátok Mózes könyvében a csipkebokornál, hogy miként mondta neki Isten, amikor szólt: »Én vagyok Ábrahám Istene és Izsák Istene és Jákob Istene«? Ő nem a halottak Istene, hanem az élőké” (Mk 12,26–27). Valószínűleg perzsa (és ugariti) hatásra terjedt el képszerűen is a test feltámadásának hite. Ez jelenik meg nagyon markáns formában a Makkabeusok könyvében: a hét hitvalló mártír hiszi, hogy testüket, megcsonkított tagjaikat valamikor Istentől visszakapják (2Makk 7). Jézussal együtt a farizeusok is ezt a hitet vallották, a feltámadás „időpontját” Isten egyetemes, végső ítéletéhez kapcsolva. (A Jelenések könyve is ezt az elképzelést vallja: Jel 6,9–11.) Jézus erről szóló hitét és tanúságtételét tette magáévá Pál, és gazdagon tagolt nyelvet teremtett a feltámadásra vonatkozóan (Róm 6,1–11; 1Kor 15; Fil 3,10–11; Kol 3,3–4; 1Tessz 4,13–18). A legtöbb páli szövegrész szerint is az igazak feltámadása az „idők teljességében”, az „utolsó napon”, „az Úr eljövetelekor” (1Tessz 4,16), a végső ítélet során történik meg (1Kor 15,51–55 jórészt erről szól). Ez a nyelvi alapvetés máig meghatározó mind a liturgia, mind pedig a hitvallás nyelvezetében.¹ Az „egyéni” feltámadás gondolata még

¹Aquinói Szent Tamás: *Summa Theologiae* harmadik részének *Supplementuma* (S.Th. Pars III. Supp.) feltűnő részletességgel foglalkozik ezekkel a kérdésekkel.

hiányzik; az apostolok talán ezért nem értették Jézus próféciáit saját (harmadnapi) feltámadására vonatkozóan (Mk 9,31–32). János evangéliumában egy különös feszültséggel találkozhatunk a test feltámadásának időpontjával kapcsolatban: Lázár feltámasztásának leírásánál *a halál mintha súlyját vesztené a Jézusba vetett hittel szemben*: „Mindaz, aki belém vetett hittel él, nem hal meg sohasem” (Jn 11,26).

Amit az örök életbe való belépés — elképzeléseim szerint — „töröl” az emberlét földi attribútumai közül, azt röviden így lehetne összefoglalni.

Eltűnik a fizikai értelemben vett *idő dimenzió*, annak korlátaival együtt. Gyakori, ám hibás kérdés: vajon mi lesz az emberrel *halála után*? Eckhart mester szerint a halál után nem lesz „után”. „Az örökkévalóságban nincs előtte és utána. Ami évezredekkel ezelőtt történt és ami évezredek múlva történni fog, és ami most történik, mindaz egy az örökkévalóságban.”² Teológiai megfontolás sem támogatna egy olyan idő-dimenziót, mely akár csak az ember teremtésétől kezdve, megszakitás nélkül futna a végtelenbe. (A mindennapi beszédmódban eltekinthetünk ettől a problémától.) Jó irányba mutat az az állítás, hogy „*ott*” az *idő egyetlen pillanatba*, az „*örök most*”-ba *sűrűsödik össze*. Ágoston édesanyjával beszélgetve ezt mondja az örök boldogságról: „Nincs benne sem múlt, sem jövő, csupán a jelen létezés, mivel örök.”³ *A fizikai tér is megszűnik*: a halál után nincs „*mögött*”, „*fölött*”, „*előtt*”, „*benne*”, „*kívül*”, „*itt*” vagy „*ott*” — s ha használunk is ilyen szavakat, az a földi nyelvünk elégtelenségét bizonyítja (például „*a mennyországban*”; „*Isten előtt*”). *A természet törvényei egyáltalán nem, legföljebb analóg értelemben érvényesülnek*. Ezt a tér és idő dimenzióinak megszűnése is nyilvánvalóvá teszi. Következésképp a földi ember életéhez tartozó fizikai, biológiai és pszichológiai folyamatok is eltűnnek, értelmüket veszítik, vagy *a földitől eltérő módon jelennek meg*. Például nincs értelme az üdvözültnek „*életkoráról*” vitatkozni.⁴ Az „*állati*” testfunkciók hiányoznak. Például „*nem nőszülnek, férjhez sem mennek, hanem úgy élnek, mint az angyalok a mennyben*” (Mk 12,25). Elvesznek azok az emberi jellegzetességek is, melyek az egyik embert testi vonatkozásban a másik fölé vagy alá rendelik, vagy méltóságban egymástól megkülönböztetik. *Megszűnik a történelmi idő és társadalmi beágyazottság sok jelensége*: például az — eredeti jelentést az örök életre értelmezve — „*Itt már nincs görög vagy zsidó, körülmetélt vagy körülmetéletlen, barbár vagy szittya, rabszolga vagy szabad, hanem minden és mindenben Krisztus*” (Kol 3,11). *Megszűnik az (újabb) halál veszélye, minden fizikai, pszichikai szenvedés, erkölcsi rossz és az esetlegességek minden formája.*

A fenti állításaimmal szemben méltán merülhet fel a kérdés: vajon az ember lényegéhez nem tartozik-e az időben-lét, a térben-lét, a természettörvénynek való alávetettség? Ezzel egyetértve ugyan, mégis úgy gondolom, hogy a fenti kizárások a „*lényegalkotó*” emberi tulajdonságot érintetlenül hagyják, mégpedig azt, hogy Isten

²Meister Eckhart:

Tizenöt német beszéd.

(Ford. Schneller István.)

Kráter, Pomáz, 2000, 106.

³Szent Ágoston:

Vallomások.

(Ford. Városi István.)

Gondolat, Budapest,

1982, IX. könyv,

X. fejezet, 266.

⁴Szent Tamás erről másként gondolkodik:

S.Th. Pars III. Supp.

Qu. LXXXI. Art. 1.

saját „képére és hasonlatosságára” teremtette az embert. Ennek a formulának talán az első megfogalmazói sem arra gondoltak, hogy Istennek ugyanolyan testrészei és ugyanolyan testi funkciói lennének, mint az embernek, s az idő is ugyanúgy múlna felette. Azt gondolom, hogy az ember örök életének (az üdvösség állapotának) leírására nem a bio-fizikai, hanem a szellemi mivoltunkat kifejező fogalmak képeznek alkalmasabb kiindulópontot — bár töredékesen és analóg értelmezéssel —, hiszen ezek segítségével fogalmazzuk meg azt az „istenarcot”, mellyel a teremtő megajándékozta az emberi fajt.

Az örökéletet elsősorban egy (most még felfoghatatlan) betagozódás jellemzi Isten belső világába, a Szentháromság közösségébe. *Ez az állapot azonban nem zárja ki az üdvözültek földi életében már megjelent, érvényesülő szellemi dimenzióinak kiteljesedett formájú fennmaradását, sőt folytonos gazdagodását* — most még elképzelhetetlen analógia végpontjaiként. Három lényeges különbségre azonban fel kell figyelni. *Az ember halála után nem „meztelenül” lép Isten elé, hanem egész életét — születéstől haláláig — köntösként magával viszi, annak minden sorsalakító, külső és belső eseményének szellemi vetületével együtt. Ami eddig az időtengely mellett folyt egyirányú egymásutánban, az most egyetlen színopsziszban, egyszerre jelenik meg, de nem élettelenül, nem pusztá emlékként, hanem teljes élelenségében, és „örök jelenként”. A halálán átjutott ember azt és annyit „visz magával” a túlvilágra, amit és amennyit a szeretete földi életében létrehozott: azokat, akik őt szerették; azokat, akiket szeretett, egyéniségéből pedig a szeretete által kicsiszolt jellemvonásokat. Ám minden ilyen jegy elváltozik, s Isten teremtő aktusa által az „új teremtménynek” megfelelő változatban nyilatkozik meg, leplezetlenül, romolhatatlanul, a „fogadott fiak” méltóságához illően. Milyen jegyekre is gondolok itt?*

Az örök élet alapvető „modellje” az Istentől kapott és megtisztított szeretet sodrásában növekvő élet. A kezdeményező és a mérték: Isten. („Ő előbb szeretett bennünket” 1Jn 4,19). Az örök élet nem a célja, hanem — elsősorban — értelme és kiteljesedése a földi életnek. Az új teremtmény (Isten különös teremtő tevékenysége folytán) öröklí a földi identitását, identitás-tudatát, és „karakterének” kiteljesített formáját. A test-lélek dualitását elutasító, az örök életben bizakodó hívő (nem csak zsidó, nem csak keresztény) ember számára ez az öröklét elképzelhetetlen valamiféle „test” nélkül. Az ember „felöltözése” (Pál szóhasználatában) annak az állapotnak elnyerését jelenti, melyet „feltámadásnak” nevezünk: ebben az állapotban az ember már testi valóságában is kiteljesül: az emberlétnek azokat a dimenzióit is birtokolja, melyeket a „csak-lélek” állapotában nem birtokolhat. Pál megfogalmazásában: „Így van a halottak feltámadása is: romlandóságban vetik el, romolhatatlanságban támad fel; (...) érzéki testet (szoma pszüihikon) vetnek el, lelki (szellemi) test (szoma pneumatikon) támad fel” (1Kor 15,42–44). Erősen hiszem, hogy a test feltámadása nem az örök élet „kiegészítő” eseménye, hanem

annak nélkülözhetetlen attribútuma. Pál az egész Kosmosz átalakulását („feltámadását”) vizionálja az idők végén: „Mert a teremtett világ is felszabadul majd a romlottság szolgaságából Isten fiai dicsőségének szabadságára” (Róm 8,21). Számomra éppen ezt idézik fel Nemes Nagy Ágnes halhatatlan verssorai: „Mert fény van minden tárgy fölött. / A fák ragyognak, mint a sark-körök. / S jönnek sorban, derengő végtelen, / fény-sapkában 92 elem, / mind homlokán hordozva mását — / hiszem a test feltámadását” (*A tárgy fölött*). Ágoston feledhetetlen sorai is az örök élet milyenségére emlékeztetnek. „Mert mit szeretek, amikor szeretlek [Istenem]? Nem szépséges testi alakot... Nem a fények ragyogását... Nem az ének bájos dallamát. Nem szirmok, kenetek, fűszerek illatát. Nem mannat és mézet. Nem ölelésre hívogató testi tagokat... És mégis szeretek valami fényességet, valami dallamot, valami illatot, ételt, ölelést, amikor Istenemet szeretem... Ez az, amit én szeretek, ha szeretem Istent.”⁵

⁵Szent Ágoston:
Vallomások, i. m.
X. könyv, VI. fejezet, 284.

Most meg kell állnom, hogy az „idő” — fentebb törölt — fogalmát valamiképpen mégis rehabilitálni tudjam. A „feltámadt idő” olyan földi élményhez hasonlítható, amit néha egy extatikus, mégis békés csodálkozás pillanataiban élünk át, ahol valamilyen „érték” jelenik meg eddig ismeretlen ragyogásban. Ilyenkor azt mondjuk: ezért a pillanatéért érdemes volt élni. Olyan értékekről beszélek, melyekre — analóg formában — már földi életem során is rácsodálkozhattam, de „ott” Isten teremtő akaratára szerint már „véglegesen”, egyre gazdagodva, egyre intenzívebb módon kerülnek birtokomba; nem ismernek végpontot, megállást, hanyatlást, elmúlást. Ezért az előbbi sejtéseimhez egy másik, még súlyosabb (és ellentmondással terhes) képzet is társul: az örök jelenhez „az örök változás” képzete, amit azonban nem szabad jelen életünk időfolyamatával párhuzamba állítani. Sok teológus (és laikus) szerint ugyanis az örök élet jellegzetességei közé inkább a változatlan-ság (mozdulatlanság) illik, hiszen ez Isten lényegéhez hozzátartozik.⁶ Ám Szent Tamás szerint is Isten maga az élet;⁷ ezért a feltámadott testtől nem vitatja el a mozgás, az „érzékelés” és más lelki működés, tehát a változás valamiféle lehetőségét.⁸ Az örök élet terében a „változást” elsősorban (és analóg értelemben) folytonos gazdagodásként, elmélyülésként érdemes megközelíteni, Isten ajándékaként egyre gazdagodó ismeret és mélyülő szeretet metaforájával.

⁶S.Th. Pars I.
Qu. IX, Art. 1.

⁷S.Th. Pars I.
Qu. XVIII. Art. 3–4.

⁸S.Th. Pars III. Supp.
Qu. LXXXIV. Art. 1.

Úgy gondolom, hogy az örökkévalóságba költözött ember „saját tudással” is rendelkezik; a halálig megszerzett földi tudása Isten „mindentudó” hatalmának hatása alatt új formákba öltözik. Teljes, de analogikus kapcsolatban áll földi „elődjével”, ám annak mintázatai átadják helyüket Isten megvilágosító, végtelen távlatokat nyitó fényének. Az örök életbe lépő embernek „legfontosabb” tudás-élménye, hogy felismeri földi életének „értelmét”. A kiemelkedő, vagy akár csak esetleges események, az akkor még érthetetlen, értelmezhetetlen, hibás, bűnös, romboló, szenvedéssel teli történések — életem egészébe csomagoltan — teljes világosságukban tűnnek elő, és

jelentést, minősítést nyernek az örök élet szempontjából. (Ez az „ítélet”). A rész-szerinti tudás helyébe az összefüggések ismeretével feldúsult lényeg-látás lép. („Úgy fogok ismerni, mint ahogy én ismertem vagyok.” 1Kor 13,12). *Minden egykori „miért”-nek megjelenik válaszként a „mert”-párja.* Az események mellett az okok és következmények; a szándékok, kegyelmi behatások, döntések mellett azok „értékelése” (képi hasonlattal) kiterített térképként tárulnak majd elém. Életpályám előzményeit is felismerhetem (a biológiai, történelmi, társadalmi előzmények összességére gondolok); hasonlóképpen földi életem továbbhullámzó következményeit, hatásait is. Talán a *szellemi erőfeszítéseim, emlékezetem analóg formái is jelen lesznek*, bár az istenközelség atmoszférájában megtisztult, megnemesedett formában. *Az érzelmek analogonjait sem zárnám ki az örök élet jellegzetességei közül: „ott” is lesznek igazi emberi érzelmek, ezek folytonosan gazdagodnak, az „új teremtmény”-ember (soha be nem fejeződő, de mégis annak korlátai között maradó) kiteljesedése felé.* Lehetővé válik majd *a teremtett szépség minden forrásának és gazdagságának felismerésére és birtoklására, az abszolút Szépség fényében.* Az az emberi képesség, mely segítségével a földi életemben valamit gyökeresen újként hoztam létre, az „alkotás” lehetőségeként továbbra is élhető dinamizmusként marad meg, de szabadon, az isteni teremtő erőhöz hasonlíthatóan.

Az örök élet létformája lényegileg közösségi és közösségalkotó. Az üdvözült a kölcsönös önátadás állapotában találkozik az összes többi üdvözülttel. „Csak másban moshatod meg arcodat” — ezt a József Attila-idézetet most az üdvözültek önreflexiójának modelljeként használom. („Nem én kiáltok”; talán nem haragszik meg érte!) Az üdvözült az Ajándékozó és a többi üdvözült szeretetének megtapasztalásában ismer újra önmagára. Ez az állapot minden üdvözült számára határozottan személyes, ugyanakkor mélyen közösségi. Mindkettő (a személyes és a közösségi jelleg) Istennel telített, s mindkettő Istenben lakik. Olyan szeretet-közösség alakul ki közöttük, mely univerzális, leplezetlen, reflektált, békés, „érdekes”, és minden kapcsolat „nyereséges”: Istenben való gazdagodást jelent. (Nagy meglepetésem lesz, amikor a másképpen gondolkodókat, az „undokokat”, a számomra közömböseket, az ellenfeleimet — mert ellenségem nem volt —, a besúgóimat, vagy akiknek én ártottam, mind őszintén szívemre ölelhetem majd!)

Az „örök élet” kifejezésnek több olyan szinonimáját ismerjük, melyek az *üdvösség kizárólagos „többletét”* jelzik: Isten színe-látása; örök boldogság; részesedés Isten örökkévalóságában és dicsőségében; teljes közösség Istennel, Jézussal; beteljesedés Isten kegyelmében, Isten megismerésében és szeretetében; részvétel a Szentháromság egységében stb. Vagyis mindaz, „amit szem nem látott, fül nem hallott, ember szívébe föl nem hatolt” (1Kor 2,9). Ez az állapot elvezethetetlen, örök. (Az „egyesülés”, „egybeolvadás” szavakat kerü-

löm.) Most a fenti kifejezéseket igyekszem saját sejtéseim szerint megfogalmazni.

Az örök élet alapképlete: a „másért-élő-élet”, más néven a tiszta szeretet. François Varillon szavai szerint „szeretni anyyi, mint a másikért élni: ez az ajándékozás —, és a másik által élni: ez az elfogadás”.⁹ Az örök élet küszöbét átlépő ember olyan Valakivel találkozik, aki ön-maga teljes gazdagságát, teljes önmagát az érkező kezébe adja; kevesebbet nem is tud adni. Az érkező válasza sem lehet más, mint saját létének átadása, viszont-ajándékként. Létünk a „másért-élő-lét” tökéletes, isteni alakját veszi fel. (Pál a Filippi levél második fejezetében ír hasonlót Isten megtestesülésre vonatkozóan.) Ez végtelenül több, mint Isten képmásának lenni; a „szeresd felebarátodat mint önmagadat” ennek csak előképe. *Az örök élet ugyanakkor egy állandó, folyamatos, vég nélküli gazdagodás Isten szentségének (belső életének) ránk jutó „örökségében”.* (A kiteljesedett földi képességekre vonatkozóan erről előzőleg már beszéltünk.) A gazdagodás folyamatának nincs befejezése, mert a Végtelennek nincs vége, semmilyen értelemben. *Az örökéletet a „bennlakás” metaforájával is kifejezhetjük.* „Ahogyan te, Atyám bennem vagy és én tebenned, úgy ők is egy legyenek mi-bennünk” (Jn 17,21). *Isten dicsősége* (vagyis, ami belső szentségéből, tökéletességéből számunkra is „láthatóvá” válik) *az üdvözült emberben leplezetlenül felragyog*, minden üdvözült számára látható módon. „Mi pedig mindnyájan, miközben fedetlen arccal szemléljük az Úr dicsőségét, ugyanarra a képmásra változunk át dicsőségről dicsőségre az Úr lelke által” (2Kor 3,18). A földi életünkben még csak korlátosan érvényesülő *egység kiteljesedik az emberiség múlt, jelen és jövő tagjaival is.* *Az egész teremtett világ, a Kozmosz teremtésének „értelme” is felfoghatóvá válik*, ahogy a (porszemnyi) emberiség harmonikus beilleszkedése, „szerepe” is a Kozmosz egészében. Itt mondunk majd végleges „ámen”-t a teremtés és a történelem egészére, a Kozmosz „jelentésére”, végső értelmére. — *Az üdvözültek szabadságáról, szabad döntéseiről nem szokás beszélni.* *Pedig „ahol az Úr lelke, ott a szabadság”* (2Kor 3,17). Nem kételkedem abban, hogy Isten belső életében való részesezés folytán az üdvözültek olyan dimenziókban válnak szabaddá, melyeket földi életében el sem tudtak képzelni.

Csak érintem az örök élet közismert (vagy csak sejtett?) krisztológiai „szerkezetét”: *az üdvözült örök életének minden eseménye a feltámadt (ember) Jézus közvetítésével történik*, és határozottan a feltámadt (ám teremtett!) teste által megnyilvánuló formában: gyökeresen átalakult, romolhatatlan, de mégis vitathatatlanul testi alakban. A keresztény hit szerint Isten a teremtés során beleveste saját arcmását az emberbe. Ám — ezzel analóg módon — *az ember is „nyomot hagyott” Isten arcán, Jézus Krisztus feltámadása által.* Ez az állapot indokolja a következő, sarkított paradoxont: *az embert véglegesen magához ölelő Isten számunkra ember-arcú; ám az üdvözült ember isten-formájú.* A Jelenések Könyvének víziója szerint (21–22 fejezetek) nem a „mennyebe szálló lelkek” képe,

⁹François Varillon:
A hit öröme, az élet öröme. (Ford. Kaposiné Eckhardt Ilona.)
Márton Áron Kiadó,
Budapest, 1998, 27.

hanem a „Földre szálló Isten” képe írja le hitelesebben a mennyország hol-létét és milyen-létét.

Az örök életet az örök béke hatja át, ahogy Izaiás gyönyörű látomásában leírja: „Akkor majd a farkas a báránnyal lakozik... nem ártanak és nem pusztítanak szent hegyemen, mert tele lesz a föld az Úr ismeretével” (Iz 11,6–9). — A mennyország „beszédmódja” a Csend, mely nem hasonlítható a földi életünk nagyon ritka, kivételes csend-élményeihez sem. A Csend „mondataival” Isten belső világának (szentségének) egy-egy újabb kapuja nyílik ki — vagy egy üdvözült válasza terjed szét a mennyei interneten. Ez a kitárt kapu sohasem zárul be: az ajándékozás örökkévaló és folyamatos állapot. Isten semmit sem titkol el előttük; egyenesen a szívébe (az istenség központjába) enged bepillantást.

Most még egy — talán túl merész, vagy szinte hihetetlen — meggyőződésemről szeretnék tanúságot tenni: az örök élet már a földi életben is jelen van. Nem előjelről, hanem valóságos, bár rejtőző jelenlétéről beszélek. (A megtestesülés ténye csakis így értelmezhető.) Bár az örök élet mibenlétére földi életünkben nem találunk közvetlen tapasztalati mintákat, az emberré-válás folyamata olyan képességekkel, határtapasztalatokkal, reflexiós készségekkel ruházta fel az embert, mely a szorosan vett ember-lét korlátain túllépő — bár azt meg nem tagadó — horizontokat tesz beláthatóvá (és részben bejárhatóvá!) számára. Itt különösen a (nem is olyan ritka!) „másért-élő-élet”, a szerelem, bizonyos misztikus élmények (például 2Kor 12,2–4), a szabadság, a művészi alkotás (kiemelkedően a zene univerzuma), mindenfajta igazság megragadására törekvő vágy — néha még súlyosan szennyezett, de kitörölhetetlen — jelenlétére gondolok. Ezek az „emberi” jelenségek a menny előzetes hírnökei a földi életben, talán minden korszak, minden nép, minden kultúra emberei számára. Erősebb fogalmazással: a földi, múlandó és a túlvilági, örök életünk részben, de lényegi formákban átfedik egymást. Az örök élet már földi életünkben is elkezdődött; ha nem, akkor ott sem folytatódik. Az „ott” már „itt” van, nemcsak a hit, hanem egyfajta kódolt tapasztalat formájában is.

A KATOLIKUS BUDAPEST CÍMŰ MŰRŐL

Csúnya kifejezéssel: hiánypótló könyv. Köszönet illeti szerzőjét, Beke Margitot, hozzáértő munkatársait, akik szép fényképekkel még tartalmasabbá tették a két kötetet, s nem utolsósorban kiadóját, a Szent István Társulatot, amely méltó köntöst biztosított megjelenéséhez. A mű két részre oszlik: az *Általános történeti szempontok*, mint a címe is jelzi, a katolicizmus fejlődését történelmi összefüggéseiben tárgyalja, a másik rész pedig a plébániák és a hozzájuk tartozó kápolnák történetét dolgozza föl. A történetiség mellett részletes képét kapjuk a templomok külső és belső terének, s itt valóban érdemes képről is szólnunk, hiszen a templomok belső terének legszebb freskóit, szobrait, mozaikablakait a fotók segítségével is szemügyre vehetjük, s még a közben lebontott vagy lebontott kápolnákat is láthatjuk.

A két kötet semmiképp sem arra szolgál, hogy egyvégteben végigolvassuk. Szemzetni kell bennük, s ahogy ilyenkor szokás, először az ismerős kápolna vagy templom leírásával és történetével kezdjük az olvasását. Egy időben rendszeresen szemléltem a főváros fontosabb egyházzenei eseményeit, megfordultam azokban a templomokban, amelyek kórusa (esetleg zenekara) értékes színfoltja volt a zenei életnek, amelyből jórészt hiányzott az egyházi zene. Ha valaki veszi a fáradságot és végiglapozza e korszak zenekritikáit, némi elmélyedéssel szembekerülhet az egyházzenei művek degradálásával vagy az efféle alkotásokat megszólaltató karmester leszólásával.

Visszatérnék azonban a templomokhoz: az én templomaimhoz. Az Országúti Szent István vértanú plébánia volt gyerekkoromban második otthonom. Tudtuk, hogy II. József, a „kalapos király” felosztatta az addig itt működő ágostonrendi közösséget, s ekkor költöztek ide a ferences atyák a Vízivárosból. 1945-ben a templom kettős tornyán a belövések nyomait őrző hatalmas lukak még sokáig őrizték az ostrom emlékezetét. Innen dörögte el szentbeszédét a húsvéti körmenet alkalmával Szabó Szerén atya, akit a halálos verés elől menekítettek Kanadába. Hosszú ideig Gábris Grácián, a művészetek nagy pártolója adta a megbízásokat a máshol nem foglalkoztatott művészeknek. A kóruson Tamás Alajos vezényelte s emelte a kor legszínvonalasabb együttesei közé az Erzsébet, majd a Kapisztrán kórust, amelynek igazi küldetése volt az egyházi zene terjesztése. A ferences atyák gondozták az Apostol és Bólyai utca sarkán álló Veronika-kápolnát, amely a bombázások során halálos sebet kapott. Helyette az 1948-ig az Áldás utcai is-

kola tornatermében szorongó hívek a Tövis utca sarkán lévő telken a Kapisztrán Szent János-templom építését kezdeményezték. Az építkezést viharos sebességgel 1948 szeptemberében kezdték, 1949 júliusában pedig már felszentelte az épületet Schrotty Pál delegátus generális, aki a Margit körüti nagytemplomban keddenként a Szent Antal-misért mondta hatalmas embersereg részvételével. Az építkezés befejezését Vas Zoltán népjóléti miniszter sürgette, aki tudta, hosszú időre ez lesz az egyetlen elkészült templom. A mellé tervezett rendházat csak hatalmas téglahalom jelképezte, ott és akkor ilyesmirel álmodni sem volt tanácsos.

A Keleti Károly utcában az Érseki Katolikus Gimnázium melletti Krisztus Király-templom felépítését Vaszary Kolos hercegprímás és Kohl Medárd püspök szorgalmazta és segítette, s 1926-ban Csernoch János primás szentelte föl. Amíg nem kezdődött el az iskolaépület renoválása, ide jártunk szentmisére a Rákócziánumnak nevezett kollégium bentlakó diákjaival. Tyukos Gyula volt a hittanárnk, Honti Jenő is tanított, mindketten templomigazgatók is voltak.

Gimnazista éveimben előbb a piaristák rendházának kápolnája, majd a szomorú átköltözést követően a Mikszáth Kálmán térre zsuppolt gimnázium jóval szerényebb belterű kápolnája lett a diákság lelki otthona. Az előterében lévő oltárknál a megszüntetett rendek tagjai mondhatták a szentmiséket. A kápolnából közvetlen átjárást teremtek a tartományfőnök, Sík Sándor lakrészéhez. Egyik legszebb versében, amelyben arról írt, hogy *Krisztus mindenfélől* bekerítette, hitelesen jelenítette meg a környező templomot és kápolnát is. Ha kinézett az ablakon, épp rálátott a Krisztus Király-kápolnára, távolabb a Király utcai Jézus Szíve-templomra, amely 1945 előtt a jezsuita atyák jóvoltából a főváros lelki életének egyik központja volt, szöszékén például Bangha Bélával, környezetében a különféle egyesületekkel. Reviczky utcai otthonából épp erre a templomra látott a mozgalmároktól idegenkedő Babits, aki ezt a meggyőződését *Strófák egy templomról* című versében is megfogalmazta. Az utcai oldalon Feszty Masa *Úti Boldogasszony* képe előtt mindig imádkozók álltak, talán azok is, akik 1949 nyarán segítették eltüntetni a vandálok által okozott károkat. Itt kezdeményezte Bíró Ferenc *A Szív* újságot sokak lelki életének gazdagítására, s a Horánszky utcából indult a *Magyar Kultúra*, a „harcos” katolicizmus nem mindig a krisztusi szeretetet megvalósító orgánuma.

Amikor 1955-ben az Új Ember Kiadó hivatalába kerültem, bemenet vagy hazafelé, be-betértem a pesti ferences templomba, amelynek „őse” az egyik legrégebbi pesti templom, tőzsomszédsá-

gában Rákos mezejével, ahol országgyűléseket tartottak, s előtte itt mondták a Veni Sanctét. Olvasmányaim során tudtam meg, hogy a rendházban gyakran tanácskozott Bangha Béla a nevezetes ferences Buttyhay Antallal, s itt határozták el a Katolikus Sajtó Vállalat megalapítását. Szerettem az öreg padokban üldögélve hallgatni Gergely Ferenc orgonajátékát, amint Bachot játszott vagy éppen improvizált (ennek nagy mestere volt).

1958-tól a piaristák helyébe költöztetett egyetem a Belvárosi Főplébánia tőzsomszédságában boldogította a marxizmus tanaira szomjazó diákságot. Órák közben hol a templom félhomályában kerestünk vigaszt néhány kollégámmal, akik idegenkedtek a Kisz-tagság gondolatától, hol a Dunaparton süttettük magunkat a vakító napfényben. A templom már a krónikákban is szerepel: itt tették el a vértanúságot szenvedett Szent Gellértet. A Szent István korabeli templomot alighanem átépítették, a görögus stílusban végzett építőmunkák évszázadokon át tartottak, míg nem a 16. században befejeződtek. A török uralom idején ez volt Pest egyetlen katolikus temploma, de súlyosan károsodva, csak a szentéjben tarthattak liturgikus cselekményeket. A 19. század elején Hild János tervei alapján rekonstruálták a templomot, amely Liszt itthoni egyházzenei műveinek is otthont adott, még hozzá a szerző vezényletével.

Sokáig foglalkoztatta a mérnököket és a városvezetést is az a terv, hogy eltolják a templomot. Szerencsére a gazdasági világválság megakadályozta ennek kivitelezését. A háború alatt súlyos károkat szenvedett, s nem volt szerencséje Balog Lajos plébánosnak sem, akit a forradalom előtt és után is börtönbüntetéssel sújtottak.

Amikor szombatonként keresztapámhoz balagtam a Váci utcában, egy fohászra betértem a Szent Mihály-templomba, amelyet emlékeim szerint a „páter templomának” keresztelték el a környékiek, a politikában és a műgyűjtésben is kétes érdemeket szerzett Balogh páterről. Hogy milyen szálak fűzték a templomhoz, nem tudom. Azt viszont igen, hogy nevezetes orgonáját Gergely Ferenc bővítette.

A nagymamám a Feneketlen tónál lakott. Ha meglátogattam, mindig becsábított néhány percre a Villányi úti Szent Imre-templom, amelyben a szerzetesrendek szétveréséig a ciszterek tanyáztak. Hamar bebizonyosodott, hogy a Verpeléti úton működő kápolna nem képes befogadni a híveket, így a Villányi úton szükségtemplomot építtetett a főváros, de ez is szükségesnek bizonyult. 1936-ban helyezték el a mai templom alapkövét, és két esztendővel később föl is szentelte az elkészült istenházát Serédi Jusztinián.

A ciszterek 1989-ben térhettek vissza. Közülük néhány kiváló szerzetest ismerhettem, szívemhez legközelebb szüleim egyetemi kollégája, Ágoston

Julián állt. Egerben és Pécsen fejtett ki tanári tevékenységet, tanítványai rajongtak érte. Megjárta a Rákosi-rendszer börtöneit, szabadulása után Bián tanított általános iskolában, és Óbudán élt egy vízesező falú lakásban. Sokat próbált szíve vitte el.

Az Ulászló utcai kápolnában húsz évig osztálytársam, a gyermekorvos végzettségű Kovács István, a „doki” volt az igazgató, 1997-ben bekövetkező haláláig. „Pisti” — mi csak így hívtuk — kiváló tanuló volt a piaristáknál és kiváló munkát végzett a Szeretetszolgálat kötelékében, mint a hátrányos helyzetű gyerekek mentora. Szomorúan olvastam, hogy egy éve megszűnt a kápolnaigazgatóság.

Egyetemista koromtól vasárnaponként felbuzsottam a Mátyás-templomba. A tífórasz szentmisén zsúfolásig megteltek a padok, a város másik részéből is idezarándokoltak meghallgatni a Bárdos Lajos, majd utódai által vezetett kórust, amelyhez olykor zenekar is csatlakozott. A nagymisén osztályfőnököm, Gál István perselyezett, ő mondta a déli szentmisét félelmetesen bátor szentbeszédekkel. Mindig örömet jelentett, ha mise végén a felejthetetlen énekessel, Réti Józseffel ballaghattunk le víg beszélgetésben. Tiszta reggelen rózsadombi lakásunk erkélyéről ellátni az állványokkal körülölelt templom tornyáig. Adja Isten, hogy minél hamarabb elkészüljenek renoválásával.

A *Zenei jegyzetek* írása során sok templomba elvetődtem. Óbudára inkább Mécs László szentbeszédei vonzottak, de ott hallhattam felejtethetetlenül szép előadásban Pergolesi *Stabat Mater*ét valamelyik Nagypénteken. Mintha dézsából öntötték volna, úgy ömlött az eső, ronggyá áztam, de megérte. Eljutottam Kispestre, ahol egy Mozart-mise szerzett gyönyörűséget, és többször is kibuzsottam a kőbányai Szent László-templomba, ahol a felejthetetlen Ince Aurél vezette a kórust.

Ha a Petőfi Irodalmi Múzeumban — szerencsére csak három évig szenvedtem ott — torkig voltam az intrikákkal, átbalagtam az Egyetemi templomba, ahol visszanyertem békességemet. Amikor vasárnap ügyeletes voltam, itt hallgattam szentmisét.

Be is fejezhetném a hatalmas opusz felkeltette emlékeim sorolását, de egy még hátra van, a püsködfürdői Szent Özséb-plébániatemplom. Ide járnak unokáim, itt lettek elsősülők, itt bérmlakoztak, nyaranta a sok ministránssal együtt táboroznak, s itt működött haláláig a rajongva szeretett Antal János, aki felépíttette a templomot, s remek közösséget alakított ki. Már a templom születését is a Lélek támogatta, hiszen Léka bíboros pappá szentelésének ötvenedik évfordulója és hetvenötödik születésnapja adta a lehetőséget, hogy ezt az „ajándékot” kérje az államtól. Remélhetjük, hogy a megváltozott világban is az égiek őröknek a főváros hitélete fölött, s a mai híveket ugyanúgy megörzik, mint elődeiket.

RÓNAY LÁSZLÓ

MÓSER ZOLTÁN: A FÉLKÖR VÉGE

A *félkör vége* című könyv írója, Móser Zoltán nemcsak néz, de lát is. Ebben lehetne összefoglalni fotóművészetét, irodalom- és kultúrtörténeti munkásságát. Odafigyel és lát. Akár száraz fát fényképez, akár virágzó mezőt. Akár ráncos kezét, akár oszladozó oszlopfőt. Akár népdalt gyűjt, akár magyar klasszikusokat elemez. Odafigyel és lát. Meglátja az összefüggéseket, hasonlóságokat, arányokat, akár természeti szépséget, akár poéziszt, magyarul ember alkotta szépséget. Márpedig ez a látás Arisztotelész szerint is tanulás, és örömet okoz az embernek. Móser Zoltánt „előnti az igazira, a valódira való rátalálás öröme” (294). Ahogy korosodom, mint az emberek általában, egyre fiatalosabb leszek. Ám Móser Zoltán 67 éves korában nem fiatalos! Egyszerűen fiatal. Mert egészben lát, és odafigyel a teljességre. És „külön-lát” (272–273) és megmutat (153). Verset, képet, éneket, gondolatot, dallamot, színeket együtt a maguk egymásra utaltságában. És ömlenek az adatok egymásra, mint a tekerőlantona a hangok, mint a középkori trubadúr kártyás, karikás, labdás zsonlórködései. Sőt hol ezen, hol azon, felváltva játszik kilenc-tíz hangszeren: szépirodalom, építészet, festészet, teológia, néprajz, és így tovább (vö. 184–187). A lábjegyzetekben pedig — tisztességgel — az idézett szerzők özőnlenek. Am nem adatkupacok, hanem rendezett halmazokká állnak össze. Ezekkel mintegy körbeszövi fényképeit úgy, hogy a képekhez szokott mai olvasót az izgalmas életrajzi, korrajzi adatok csábítják olvasásra. Nem „a külső képeket tartja valóságosnak”, mint a valóságshow-k, hanem „a belső világukat engedi szóhoz jutni” (296).

A felsőoktatást szerintem — többek között — az különbözteti meg a középiskolától, hogy semmi sem úgy van, ahogy tanultuk. A középiskolában félköröket futottunk. A felsőoktatásban köröket, de a köröknek soha sincs vége. Móser Zoltán könyvei, ez a könyve is, felsőoktatás. Semmi sem úgy van, ahogy eddig véltük. Vagy legalábbis gyakran állítottuk. A keresztény szegénység nem szűkölködés. A középut nem középszer. A derű nem dáriód. A bűnös nem bűn (164–169). Az asztalra hullott morzsák néha aranymorzsák, és akkor ki ne hajtsuk őket (175). Az Arany János gyűjtötte „A jó lovas katonának” népdal, ahogy mi fűjjük, teli torokkal, az bizony Amadé László és Kodály együttes alkotása (13). És senki sem az, akinek véltük. Sem Balassi, sem Bartók, sem Ady, sem Csontváry, sem Pilinszky. És mindeközben fölfejlík a magyar kultúra szövete, pontosabban falikárpítja, a kultúra folyamatossága és változa-

tossága, egyenletes harmóniája és gazdag különbözőségei, gyönyörűséges arányai és egyedülálló kiszögelései. Az egyik szál, elsárgult népdaltöredék ott zöldell Aranyánál, majd eltűnik és immáron felvöröslik Adynál. Az európai kultúra, a görög, a latin, a német, a francia, az olasz selyemcárnái mind-mind belesimulnak a magyar len-, kender- és gyapjúfonalak sodrásába. Minden más, de semmi sem idegen. Érző és értő szemek, komor tekintetek és derűs pillantások, neves és névtelen egyéniségek, a homályból kilépő, alakot öltő arcok szólítják meg az olvasót.

Móser Zoltán „belép a „nincs”-be, a jelen düledékeibe, és meglátja az egykori kolostort és könyvtárat, az „azóta semmivé avult lábnyomon” az olvasó tudóst, „aki az igazságot keresi, és még nem ismeri ugyan, de makacsul keresi” (Apáczai; 35, 37).

Ezzel a fejezetzáró idézettel Apáczai és Móser atyáian üzen nemcsak az olvasónak, nem is csupán a jövőnek (uo. 37), hanem félresöpri azt a felfuvalkodott média- és akadémiai érdekkört, amelyekben többé már nem keresik az igazságot, mivel megtalálták — fűzőm hozzá szarkasztikusan. Móser Zoltán azonban, mint minden kiváló művész, más esetekben sem szájbarágósan időszerű. Amikor olvasom nála, hogy a székelyek az idegen, román vajda mellé álltak, és kegyetlenül lemészárolták Báthori András bíboros fejedelmet, akkor bizony kibukik belőlem a keserű kérdés: Atyámfiak, ugyan miért is siránkozik ez az önmagával meghasonlott nemzet és székelység Trianonon miatt? Vajon nem akkoron kellett volna-é zászlót bontani ahelyett, hogy önnön fiának fejét vevék, s testét odaveték gyalázatra a vadak s madarak martalékául küllelenség csalfa kommunikációjától félrevezetve, később kifosztva?! (41).

Voltak és vannak nagyjaink, mint Mednyánszky és Csontváry, akik kétségbeesetten áldozatkészek (55–64, 69, 70, 73, 82). Voltak és vannak, akik „nagy távlatot követelnek”, mint Csontváry (65–80). S közöttük mi, az őrlődő, tétovázó kicsinyek, akik Móser Zoltán olvasásából erőt meríthetünk, fölzárkózhatunk nagyjainkhoz. És eközben élvezhetjük „a magyarságnak egy gazdag, teljes, magasrendű képét” (Vargyas Lajos, 86), no meg az anekdotikus, patriarchális múltat: „Ha Kiszében város, akkor a légy az madár” (65, 67). Csontváry pedig Prohászka nevű félénk kispapal találkozott Rómában, „aki egy tányér zsupát az éhező Csontváryba csúsztatott” (69).

És voltak, és vannak csodák, így hát mindenféle kishitűség, sírás-rívás-kesergés-panasz-félelem valójában meddő (vö. 164). Itt az ideje, hogy Nagy

Lászlóval szólva vegyük tudomásul: „A könnyek kora lejárt.” „Biztassuk egymást, hogy nem kell félni, mert bár kiáltásunk elnyelődött, de mi szabadok vagyunk” (299). Jóllehet „kétszer koppan a verejtékünk a földön” (289), „fogyunk-növünk, fogyunk-növünk, de vagyunk! részt veszünk... — lélegzünk, élünk!” (Farkas Árpád, 273). „Hogy vagyunk, és lenni pedig kell. Bárhogyan, bármilyen körülmények között is. Vannak s kitartanak ezek a magukra maradt, töpörödött, 80–90 évet megélt, magyarságukban is megalázott, de magukat el nem hagyó anyókák. Nekik még van emberi arcuk” (291). Ezért azután indulni kell, „ösvényt taposni, bukdácsolva méteres hóban, farkasordításban” (292). És akkor és akkor „Hajjad, fülem, hajjad, angyalok zengésit”, és csodálattal és áhítattal olvasd lancu Laura verseit és prózáját, a kies Moldova Magyarfalujából előtűnő üstökösben az apokrifot, archaikus népi imát, Balassit, József Attilát, Pilinszkyt magába ölelő teljességet (141–148). Ezután Móser Zoltán alapos műelemzése is rendelkezésünkre áll — mintának és ösztönzésnek. Abban a felfedezésben is, hogyan veti össze az Énekek éneke, a magyar közmondás és a magyar népdal szülő metaforáit (209–221). Abban a jeltani tanulmányában, amelyik az életfa, a világfa és a keresztfa hasonló és azonos jelképes világát tárja elénk (222–240).

Nem árt Kodály vallomást felidézni ma sem, mert akkor is, most is jóra való figyelmeztetés: „Én is előbb jutottam el Párizsba, mint Kásztonba.” Hát bizony én is előbb jutottam át a szögesdrótos, aknazáras határon Londonba, mint Balassagyarmatra. Másutt „arról ír Kodály, hogy a Magyar Tudományos Akadémia épületébe mindig elfogódottan lép be, hisz ott nagyjaink nyoma mindenütt” (86). Nos én is, mert egyetemista koromban egy alkalommal Kodályt előre engedtem a bejáratnál, mire ő megfogta a csapóajtót és tartotta, míg én bevonultam, „különös bénulást érezve” (Kodály, 89), pedig Kodály nem is sejtette, hogy kívánságára Emma néni halálának évfordulóján rendszeresen gregoriánt énekeltem a Szent Család-templomban, azt pedig még kevésbé, hogy az ő temetésén is. Életemben ott kísértett Kodály intelme, amit a bencés tanárnak, munkatársának, Nádasi Alfonznak, gregorián karnagyunknak többször is mondott munka közben, hogy olyanok vagyunk, mint Zrínyi katonája: „Mindent odarendelnek bennünket, ahol a legnagyobb rés van a vár falán” (312).

Móser írásainak szembeötlő technikája a látás mellett, hogy éppen a látáshoz „átvilágítja” a már ismert adatokat (103). Hozzá még — akár a fotós vagy a mikroszkópmetszetekhez a biológus — színszűrőket is bevet (104), hogy olyat is meglassunk, amit a megszokott nézéssel nem szok-

tunk. Így lép elénk új fénybe nemcsak Tompa, hanem Czuczor, Erdélyi József és József Attila költészete (104. stb.). Amint Zsámbékon is török templomnak és török kútnak hívják a helybeliek a román templomromot és középkori kutat, és másutt is hasonlóan tesznek, Móser rájön, hogy ez nem tévedés, hanem valamiféle metonimikus nyelvhasználat: akik lerombolták, azokról nevezték el (108. stb.).

A móseri látás ismét másik technikája egyfajta retorikai szemlélet. Az olvasót bevonva nézi a „titkokat távolról s közelről” (133). Ilyen többek között a szoltárok szemlése. Imádság? Költészet? Népköltészet? Műköltészet? Ókori közel-keleti? Magyar? Protestáns? Katolikus? 20. századi? (133–137 stb.). Az idősebbek pedig jól esően értesülnek, hogy az életüket megnyomortító ötagú, vörös csillagot boszorkányszögnek is nevezik, de nekik éppenséggel nem a rossz szellemeket elhárító jelkép, hanem egy ocsmány szellemiség jelképe (206). Ugyanakkor elszomortító és időszerű és naprakész az Orbán Balázs-idezet: „Az osztrák kormány a muszkától támogatva, hadizenet fenyegetésével követelte a török szultán kormányától a Viddinben őrzött magyar menekültek rögtöni kiadását... Örök szégyene az európai diplomáciának, vagy legalább egy részének... az inhumanizmusa...”, hogy bár tudták, hogy a kiadandókra bitó vár, mégis a törököt a kiadásra szomszolták, sőt emellett demonstráltak is” (304–305).

A tanulmánykötetből kiemeltem néhány mozzanatot, és úgy emeltem ki, hogy bemutassam, miként indítja be Móser Zoltán az olvasó gondolkodását, sőt tényeivel, adataival, emlékeivel miként pörgeti föl az olvasó elméjét. Nemcsak „olyan esztétikai leckét kapunk a Nagy László-i teremtés” és minden emberi alkotás „természetéből, amit semmilyen egyetem sem pótol” (149), hanem ennél átfogóbbat. Leckét emberségből, magyarságból, kereszténységből. Leckét hiteles emberségből, leckét megbízható magyarságból, leckét szavahihető kereszténységből. Hitről, reménységről, szeretetről (163 stb.). Mint a kétségbeesett Bőjte Balázsné, vagy éppen a kétségbe nem esett Bőjte Csaba, Móser Zoltán is megke-resteti velünk a templomajtót, hogy verjük öklünkkel a templompadot, hogy kicsidenként visszatérjen belénk a Lélek (271). Sok minden van Móser könyvében, könyveiben, amire igencsak szüksége van világunknak. „Az idő kapuja kitárul” annak, aki kézbe veszi ezt az esszé- és tanulmánykötetet. (*Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó*, Budapest, 2013)

BENCZE LÓRÁNT

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

PAUL CLAUDEL ÉS KONVERTITA BARÁTAI Fél évszázaddal kell visszaátnom az időben. Akkor vehettük kézbe — nem minden nehézség nélkül, hiszen a nyugati világból érkező könyvek számára rejtektutakat kellett találni — Szabó Ferenc SJ *Mai írók és gondolkodók* című tanulmánykötetét, amelynek akkora keletje lett, hogy hamarosan újra ki kellett adni. Ezt követte 1970-ben a *Távlatok*. Mindkettőből olyan szellemiség jelenlétét érzékeltek, amely akkor és itt alig-alig kapott megszólalási lehetőséget, hiszen az egyetlen nívós értelmiségi lap, a *Vigília*, sokszoros ellenőrzésnek, rendszeres cenzúrázásnak volt alávetve; Mihelics Vid *Eszmék és tényekje* nyitott ablakot a világra, tényszerűen, pontosan, de világnézetű bírálókat ott sem nyílt lehetősége. Szabó Ferenc akkori könyveinek épp ez adta jelentőségét, mondhatnám varázsát. Szemléletet és módszert tanulhatunk tőle. Szinte minden kulturális törekvésre kiterjedő figyelmet, amelyben érzékelhető az „istenkereső” alkotások iránt táplált megértő figyelm a teológiától a bölcseleten át az irodalomig, és ezek összehasonlító elemzése. E kettő tette és teszi kortörténeti érdekességűvé munkáit, amelyek nemcsak egy tudós művei, hiszen érezhető bennük a költő érzékenysége is. Most megjelent tanulmányokat és fordításokat tartalmazó kötetének sok előzménye közül leginkább az 1985-ben megjelent *Szavak forrása csend (Valéry, Claudel, Emmanuel)* érdemel említést, de ezután a kötet után is sokszor visszatért kedvenc 20. századi francia íróihoz és gondolkodóihoz, folytatta azt a tevékenységet, amelyet mások mellett Gyergyai Albert, Eckhardt Sándor és Rónay György fejtettek ki, nem szólva a gazdag francia és magyar kapcsolatokat áttekintő könyvet író Sötér Istvánról.

Paul Claudel Szabó Ferenc egyik legkedvesebb szerzője. Úgy tekint rá, mint a katolikus irodalom egyik megújítójára, aki kortársai fogékonyabb tagjait igyekezett Isten közelébe vezetni és visszatérlni. Nem véletlenül használom ezt a kifejezést: Claudel „rettenetes lelkipáztornak” is nevezték kortársai. A *Keresztény gondolkodók a 20. században* (Szeged – Budapest, 2004) egyik tanulmányában részletesen foglalkozott az író hitének alakulásával, beleágyazva életének és korának eseményeibe. *Magnificat* című verséből idézett, Claudel megtérésének és öntudatra ébredésének legfontosabb önvallomásából: „Ó Istenem... / Nevenem szólítottál, / Mint olyan, aki ismer engem; / kiválasztottál a velem egykorúak közül. / Ó Istenem, te tudod, hogy a fiatalok szíve mennyire tele

/ van ragaszkodással és hogy az ifjú szív nem ragaszkodik / mocskához és hiúságához. Íme, egyszerre Valaki lettél...”

De ez a Valaki folyvást küzdött gyengeségével, folyvást a kegyelem elnyerésére törekedett kielégítetlen mohósággal és „az anyagi gyermek szeretetével” (Mauriac mutatott rá szemléletesen e kettősségre). Részben talán épp e kettőssége vonzotta köré a keresőket, akik tétován hányódtak az eszmék zűrzavarában, amelyekről ugyancsak plasztikus képet rajzolt könyveiben Szabó Ferenc. Az ezredfordulóig követi Európa szellemi törekvéseit, amelyekbe mindig beleszővi a magyarországi fejleményeket. Claudelhez hasonlatosan a katolicizmus nagy alakjait és térítőit veszi górcső alá. Említhetem az ...*ömmagáról* sorozatát, amelyet még a Vatikánban kezdet, s legalább az ottaniakat második kiadásban meg kellene jelentetni, hisz ezek az önvallomások minden keresztény olvasónak ösztönzői lehetnek, némelyik szerző gondolatai pedig akár lelki olvasmányként is forogathatók.

Kicsit csalóka a *Keresztények az ezredfordulón* kötet címe (2001-ben jelent meg az Agape kiadásában). Valójában a kereszténység jelenkori történetéről van benne szó, olyan alapvető magatartásbeli kérdésekkel szembesít, amelyekkel napról napra szembesülünk a szekularizált (vagy szekularizálódó) társadalomban kialakítható erkölcsi magatartásról és a keresztények közéleti felelősségéről. Elsősorban a Francia Püspöki Kar híres körlevelének elemzése közben arra a következtetésre jut, hogy az ideológiák egy része már közömbös fogadtatásra talál. Az emberek új kötődési lehetőségeket keresnek, s egyre többen ismerik föl, hogy „a demokráciának szüksége van etikára, amely az értékek rendszerére támaszkodik: szabadság, igazságosság, a személyek egyenlő méltósága, az emberi jogok tisztelete”. A katolikusokat, társadalmi cselekvésüket az egyház szociális tanítása vezérli, de a világ mai fejleményei arra készítetnek, hogy újra átgondoljuk hit és politika kapcsolatát, amelynek egyik vezérelve a józanság. Ézt azonban „sokszor túlharsogja az irracionális ordítás”. Jogosan figyelmeztet a szerző: csak egyféle politikai etika létezik, „az isteni parancsok erkölce”. Ahol ez nem érvényesül, ott beköszönt a széthúzás és a gyűlölet.

Szabó Ferenc életművének központi törekvése olyan nagy alakjait megtalálni és értelmezni a magyar katolicizmusnak, akik küldetéses hittel, etikai elkötelezettséggel törekedtek koruk emberének megkeresztelésére, Isten felé fordítására. Alapvetőek azok a kutatásai, melyek Pázmány

Péter és Prohászka Ottokár életét és művét tárják fel. Amikor a *Keresztények az ezredfordulón*t Prohászka-tanulmányokkal egészítette ki, azt jelezte, a székesfehérvári püspök tanítása ma is sok megfontolandó gondolatot, lelki és társadalmi tevékenységünk vonatkozásában is időszerű útmutatást tartalmaz, s ezekre azért is különös gondolat kell figyelnünk, mert Faludy György szobordöntő hevületének vannak örökösei, akiket már az is bosszant, ha a püspökről utcát vagy teret neveznének el. Szabó Ferenc *Prohászka élete és művei* című monográfiája 2007-ben jelent meg, de a harci lárna azóta sem csitult, s azok a lehangosabbak, akik nem olvasták Prohászka műveit. Szabó Ferenc könyvéről pedig halvány fogalmuk sincs, holott ebben részletesen foglalkozik az antiszemitizmus problémájával. Nem írnék itt részletesen erről a kérdésről, csak azt ajánlanám, akik állandóan antiszemitizmussal vádolják Prohászkat, tegyék mérlegre azokat a gondolatait is, amelyek a 20. század nagy egyéniségeinél is felbukkantak és a társadalom javítását igyekeztek előmozdítani. A Prohászka ellen indított támadások nem a nemzet javát szolgálják, hanem az ő személyében és tanításában voltaképp az egyházat állítanák pelengére. Bizonyára igazza volt Mauricnak: az egyház működésében akad bírálni való, de „az egyház szememben olyan emberi eszközök együttesét alkotja, amelyeket a kegyelem felhasznál, hogy megtermékenyítsen minden lelket, akik a Rómában felfogott élő vízforrásból meríteni akarnak” (*Mauriac önmagáról*, 31.). Ezek a mélyben munkálkodó források mindnyájunk lelkében ott zubbognak, s a kegyelem érintésére felfakadnak, megtisztítva lelkünket. Claudel írta: „Istenem, / Látom magam és elítélem magam, és nincs semmi értékem önmagam szemében. / Te adtad az életemet; én most visszaadom Neked; jobb, ha teljesen visszaveszed. / Végre látom magamat! és teljesen elszomorít, és a belső fájdalomtól / minden megnyílik bennem, mint a könnyben ázó szem. / Ó Istenem, többé nem akarok semmit és mindent visszaadok, / és semminek sincs értéke számomra. / Nem látok mást, csak nyomorúságot és ürességet / és hiányomat, de ez legalább enyém! / Most fakadjanak fel a mély források, szökelljen fel sós lelkem, / szakadjon fel nagy kiáltásban a termékeny tisztaság torka!” (*A víz*. Szabó Ferenc fordítása).

Claudelre irányítva a figyelmet, Szabó Ferenc küldetést teljesít, hisz a költő csillaga mintha lehanyaglóban volna. Magyarországi népszerűségét a Szent István Társulat antológiája bizonyította, azóta azonban a modern lírafelfogás szembefordult a hagyományokkal és azokkal a versekkel is, amelyek eszmei tartalmukkal igyekeztek gazdagítani az olvasót. (A magyar líra

feldolgozásában is hasonló törekvés vált uralkodóvá: jó néhány — bízást állíthatjuk — nagy költőt száműztek a peremvidékre, másokról pedig szó sem esik.) Szabó Ferenc könyvéből nemcsak Claudel és általa fordított műveit ismerhetjük meg, hanem eszmék és eszmények párbeszédét is, ez tette olyan gazdaggá a kor francia irodalmát, amely kisugárzott és megtermékenyítette Európa kultúráját. Mára ebből a kultúrából mint ha kivészőben volna az a szemléletmód, amelyet így fogalmazott meg Julien Green: „Ha ma este el kellene hagynom ezt a világot, és megkérdeznék tőlem, mi indít meg leginkább ebben a világban, talán azt mondanám: Isten átvonulása az emberi szívekben. Minden a szeretetben vész el, és jöllehet igaz, hogy a szeretet alapján ítélnék meg bennünket, az is kétségtelen, hogy a szeretet ítél meg bennünket, amely (aki) nem más, mint Isten. Azt hiszem, ha a szeretet hiányának adnánk a Rossz nevet, ahelyett, hogy a szegény emberi testet sújtanánk le ezzel az átokkal, elsüllyesztenénk egy bizonyos hamis kereszténységet, és egyszerre megnyitnánk Isten országát sokmillió léleknek.” A végtelen vágya ez, amely Claudel és néhány író-kortársa műveiben éppúgy megfogalmazódott, mint például Maurice Blondel filozófiájában. *Action* című művében Szabó Ferenc így összegzi a bölcselő meglátásának lényegét: „Az emberi akarás dinamizmusa ellenállhatatlanul ki akarja egyenlíteni a konkrét cselekvéssel a végtelen vágyát: de ugyanakkor az ember naponta megtapasztalja tehetetlenségét, cselekvésének befejezetlenségét.” Akár Claudel gondolkodásának és irodalmi alkotásainak eszenciája is lehetne ez a megfigyelés: a károsból az egészségre, a töredékességből a teljességre, a sötétségből a fény felé. Szabó Ferenc fordításából a *Magnificat* részletét idézem ennek bizonyosságául: „Isten, aki szellemeddel megkeresztelted a károszt / és aki Húsvét vigiliáján papod lehetete által exorcizáld a keresztvizet / Megtermékenyíted keresztvizeddel a mi emberi vizünket / Így lesz friss, dicsőséges, múlhatatlan, romolhatatlan! / A tiszta víz szemünk által lát és szemünk fülünk által hall / És a hatszoros forrásból megitatott vérpáros ajkak által ízlel, / És színezi húsunkat és alakítja formálható testünket / És mint a nagyszerű eszme megtermékenyíti a matematikai alakzatokat. / A tétel szerint rendezve burjánzó elemeket / Ugyanúgy a sártest alatt a dicsőség-test lakozik. / És az éjszaka arra vágyik, hogy feloldódjon a fényben.”

Efelé a fény felé törekedett Claudel, s tuszkolta barátait is. A legnehezebb dolga André Gide-dal volt, aki bevallottan homoszexuális lévén, állandó lelki drámában alkotta meg zseniálisnak mondható életművét. Nem az örök élet foglalkoztatta,

hanem a nyugtalanság: a ferveur (Szabó Ferenc szerencsés kifejezésével „izzó létezés”), amely végelemzésben a távlatok tagadását, a pillanatnak élés örömét jelenti. Sok fiatal úgy érezte, hogy egyes műveiben mintha az evangéliumok felé tájékozódna, ám életformája utóbb eltaszította őket. Claudel arra buzdította, térjen meg, de Gide hajlíthatatlannak mutatkozott. *A Vatikán pincéi* különben világhírű regényében nyílt utalást tett a homoszexuális vonzalomra, amely Claudelt mélységesen felháborította és heves ellenkezésre készítette. Gide viszont kérdőre vonta Claudelt, milyen joga itélkezik fölötte. Bizonyos években ugyan felmerült benne, hogy a katolicizmus ideálokkal ismertetné meg, s átformálná életét, de eltaszította gondolatainak megvalósításától a merev dogmatizmus, és a kizárólagos, a szeretetet elutasító moralizmus.

Jacques Rivière ennek a kornak egyik legjelentősebb tanulmány- és esszéírója, máig hivatkoznak Claudelről és André Gide-ről szóló írásaira. A róla írtaknak különös érdekességet kölcsönöz, hogy Szabó Ferenc Németh Andor kiadatlan írására támaszkodik elemzése során. A *Gide köre* című, jórészt francia nyelvű tanulmány bevezetőjében találó mondatra bukkanunk: „Ami leginkább jellemzi a 20. század legkiválóbb szellemeit, az a bizalmatlanság a közvetlen adottságokkal szemben. Bizalmatlanság érzelmeinkkel szemben (Proust), bizalmatlanság eszméinkkel szemben (Gide), bizalmatlanság mindazzal szemben, ami tudatlan, szemben az inspirációval (Valéry).” Ebből a bizalmatlanságból magasodott föl Claudel életműve, utat keresve a végső bizonyosság felé, s ennek lett ellenhatása például Bergson filozófiája és az abszolútum felé történő törekvés, melynek eredményei lettek a konverziók.

Németh Andor félig magyar félig francia kéziratban maradt szellemi önéletrajza pontosan tükrözi a szellemi zavar és útkeresés néhány eredményét, egyebek mellett Rivière ingadozását Claudel és Gide, az általuk képviselt eszmék között. Rivière végül nem kevés lelki harc után, részben a költő ösztönzésére konvertita lett, míg a hozzá hasonló kétségekkel vívódó Alain Fournier nem követte barátja útját. Elmondhatjuk azonban, hogy a regényíró legfontosabb művében, *Az ismeretlen birtok*ban bámulatos szépséggel és hitelességgel ábrázolta az egykori teljesség után érzett emberi vágyakozást. Az *ismeretlen birtok*, amelyet a II. világháború előtt a fiatalon elhunyt Lovass Gyula fordított le, talán ezért is gyakorolt nagy hatást a harmadik nemzedék íróira. Lovass az *Ezüstkor*ban, e rövid életű folyóiratban alapvető tanulmányt jelentetett meg *A játékos Erőpár*ról. Ebben részletesen feltárta a két világháború közötti irodalom fő erő-

vonalait, amelyek közül egyiknek a gyermekség elvesztését és a visszaszerzésére folytatott küzdelmet mutatta. Olyan ez, mint egy folytonos „lelki kaland” (e szavakkal jellemezte Giraudoux regényeit Thibaudet). A játékoság voltaképp az értelmetlen valóságtól való elszakadás jegyében született, s helyébe egy fikciót állított, melynek az volt a lényege, hogy létezik egy boldogabb, ideálisabb valóság is, amelyért érdemes áldozatokat hozni. Meglehet, hogy Alain Fournier sosem követte Rivière útját, regénye mégsem megrogzított ateista, hanem egy lélekben meglehető valóság műve.

A magyar író azért foglalkozott Claudel és Rivière levelezésének akkor megismerhető dokumentumaival, mert maga is Rivière-hez hasonló lelki utat járt be. Szabó Ferenc számunkra is izgalmas kérdést vet föl: vajon a kereszténységet vállaló Németh Andor, József Attila egyik legkedvesebb barátja (és róla szóló kitűnő könyv írója) nem hatott-e ezzel is a költőre. József Attila életművének feldolgozása közben kitűnő könyvek és tanulmányok sora íródott, de mintha ez a kérdés, illetve a rá adható válasz nem kapott volna kellő hangsúlyt.

Boldog kor, mondhatjuk a *Paul Claudel és konvertita barátairól* szóló könyv elemzései (és fordításai) olvastán. Mert boldog az a kor, amelyben a szeretet a központ és eszmék vívnak egymással, s nem gyűlölet vezérli az emberi gondolkodást. (*Szent István Társulat, Budapest, 2013*)

RÓNAY LÁSZLÓ

BÁGER GUSZTÁV: MAGASSÁG ÉS MÉLYSÉG; MÉGIS, MÉGSE, MÉGIS

Báger Gusztáv a *Saturnus redivius. Weöres 100* című 2013-ban írt versében két költészettani lehetőséget foglalt szavakba. Az egyik „a szöveg poszt-neo-terrorizmusa”, a fragmentumok sokasodása, a „recepció- és a slam-poetry esztétikája”. A másik a folyamatosan megújuló poétikai, retorikai, műfajelméleti, beszédmódbeli változás, a legtökéletesebb magyar nyelvi változat megtalálására való állandó törekvés.

A *Magasság és mélység* című könyv (Új Ember Kiadó, Budapest, 2012) egyrészt az 1996-tól megjelenő tizenegy kötetből összeállított válogatás, másrészt a legújabb alkotások gyűjteménye. A két verscsoportot összekapcsolja a Bibliában szavakba foglalt Isten-, teremtés- és halálfogalom, a szövegekben megjelenő gondolat-, kép- és vonatkozástörténeti utalásrendszer. A könyv belső szerkezete is utal a teremtés ősképeire. A hét részre osztott szövegthalmaz felidézi a hat napos teremtéstörténetet és a hetedik nap megszentelését, melynek jeleznie

kellett a választott nép egybetartozását, eszükbe kellett juttatni a gondviselő Istent, aki kezében tartja az egész világot. A hét rész azonban nem követi az ószövetségi teremtés és az azt követő hetedik nap rendjét. A kötet verseinek első csoportja kapcsolódik ugyan a teremtéshez (a „kezdet”-hez), igazán azonban a lélek, a test, a létezés, a krisztusi kinyilatkoztatás, a kisdéd Jézus felemlegetésével, a Példabeszédek könyvében szereplő személyekre utalással nem a fizikai-biológiai, hanem a szellemi-lelki teremtést tematizálja. E versekbe, és a kötet többi ciklusába beépített szövegrészeket, rájátszások, utalások, idézetek a konkrét, szöveget formáló beszélő és az újjáteremtő befogadó száma-ra az élet szakrális hátterét jelenítik meg. Ebben a szövegösszefüggésben az élet a halálba tart, a halál azonban nem a vég, hanem valaminek a kezdete. Krisztus itt „nem eszme, nem vallás: élet”. A kinyilatkoztatás „kizárólagosság”, az „üdvösség-bizonyosság”, az „Úr kegyelme”, Isten uralma, az Istenben megnyilatkozó „egyetlen kozmikus totalitás” irányítja az életet.

A kötet természetesen nem hitvallás. Pusztán arról van szó, hogy a szerzővel azonos lírai én gondolkodásának elevenen élnek a bibliai textusok, kiegészítik a nagyon is 21. századi világot, viszonyulnak a szakrális szövegekhez. Ezzel pedig egyszerre foglalják szavakba az aktuális jelent és az öröktől való igazságot.

Jól mutatja a két szféra szimbiózisát az *Élőadás* című szöveg. Az alkotás pretextusa az Apostolok cselekedeteinek 27. és 28. része, Szent Pál történetének egy része. A bibliai szövegből a versben felvillan a viharba került hajó, a tengerbe vetett vasmacska, a földnyelvre futott vízi jármű, a partra úszó katonák és foglyok és a deszkákba kapaszkodó menekülők, a Máltára jutókat emberségesen fogadó helyi lakosok képe. És felvillan a foglyok között lévő Pál apostol, aki az összeszedett rózsékkal együtt egy viperát is felmarkolt, amelyik megmarta. Meg felvillan a vidék első embere, Publiusz, aki házába fogadta a menekülőket, s akinek beteg apját Pál imával és kézrátétellel meggyógyította.

Az Apostolok cselekedeteiből átvett szövegdarabok ugyanakkor uralják el a részletet. Nem az történik itt, mint ami Rónay György *Zakeus a függefán* című könyvében, ahol a bibliai történetet a szerző áttette a 20. századi ember gondolkodás- és beszédmódjába. Báger Gusztáv a történetet hozzá igazítja korunk kommunikációs formájához, az „élőadás” gyakorlatához, amelyik, rendszerint vacsoraidőben, biztosítja valamelyik tévésorozat egyik adását vagy élőben prezentálja az amerikai nézőknek az észak-afrikai hadicselekmények valamelyikét. A műfaj igényei szerint a verstörténés is „kerek lesz”. Kezdődik a bajbajutott hajó képé-

vel, az értéktelennek tekintett lexikonok, bakelit lemezek és más dibdabságok kihajigálásával a hajóból, a forgószéllel, a tengerbe engedett vasmacskával, a hajó szétszakadásával. A szöveg utolsó harmadában jelenik meg Pál, mint az egyik hajótörött, a venyigék közé fogott vipera, az általa ejtett seb, a mégis egészségesen maradt idegen, aki imájával meggyógyította az őket befogadó beteg édesapját, majd elindult Róma felé. Az *Élőadás* történet-sora tehát nemcsak a katasztrófa-közvetítés sablonjaiban imitálja a televízió adás műfaji előírásait, de eleget tesz a sorozatok szabályainak is. Elmond egy katasztrófátörténetet, találkozott két eltérő kultúrájú embercsoportot, szerepelt egy váratlan eseményt, majd — a hajóúttal — happy anddel zárja a történetet. Kimarad a Szentlélek döntése, Pál kiválasztása a hirdetésre és a tanításra, a zsidók és a görögök térítése, jeruzsálemi útja és az apostol további története. Nem Szent Pál a vers témája. A verstörténésbe csak néhány mozzanat épül be a Szent históriájából. Ez a néhány mozzanat azonban nyilvánvalóvá teszi a Teremtő és Teremtett viszonyát abban a formában, ahogyan ez a szerzőben él.

Az *Élőadás* ugyanakkor példa lehet arra is, miként birtokolja és használja az alkotó a szövegformákat. Van a kötetben ütemhangsúlyos metrikus vers. Ilyen a *Mindent vissza*. Ez azonban nem felező nyolcas vagy más tiszta forma, mint az *Éjszakai repülés*. Ebben a 19 soros alkotásban nemcsak az ütemek szótagszámai térnek el, de akad olyan sor is, amelyik nem szabályos sormetszettel tagolható. Van ugyanakkor időmértékes elvű szabadvers, rövid sorú szólamsoros és hosszú mondatsoros szabadvers, ütemhangsúlyos és időmértékes ritmussal induló és képvers formával befejeződő alkotás (*A pokol élőszobája*) és prózavers. Ilyen az *Élőadás*. Tipográfia-lag lapszélről lapszélig tart, a szöveg koherenciáját azonban a rövid és hosszú mondatok váltakozása, több jelentésű szakrális képek és ismétlődő gondolatalkatok biztosítják.

És még valami összefogja a *Magasság és mélység* kötet verseit. Egyrészt a szakrális helyekre és helyzetekre utaló gondolatok, allúziók, rájátszások, sorátvételek; ezek mellett a szerző mozgósítja a magyar és az európai kultúrát egy-egy műfaj vagy sor idézésével: az ima szövegformájával, az Énekek énekének fordulatával, Kecskeméti Vég Mihály, Batsányi, Vörösmarty, meg Shakespeare és Shelley verséből való sorátvétellel. Másrészt a kötet egységét erősíti a hasznát versnyelv, melyben évszázadok hagyománya keveredik a 20—21. századra jellemző fogalmi megnevezéssel, szófordulattal.

2012-ben jelent meg a *mégis, mégse, mégis* című verseskötet is (Széphalom Könyvműhely,

Budapest). A könyv sok mindenben különbözik az előzőtől. Ebben nem a szakrális és kulturális aura a meghatározó. A *Két élet* című vers kezdő mondatát forgatva itt és most nem „lelkünkkel”, hanem inkább a „testünkkel” élünk.

A kötetnek van egy jól érzékelhető külső köre. Ez az életnek teret adó világ, a globalizálódó-uniformizálódó társadalom. A mindent elpusztító drog (*Európa*). Ez az elkülönülő, „lent” és „fent”, ahol alul vannak a „szegények” és „hajléktalanok”, az erkölcsben egyre jobban szűkülőködő és megvásárolható „firkászok”, a mindig kívülről érkező, rosszra vivő „kísértés”, felül pedig a „tehetősek”, az „elit”, a „média celebek” (*Idebent*). A lenti világban az élet visszafelé tart a 19. század közepéhez. A bolti elárusítónőnek itt és most egyetlen öröme van csak, akárcsak a másolásban kedvenc betűjéhez érkező Akakij Akakijevicsnek, az, amikor felhúzza a redőnyöket. Ebben a világban a párválasztásban már nincs személyes vonzalom, csak számba jöhető esetleges anyagi biztonság. A társadalom sorsát is a haszonelvű számítgatás dönti el. „A kérdés ma is az — olvasható a *Közök* című versben —, ki uralodik Soprontól Nyíregyházáig, / Budapesttől Pécsig és Szegedig”, a hatalomba kerülők ma is „Aratni szeretnének, vetni elfelejtenek”.

A költő ebben a külső világban gondolja el magát az irodalmat mint az élet részét. Helyenként váratlanul teszi ezt meg. A *Definíciók* végére rakja a világ és a relatív szépség ellentétékét Weöres Sándor egyetlen szóból álló versét, a „tojásj”-t. Az *Ébresztőben* József Attila *Altatójából* emel be szavakat, szó szerkezeteket, miközben a vers felütésében ez olvasható: „ma kimaradást kap a nyelvtan / eltávozásra mennek a szavak”. A mostanában sokat emlegetett irodalmi kanónt a hagyomány és a modernség, inkább a „szekértáborok” harcát *Kanonok kanonokja* címmel emelte versbe. Az irodalom általános devalválódását, a szerzők „hiábavaló és hiú akarását”-t verstárggyá tevő szerző a *Gondolatok a könyvtárban* legreménytelenebb sorával indítja a *Könyvek által* című versét: „Miért e lom?”

A mégis, mégse, mégis kötet ugyanakkor a maga teljességében mutatja Báger Gusztáv költészetének egyik jellegzetes újdonságát: az új költői nyelv megalkotását. Minden költő csak akkor számíthat tartós és valódi figyelemre, ha nyelvhasználata nem „normakövető”, hanem „normasértő”. A 20. században két látványos „normasértő” szerző volt: Ady és Juhász Ferenc. Báger Gusztáv nyelvteremtése nem mérhető hozzájuk, hiszen ők előzmények nélkül robbantották szét a költészet nyelvi és tematikai határait. Báger Gusztáv nyelvújítása más természetű. A 20—21. század fordulóján a retorizált költői nyelvbe beszüremkedtek divatszavak, a sajtónyelvből átkerültek sokaknak homályos értelmű új szóformák, amelyek azt az érzetet is kelt-

hették, hogy az egymás nyomába lépő új és új digitális nemzedékek fordulatai ők. Ez a szókészlet néhol kiegészült közgazdaságtanból és máshonnan a közbeszédbe került formákkal. Báger Gusztáv költő kifejezőmódja ezzel szemben szerveztette a közgazdasági, jogi, szociológiai, filozófiai, teológiai és kultúratudományi szövegrétegeket. Az az ambíciója, hogy mindenki befogadhassa a műveket, s akár észre se vegye, hogy a magyar nyelv új változata szól hozzá.

SIPOS LAJOS

KAISER LÁSZLÓ: GALAMBOK ÉS VÉREBEK

Kaiser László sokműfajú alkotó — nem véletlen, hogy számtalan irodalmi díj kítüntetettje. Jelent már meg interjúkötete, ír novellákat, esszéket, publikál verseket, foglalkozik irodalomelmélettel — és mindemellett könyvkiadással is. Újabb munkája a nagyon beszédes *Galambok és véredek* címet viseli. A vékonyka kötetet így jellemzi a szerző: „Harminchárom vers és egy maroknyi versfordítás. Ennyire tellett költőként az elmúlt három esztendőben. Így is próbálok rendet vágni és valami fényt fölmutatni sötétlő világunkban. És önmagamban.”

Rend és fény. Talán ez a két kulcsszó az idézett szövegben. A rend, a rendezettség, a rendszerszerűség egyszersmind világosságot, áttekinthetőséget is eredményez. Ez a fajta rendet igyekezik megteremteni életében és költészetében Kaiser László. A kötet nyitóversében tömören megfogalmazza a költői szerepvállalás lényegét: „vonz engem a fönt és lent, / tudom én, hogy jó ez így, / s érzem most a végtelent (...) s velem vannak társamul / galambok és véredek” (*Jó ez így*). Ez az indítás azért is érdekes és izgalmas, mert a könyv záródarabja egy olyan esszé (*A költészetről, a versírásról, az ős-emberiről*), amelyben az írásnak mint cselekvésnek és önkifejezésnek a szükségességéről elmélkedik, és következtetése megkérdőjelezhetetlen: „az emberi lét maga a költészet”.

A versekben pedig ott lapul mindaz az örökemberi, ami a költői (művészi) szerepvállalást indukálja. Nem véletlen tehát a Vincent van Gogh emlékének szentelt vers kérdésfelvetése: „Azért az egyért érdemes volt, / azért az egyetlen eladottért?” Mert ez nem kérdés. Ez nem lehet kérdés. Ahogy Kaiser megfogalmazza: „tenni mást / úgysem lehet”. Hiszen ahogy a címben jelzett jeles festő, úgy a költő sem spekulál. Csak alkot. Kipréseli magából, ami feszíti. A hiúság, a siker, az elismerés, a hírnév mind másodlagos.

Talán épp ezért értelmetlen mindaz, ami napjainkban is megosztja az írórtársadalmat: az izmusokhoz való kötődés felerősítése, túlhangsú-

lyozása, s ezzel a nemzeti irodalom szétszakítása, szekértáborokra osztása. Kaiser kellő humorral fűszerezett csipkelődéssel, iróniával fordul a két táborhoz — szeretettel figyelmeztetve őket e szemléletek torz voltára. Álljanak itt szemléletesként a két parodisztikus vers egymással felelő nyitósorai: „Lemondtam a magas lóról / meg a kényes olvasóról” (*Vadmagyarok, tartsunk össze*). „Nem szállok le a magas lóról, / lemondtam az olvasóról” (*Posztmodernnek, tartsunk össze*).

Nyilván az sem véletlen, hogy ezekben a versekben kiknek állít emléket, kiknek az írását citálja mottóként versei elé. A már említett van Gogh mellett Kazinczy Ferenc, Márai Sándor, Szervác József és Balassi Bálint nevét sorolhatjuk fel. „Micsoda had kísér téged” — írja Szervácra emlékező versében (*Vert sereg*) — utalva a méltatlanul korán elhunyt kortárs-óriásokra.

Fontos szakasza a könyvnek a család és a családi szeretet köré épülő írások sora. A korán elhunyt szülők emléke még most is mély fájdalommal tölti el a költőt. „Immár harminc éve szorít téged a föld, / engem hiányod” — írja édesanyjára emlékező versében (*Nem gyógyít*). Megrázó sorokkal emlékezik édesapjára is: „Becsukódott, mint a kagyló, / döntése már egyszemélyes: / eldobott gyöngy, s annyi történt, / utas megtért lakhelyéhez” (*Becsukódott*). A veszteség pótolhatatlan, de a fájdalmat enyhíthetik az élők. A gyermek és a hitves jelentik a legfőbb támaszt és a reményt. „Vonz a mélység, s ha nem vagy, / semmi lesz a minden: / maradjunk meg egymásnak / gyönyörű bilincsben” — írja a feleségének, Pereszlényi Helgának ajánlott versében (*Mondd*).

Kellene persze az egyéb köznapi fogódzók, kapaszkodók is, hiszen elgépiesedő világunk maga alá gyötörte a hagyományost, az élhetőt. A változás már-már katasztrófális irányt vett: a „hívó elhagyta templomát” (*Maradtak bennem*), „ki tudja még, / hány árva keresi Istenét” (*Valaki altatja gyermekét*), és „nincsenek már sírok kint a temetőben, / s nincsenek ott halottak, s nincsenek emberek” (*Vízió*). S mintha ezt keserű létállapotot támasztaná alá a műfordítás-ciklus néhány darabja is: „hozzám a szürkeség való (...) meg az utca mocska és a sír” (Vilhelm Ekalund: *Mint a napfény*), bizonyítva, hogy nem egyedi jelenséggel állunk szemben.

A túléléshez erőre, hitre és egymás támogatására van szükség. Nem véletlen, hogy ezt erősíti Kaiser László is, amikor — közeledve a 60. életévéhez — mérleget von: „Huszonhat-huszonhét esztendőskoromban vesztettem el szüleimet, az azóta eltelt hosszú évek során csalódtam hazában, közösségben, emberben, nőben, barátban, gyerekekben. Ha minderről szólok, szemernyit sem enyhül a kín. S az elmúlt hosszú esztendők alatt

rengeteg fényt és ragyogást kaptam, hitet, erőt hazától, közösségtől, embertől, nőtől, baráttól, gyerektől. (...) Ez a mérleg nekem bőven elég...”

Szépen felépített, drámaian sűrített könyvet tett elének Kaiser László. Az olvasók lelkiismeretét mozgósító kérdések sajognak itt. Szikrázóan tiszta mondatok, bölcs megfontoltság és igaz emberi érzések. (*Hungarovoxx*, Budapest, 2012)

OLÁH ANDRÁS

PAVEL LUNGIN: A SZIGET

Pavel Lungin filmjének helyszíne egy világtól elzárt, orosz ortodox kolostor, a tenger közepén. Zord éghajlati viszonyok, kopárság, minden fehér vagy fekete, hóval borított táj, melynek egységét megbontják az egyenetlen sártócsák, a móló deszkái korhadtak, hidegséget áraszt minden. A film központi alakja Anatolij atya. Külséjében elhanyagolt, meglett korú, könnyen haragra lobbanó ember, szeméből azonban felfoghatatlan derű, Istentől származó jóság, szeretet árad. Anatolij atyát több mint három évtizede súlyos bűntudat nyomasztja. A második világháborúban, 1942-ben tengerészként szolgált, kazánfűtőként. Parancsnokával, Tyihon tengernaggyal a németek fogságába esett, akik felajánlották neki, ha megöli Tyihont, őt szabadon engedik. A haláltól őrjöngve rettegő, fiatal Anatolij remegő kézzel rálőtt Tyihonra, aki átesett a korláton, s eltűnt a tengerben. A németek szabadon engedték Anatolijt. A lelki traumától a tengerparton ájultan heverő ifjúra szerzetesek találtak rá, magukkal vitték. Anatolij belépett a szerzetesek közé, s csakúgy, mint katonaként, a kazán fűtése a feladata. Fáradhatatlanul tolja szénnel megrakott talicskáját, magányosan üldögél a kemence mellett, figyelve a lobogó tüzet, amely egyrészt a kárhozat lehetőségét, másrészt az Anatolijban zajló megtisztulási folyamatot jelzi. Anatolij atya szüntelenül imádkozik, Krisztus kegyelméért könyörög, de az általa lelőtt Tyihon bocsánatát is kéri. Képtelen szabadulni több évtizeddel ezelőtt elkövetett bűnetől, hogy megszegte a ne ölj parancsát, elvette egy másik ember életét, hogy ő élhessen. Retteg attól, hogy bár a földi életét megnyerte, üdvösségét elvesztette.

Isten kegyelme azonban folyamatosan működik, hiszen az embert őlt Anatolij atyának kiválasztott, csodatevő, szent híre van, sokan keresik fel a hívek, testi-lelki gyógyulást remélve tőle. Ő pedig bizalmát maximálisan Isten jóságába és kegyelmébe vetve, meggyógyítja a hozzá fordulókat.

Anatolijhoz ambivalensen viszonyulnak szerzetestársai. Előljárója, Filaret atya számára nem kétséges, hogy Anatolij Isten választottja. Elismeri, hogy ő nem érti a jeleket, szemben Anatolijjal, aki prófétaí képességekkel rendelkezik,

előre megérez dolgokat, így azt, hogy tűz üt ki a kolostorban, de saját halála napját is. Filaret atya gyöttrődik amiatt, hogy csak szeretne jó lenni, de „Kevés az erény bennem, és sok a bűn”. Am Anatolij fölteszi a kérdést: „Erény? Az erényeim bűzlenek az Úr előtt. Valóban érzem a bűzét.” Anatolij atya Isten kifürkészhetetlenségén, a kegyelem felfoghatatlanságán töpreng: „Azon csodálkozom, hogy miért én. Miért engem választott az Isten a közösség vezetésére? Inkább akasztófa illetve a bűneimért, ehelyett majdnem szentté tett.”

Az előljáróval ellentétben Job atya nem szereti Anatolijt, mivel számára legfontosabb a szabályok, előírások betartása, s képtelen elfogadni Anatolij atya öntörvényűnek — valójában mindig az Úr akaratát követő — személyiségét. Anatolij sem mentes a gyarlóságoktól, gyakran bosszantja szerzetestársát, bekeni festékekkel a kilincset, hogy Job atya keze fekete legyen, ha hozzáér. Az ellen-szenvnek azonban mélyebb, transzcendens oka is van. Anatolij kérdésén, hogy Káin miért ölte meg Ábelt, Job atya először feldühödik, de később azt válaszolja: „Megmondom miért. Próbáltam, mint te, másoknak segíteni. De az Úr nem akarta elfogadni az áldozatomat.” Job atya tehát megéli az Istentől elvetettség érzését, s ennek nem találva magyarázatát, a hívek által szentnek tartott Anatolijra zúditja haragját, nem értve, hogy ő miért kapta meg az Úr kegyelmét. Am azt még Job atya is elismeri: „Ha szenttel élsz együtt, szentté válsz.”

A büntundattól gyötört Anatolij atya mellett mindvégig ott van az isteni gondviselés, története Istentől előre eltervezett, s végül kiteljesedik. Kiderül, hogy Tyihon nem halt meg, Anatolij csak a karját sebesítette meg. Évtizedekkel később elhozza a szigetre a lányát, akit megszállt az ördög. Anatolij atya Krisztus hatalmával kiűzi a lányból a sátánt, meggyógyítva ezáltal a lelkét. Utána pedig meggyónja a hálálkodó Tyihonnak, hogy mit tett a háborúban, s a bocsánatát kéri. A keresztény szertartásokat már rég elfelejtő, de lelkében tiszta Tyihon arca csak egy pillanatra rezdül meg, de utána visszatér szemébe a szelídség, s azt mondja, már rég megbocsátott Anatolijnak.

Anatolij atya ekkor úgy érzi, teljessé vált az élete, mindent elvégzett, amit az Úr kijelölt számára a földi világban, s a halála készülődik. Levette koszos, rongyos ruháit, hófehér köntöst ölt magára — mintha magát Jézus Krisztust testesítené meg —, lelkileg-testileg megtisztulva készül Isten színe elé állni. Ekkor is alázatos azonban, hiszen azt mondja: „Nem félek meghalni. Az Isten színe elé állni félek. Bűneim súlya nyomaszt.” A rémült Job atya kérdésére — „Hogy kellene élnem?” — pedig így válaszol: „Mindnyájan bűnösök vagyunk. Él, ahogy tudsz. Csak próbáld meg ne túl sok bűnt elkövetni.”

Valóban, mindannyian gyarlók vagyunk, folyamatosan botladozó lelkek. Amiben mégis bízhatunk, az Jézus végtelen kegyelme. Mert Krisztus egyszerre igazságos és irgalmas, ami emberi ésszel szinte felfoghatatlan, de az Ő számára természetes. (A sziget — orosz filmdráma, 2006; Forgalmazza: Etalon Film Kft., Budapest, 2013)

BODNÁR DÁNIEL

BŰNÖK, CSODÁK, SZENTEK

Idén január-márciusban a Bozar, Brüsszel Szépművészeti Múzeuma, az elmúlt kétszáz év mexikói *ex voto* festményekből tárt ötvenhárom darabot a látogatók elé *Bűnök és csodák* címmel. Az *ex voto* olyan fogadalmi ajándékot takar, amelyet az ember a meghallgatott könyörgésért, a bajban nyújtott segítségért adományoz Istennek, a Szűzanyának vagy valamelyik szentnek. Az erősen istenhívó Mexikóban nagyon gyakori, hogy az emberek vallásos tematikájú képek készítésével fejezik ki hálájukat egy náluknál magasabb isteni entitásnak, majd ezeket a tárgyakat a templomba viszik felajánlásra. Az *ex voto* mélyen a 'populáris kultúrában' gyökereznek, így a bozari tárlat is többségében naiv festők gyermeki egyszerűséggel kivitelezett alkotásaiból állt. A kiállított alkotások közül csupán egynéhány tulajdonítható professzionális művésznek gondos ecsetvonásokkal létrehozott munkájának.

A naiv művészek által készített *ex voto*kon a kidolgozott formák és az elvont tartalmi konstrukciók hiányában nem a művészi, hanem sokkal inkább a történeti értéket érdemes keresni. Ezek a képek általában egy transzcendens lényt, finom kontúrokat nélkülöző, de könnyen megérthető történeteket és kísérő textusokat is tartalmaznak. Ugyan a mexikói alkotások egyike sem hasonlítható például a nagy francia festő, Philippe de Champaigne Louvre-ban található, a művészi tökélyt, s a fény-árnyék rendkívül finom kontrasztjait megjelenítő 1662-es *ex voto*jához, a mexikói képek mégis fontos szerepet töltenek be a társadalom morális kódjainak az elevenen tartásában (legyenek ezek vallásos erkölcsi mércék vagy általános közösségi etikák), illetve a bűnös és az erényes cselekedetek meghatározásában.

A kiállított anyag modern és 19. századi képeket is tartalmaz. A képek tematikája és formavilága világosan tükrözi, hogy napjaink *ex voto* képei mennyire más társadalmi problémákkal foglalkoznak, mint elődjük. A szerény tárlatot bebarangolva lehetséges nyílik a látogatónak elgondolkozni azon, hogy a technológiai vívmányokkal átszőtt modern világ milyen kihívások elé állítja az *ex voto*ok festőit, hogy milyen más fo-

gadalmi aktusok vehetik át a festmények szerepét a jövőben, hogy ezeken a képeken a saját drámák mennyire tükrözik a közösség megpróbáltatásait, s hogy léteznek-e szigorú értelemben vett *ex voto* típusok a mexikói festészetben. Patricia Harrington szerint az *ex voto* festmények a mindenkor történeti kontextusukba szorosan bele vannak ágyazva. Harrington a 18. századi *ex votók* vizsgálata során megállapítja, hogy az emberek megpróbáltatásai a pestisjárványok idején egyértelműen visszatükröződnek a Guadalupei Szent Szűzet ábrázoló képeken. Ebből az következik, hogy a naiv festők munkájuk során a szentek mindenkori által jól ismert attribútumait vetették vászonra. Az *ex votók* tehát beágyazódnak egyfajta történeti kontextusba: az egyéni történetek és elképzelések ezek között a korlátok között mozoghatnak csupán.

Bár a tárlat számos gondolatot felvet a látogatókban, volumenét tekintve mégsem ad módot arra, hogy a múlt századok és napjaink fogadalmi képei között megbúvó hasonlóságokat és különbségeket részletesen feltérképezzük. Továbbá, hogy megvizsgáljuk, mely korban mely szentek jelenléte dominál leginkább a festményeken, megértsük, hogy a hála milyen módon jut kifejezésre az egyes korszakokban, s feltárjuk, hogy az egyes kompozíciókban milyen változások mentek végbe az évtizedek során. Ha eltekintünk attól a tényről, hogy a kiállított anyag túl kicsi, még akkor sem tudjuk nem észrevenni, hogy a szentekhez intézett fohászokat ábrázoló képek nincsenek is jelen benne. A képek többségén vagy a Megváltó Krisztushoz könyörögnek az emberek, vagy pedig Máriaéhoz, és sajnos csak egyetlen olyan festmény van a tárlat anyagában, amelyen egy szenthez, nevezetesen Szent Miklóshoz esedekelnek a könyörületre szorulók. A hiányosságok ellenére a tárlat tüzetes áttekintése után a látogató mégis könnyűszerrel megállapíthatja, hogy az *ex voto* festők hasonló gyakorisággal illesztik alkotásaik tematikájába a Megváltó Krisztust és a Szent Szűzet. Ez a tény árulkodik arról, hogy a mexikói társadalom érzékeny mind a hősi, férfias erények, mind pedig a nőies, gyengéd vonások iránt. A mexikói társadalom patriarchális jellegét hangsúlyozó elképzelések (lásd Alonso 1996, Stern 1998, Haworth 2010) tehát bizonyos fokig 'dekonstruálhatók' az *ex-voto* festmények gondos tanulmányozásával.

Úgyan az *ex votók* egyszerű kivitelezésüknek köszönhetően naivitásról árulkodnak, tartalmukat tekintve nagyon is szofisztikált, komplex világgépet hordoznak. Lepovítva a betegágyban gyengélkedő embereket megelevenítő képek vizsgálata során arra mutat rá, hogy a festmények alkotói nem csupán az isteni esszenciát hordozó

lények beavatkozásának, de a család és az orvostudomány jelenlétének is rendkívül nagy szerepet tulajdonítanak abban, hogy a betegek felépüljenek. Ilyen tematikájú képekből nagyon sok van a tárlat anyagában is. Annak ismeretében tehát, hogy a képalkotók művein megjelenik a racionális sík, még az is megkockáztatható, hogy a festők az *ex votókat* nem is hálaadás céljából hozzák létre, hanem sokkal inkább azért, hogy az Istenbe vetett (de gyengülőben lévő) hitüket megerősítsék, a képek által materializálják, s Isten és ember kommunikációs kapcsolatát szorosabbra fűzzék.

Castro-Sethness még ennél is mehökkentőbbet állít. Szerinte az 1810 után készült *ex voto* képek semmiféle miszticizmusról, vallásos hevületről nem árulkodnak. Azok gyakorlatilag a nemzeti identitás keresésének hosszú folyamatát dokumentálják. Szerinte az *ex voto* festmények rohamos terjedése nem magyarázható mással, mint azzal, hogy Mexikó spanyoloktól való gyarmati függése megszűnt a 19. század hajnalán, s az emberek már nem félték attól, hogy az önkifejezés különféle formáihoz nyúljanak, s *ex votók* készítésével nemzeti identitásuk sarokköveit lefektessék. A festők célja az *ex votókkal* tehát egyrészt az, hogy nemzeti identitásukat megszilárdítsák, másrészt Istent a földre 'kényszerítsék', s ezáltal a keresztény vallás fejlődésének új erőt adjanak. A vallásos kötődést eleve nebbé, vonzóbbá és meghittebbé tegyék.

De mi a bozari tárlat célja az *ex votókkal*? Valószínűleg az, hogy a művészet eszköztárával közelebb vigye az emberekhez a kereszténység értékeit az egyre jobban szekularizálódó Európában, s menedéket nyújtson a hétköznapi embereknek a kapaszkodók nélküli globalizált világban. José Casanova szerint azonban Európa nem pusztán szekularizálódik, de az unió célkitűzéseinek megfelelően a vallások tekintetében rendkívül színessé is válik. A diverzitás égisze és a koncepció által indukált versengés egyértelműen kihívást jelent a kereszténység számára. A kiállítás úgyszólván a kereszténység 'versenyképességét' támogatja. A kereszténységnek és az Istenbe vetett hitnek új impulzust kíván adni, s rámutatni arra, hogy az Európai Unió szívében a kereszténységnek még mindig fontos szerepe van.

HORVÁTH MIKLÓS

Erratum

A júliusi számunkban megjelent kritika szerzőjének a neve helyesen Várkonyi Borbála. Elnézést kérünk tőle és olvasóinktól. (A Szerk.)

SOMMAIRE

GYÖRGY RÁCZ:	L'importance historique du roi saint Étienne I ^{er} de Hongrie
TAMÁS KÖLCSEI:	François II Rákóczi et les ordres religieux
GÁBOR NÉMETH:	Le rôle de la foi chrétienne dans la culture de l'Europe
GABRIELLA KISS:	Hommage à Joseph Wresinski
LÁSZLÓ PROHÁSZKA:	Les oeuvres d'art religieux de János Kmetty
■	Poèmes du bienheureux John Henry Newman
■	Poèmes de Gusztáv Báger et Teréz Kirilla, récit de László T. Ágoston
JÁNOS ASZALÓS:	Le goût de la vie éternelle
■	Entretien avec Edit Klukon et Dezső Ránki

INHALT

GYÖRGY RÁCZ:	Die historische Bedeutung vom Heiligen Stephan von Ungarn
TAMÁS KÖLCSEI:	Franz II. Rákóczi und die Orden
GÁBOR NÉMETH:	Die Rolle des christlichen Glaubens in Europa
GABRIELLA KISS:	Hommage à Joseph Wresinski
LÁSZLÓ PROHÁSZKA:	Sakrale Werke von János Kmetty
■	Gedichte des seligen John Henry Newman
■	Gedichte von Gusztáv Báger und Teréz Kirilla, die Erzählung von László T. Ágoston
JÁNOS ASZALÓS:	Geschmack des ewigen Lebens
■	Gespräch mit Edit Klukon und Dezső Ránki

CONTENTS

GYÖRGY RÁCZ:	The Historical Relevance of King St. Stephen
TAMÁS KÖLCSEI:	Francis II Rákóczi and the Religious Orders
GÁBOR NÉMETH:	The Role of Christian Faith in the Culture of Europe
GABRIELLA KISS:	Homage to Joseph Wresinski
LÁSZLÓ PROHÁSZKA:	The Pieces of Sacred Art of János Kmetty
■	The Poems of Blessed John Henry Newman
■	Poems by Gusztáv Báger and Teréz Kirilla, prose by László T. Ágoston
JÁNOS ASZALÓS:	The Foretaste of Eternal Life
■	Interview with Edit Klukon and Dezső Ránki

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2013. évre 5.340,- Ft, fél évre 2.670,- Ft, negyed évre 1.335,- Ft. Előfizethető külföldön a

KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.040,- Ft/év vagy 98,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 525 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- BÁGER GUSZTÁV
KAISER LÁSZLÓ
PAVEL LUNGIN
- Hónapról hónapra
Magasság és mélység; mégis, mégse, mégis
Galambok és véredek
A sziget
Bűnök, csodák, szentek

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bodnár Dániel, Horváth Miklós, Oláh András,
Rónay László és Sipos Lajos

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Az egyház Dél-Amerikában
- Rónay György születésének centenáriuma
- Barna Gábor, Heidl György,
Mustó Péter, Nacsinák Gergely András,
Patsch Ferenc és Poszler György tanulmánya
- Czigány György, Halmai Tamás,
Juhász Anikó, Péter Márta,
Vasadi Péter és Vörös István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602081